

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

НИКОН ОЛЕСЯ ЗЕНОВІЇВНА

УДК 340:004 (477)

**ДИСЕРТАЦІЯ
ЦИФРОВІЗАЦІЯ (ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ) СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ
В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ**

Спеціальність – 081 Право

Галузь знань – 08 Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Никон О. З.

Науковий керівник – **Забзалюк Дмитро Євгенович**, доктор юридичних наук, професор

Львів – 2025

АНОТАЦІЯ

Никон О. З. Цифровізація (діджиталізація) системи правосуддя в Україні: теоретико-правові засади. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право». – Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2025.

Дисертація є комплексним дослідженням теоретико-правових засад цифровізації системи правосуддя в Україні.

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження системи правосуддя у сфері цифрової трансформації» проаналізовано стан та визначено напрями розвитку цифровізації системи правосуддя в Україні, розкрито методологію дослідження цифровізації системи правосуддя в Україні, розглянуто цифрову трансформацію як сучасну комплексну правову категорію, а також з'ясовано нормативне забезпечення цифровізації системи правосуддя в Україні.

Цілком погоджуючись із позицією щодо тотожності термінів «цифровізація» та «діджиталізація», зауважено, що обидва поняття описують комплексний процес упровадження цифрових технологій та інформаційних систем у систему правосуддя України, який охоплює автоматизацію судового діловодства, електронний документообіг, відеоконференції, електронні докази та інші інноваційні рішення, спрямовані на підвищення ефективності та доступності правосуддя. Водночас термін «цифровізація системи правосуддя в Україні» є більш усталеним у вітчизняному науковому просторі та нормативно-правових актах, що дають змогу забезпечити термінологічну єдність та уникнути можливої плутанини під час аналізу цих процесів.

Запропоновано цифровізацію системи правосуддя в Україні розуміти як комплексний інноваційний процес трансформації (технологічної модернізації) системи правосуддя шляхом упровадження сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій, що забезпечує автоматизацію судових процесів, електронну взаємодію між усіма учасниками процесу, а також іншими органами

державної влади та місцевого самоврядування з метою підвищення ефективності та доступності правосуддя.

Установлено, що застосування міждисциплінарного методологічного підходу до дослідження цифровізації системи правосуддя в Україні вимагає врахування досягнень сучасних інформаційних технологій, теорії управління, соціології та інших суміжних галузей знань, що, зокрема, зумовлено комплексним характером цього процесу. Водночас така методологічна база дає змогу не тільки описати актуальну картину цифровізації системи правосуддя, а й виявити проблемні аспекти та запропонувати науково обґрунтовані способи їх вирішення з урахуванням сучасних тенденцій розвитку інформаційно-комунікаційних технологій і потреб судової практики. Отже, методологію дослідження цифровізації системи правосуддя в Україні можна розглядати як структуровану сукупність філософських, загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-юридичних методів, об'єднаних системним підходом та спрямованих на вивчення правових, організаційних і технологічних аспектів упровадження й функціонування сучасних цифрових технологій у систему правосуддя України з метою формування теоретичного підґрунтя для її подальшого розвитку.

Наголошено, що цифрова трансформація системи правосуддя України є комплексною правовою категорією, яка охоплює системну модернізацію та вдосконалення функціонування електронного правосуддя відповідно до сучасних цифрових тенденцій через упровадження та розвиток Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи; забезпечення та підвищення рівня надійності, прозорості і якості комунікації між судом та учасниками електронного судочинства із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій та інших електронних засобів; оптимізацію судових процесів через використання електронного документообігу, проведення онлайн засідань та електронного обміну процесуальними документами; впровадження комплексних заходів із забезпечення кібербезпеки та захисту конфіденційної інформації; підвищення доступності правосуддя через спрощення порядку звернення до суду;

забезпечення прозорості судової системи та мінімізацію корупційних ризиків через автоматизацію процесів, а також удосконалення механізмів електронної взаємодії між судами, учасниками процесу та іншими органами державної влади і місцевого самоврядування з метою підвищення ефективності здійснення правосуддя.

Установлено, що нормативно-правове забезпечення цифровізації системи правосуддя в Україні – це комплексна система взаємопов’язаних нормативно-правових актів різної юридичної сили (загальної, спеціальної та надзвичайної дії), які регулюють процеси впровадження та функціонування електронного судочинства, використання інформаційно-комунікаційних засобів і технологій, розвиток цифрової інфраструктури судів, забезпечення електронного документообігу, захисту інформації й кібербезпеки, спрямованих на підвищення ефективності, прозорості та доступності правосуддя відповідно до міжнародних стандартів і конституційних засад розвитку судової системи.

У другому розділі дисертації «Сутнісно-змістовна характеристика системи правосуддя у сфері цифрової трансформації» розкрито сутність діяльності органів судової влади в умовах цифрової трансформації, виокремлено особливості надання судами послуг за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій, а також проаналізовано забезпечення права людини на судовий захист в умовах цифрової трансформації.

Зауважено, що сутність діяльності органів судової влади в умовах цифрової трансформації визначається комплексом взаємопов’язаних елементів, зокрема: її теоретико-правовою характеристикою, що охоплює фундаментальні принципи організації та здійснення правосуддя; нормативно-правовим забезпеченням, яке регламентує впровадження сучасних цифрових технологій у процес судочинства; практичними аспектами застосування інформаційно-комунікаційних технологій у судовому процесі. Наведена багатокomпонентна (багатовимірна) система функціонує в умовах постійної модернізації та адаптації до викликів суспільства в умовах цифрової трансформації, забезпечуючи ефективне здійснення

правосуддя відповідно до законодавства України та усталених міжнародних стандартів.

Вказано, що діяльність органів судової влади в умовах цифрової трансформації відбувається із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, електронних сервісів і ресурсів, підсистем (модулів) ЄСІТС. Зокрема, йдеться про електронний документообіг та автоматизований розподіл справ, електронний обмін документами між судом і учасниками судового процесу, функціонування судового процесу в режимі відеоконференції, взаємодію ЄСІТС із державними реєстрами, функціонування вебпорталу «Судова влада України». Водночас натеper належному функціонуванню органів судової влади перешкоджають не лише різні технічні несправності, а й кібератаки, які спрямовано на дезорганізацію діяльності органів судової влади, що зумовлює необхідність розроблення багаторівневої системи кіберзахисту та протидії інформаційним загрозам.

Аргументовано, з огляду на те, що філії або представництва юридичної особи, а також відокремлені підрозділи зазвичай забезпечують участь представників, надають пояснення у справі, оскільки саме з їхньої діяльності виник спір, доцільно внести зміни до ст. 6 ГПК України щодо обов'язку зареєструвати Електронний кабінет у ЄСІТС не тільки юридичним особам, а й їхнім філіям або представництвам юридичної особи, а також відокремленим підрозділам, які мають коди ЄДРПОУ, оскільки під час розгляду справ у суді такі виступають сторонами / учасниками справи, однак не мають доступу до «Електронного суду».

На підставі аналізу практики ЄСПЛ констатовано формування важливих правових позицій щодо використання цифрових технологій у судочинстві. Так, зокрема, ЄСПЛ: 1) послідовно захищає право на електронний доступ до правосуддя, визнаючи неприпустимою відмову судів у прийнятті електронних документів через технічні обмеження або надмірний формалізм при поданні електронних документів; 2) визнає право доступу до Інтернету невід'ємною

складовою права на інформацію та комунікацію; 3) підтверджує важливість законодавчого регулювання електронної комунікації між судом та учасниками процесу; 4) визнає допустимість виключно електронного повідомлення за умови належного законодавчого підґрунтя та попередньої згоди учасників процесу на таку форму комунікації. Виокремлені положення можна розглядати як певні стандарти, що відіграють визначальну роль для подальшого розвитку електронного правосуддя в Україні, насамперед у контексті вдосконалення ЄСІТС, електронного документообігу та забезпечення кібербезпеки судової системи. Вони мають бути орієнтирами для українського законодавця, які спрямовані на забезпечення ефективного доступу до правосуддя в умовах цифрової трансформації.

Підкреслено, що розуміння поняття «судові послуги, які надаються за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій», хоча й ґрунтується на новітньому теоретико-правовому базисі, його визначення наразі ще не закріплено у вітчизняному законодавстві. Судові послуги, які надаються за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій, запропоновано розглядати як регламентовану чинним законодавством діяльність судів із забезпечення доступу до правосуддя через цифрові платформи та електронні сервіси, що надаються судами онлайн повністю або частково із використанням комп'ютерів, програмного забезпечення, інформаційних та інших подібних систем, які дають змогу отримувати, зберігати, обробляти, змінювати та передавати інформацію через інтернет-ресурси.

До послуг, які надають суди за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій, віднесено: а) надання достовірної інформації та своєчасність її отримання користувачами; б) пришвидшення процедури розгляду справ у суді; в) віддалений доступ до інформації (документів) суддями, адвокатами, сторонами й іншими учасниками судового процесу; г) швидкий обмін інформацією (документами) між судами, сторонами й іншими учасниками

судового процесу в цифровому форматі; г) зберігання інформації (документів) у електронних базах даних тощо.

Констатовано, що право людини на судовий захист в умовах цифрової трансформації набуває нового змісту через упровадження електронного правосуддя та інформаційно-телекомунікаційних технологій. Конституційні гарантії та міжнародні стандарти права на судовий захист втілені у розвитку ЄСІТС, електронного документообігу та дистанційних судових процесів, що забезпечують доступність правосуддя в цифровому форматі. Отже, право людини на судовий захист в умовах цифрової трансформації – гарантована державою реальна можливість доступу до правосуддя з використанням різних електронних сервісів та інформаційно-телекомунікаційних систем із метою захисту своїх прав і законних інтересів, що полегшує взаємодію між усіма учасниками судового процесу та сприяє підвищенню ефективності й доступності правосуддя.

Третій розділ дисертації «Стан та шляхи удосконалення системи правосуддя в умовах цифровізації: національні тенденції та зарубіжний досвід» присвячено з'ясуванню викликів і завдань, характерних для електронного судочинства в Україні, аналізу цифрової трансформації системи правосуддя в умовах європейських реалій, а також виокремленню проблем і пошуку шляхів їх вирішення, спрямованих на вдосконалення системи правосуддя в Україні в умовах формування електронної держави.

З'ясовано, що основними викликами, які стоять перед електронним правосуддям в Україні, є:

1) необхідність комплексної модернізації Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), оскільки наявні апаратні та програмні рішення значною мірою застаріли. Система потребує повного оновлення, включаючи розробку нової системи управління справами та покращення взаємодії з іншими державними реєстрами відповідно до рекомендацій ЄС;

2) забезпечення людиноцентричного та сервісноорієнтованого підходів у здійсненні електронного правосуддя, що передбачає створення системи, основою

(базисом) якої є інтереси та потреби користувачів. Водночас ЄСІТС має забезпечувати зручний доступ до правосуддя, ефективну взаємодію між судом і учасниками процесу через електронні засоби та враховувати специфічні потреби різних категорій користувачів (суддів, адвокатів, громадян, працівників суду). Відповідно до рекомендацій СЕРЕЈ, правосуддя має залишатися прозорим, гуманним, об'єднувальним і доступним в умовах стрімкого розвитку новітніх технологій, що вимагає належної підтримки та навчання всіх учасників судового процесу для ефективного використання цифрових інструментів;

3) необхідність належного нормативного врегулювання для забезпечення превалювання електронної судової справи, можливості дистанційного проведення судових засідань та екстериторіального розгляду справ, належна системна комунікація з користувачами та забезпечення інтелектуальної підтримки впровадження системи;

4) виконання зобов'язань в рамках Ukraine Facility Plan, що передбачає повне впровадження модернізованої ЄСІТС до кінця 2027 року. Це вимагає злагодженої співпраці між усіма стейкхолдерами – Вищою радою правосуддя, Верховним Судом, Міністерством цифрової трансформації та міжнародними партнерами, а також забезпечення належного фінансування та організаційної спроможності для реалізації запланованих змін;

5) впровадження технологій штучного інтелекту з дотриманням етичних принципів і збереженням контролю людини (передусім суддею) над процесом прийняття судових рішень.

Відзначено, що розвиток штучного інтелекту створює нові можливості для вдосконалення електронного правосуддя через автоматизацію рутинних процесів, аналіз правової інформації та підвищення якості судових послуг. Проте його впровадження вимагає дотримання фундаментальних принципів, визначених, зокрема, Етичною хартією СЕРЕЈ: дотримання основоположних прав, недискримінації, якості та безпеки даних, прозорості та контролю користувачем.

Підкреслено важливість того, що нині ІІІ виконує лише допоміжну функцію і не може замінити суддю в процесі прийняття рішень. Водночас зарубіжний досвід показує активне впровадження ІІІ в судові системи різних країн, однак основна увага приділяється розробці етичних принципів та рамок використання ІІІ, забезпеченню прозорості, підзвітності та захисту даних, навчанню суддів та судових працівників роботі з технологіями ІІІ та встановленню чітких обмежень щодо делегування функцій прийняття рішень.

Узагальнено, що інституційно-правовий механізм забезпечення цифрової трансформації правосуддя в ЄС характеризується дуалістичною природою та реалізується через систему загальних і спеціальних нормативно-правових актів. Загальні акти встановлюють фундаментальні засади цифрової трансформації в усіх сферах суспільних відносин, тоді як спеціальні акти регламентують специфіку цифровізації судової системи. Така бінарна структура правового регулювання забезпечує уніфікацію загальноєвропейських підходів і галузеву специфіку судочинства.

Спеціальне нормативно-правове регулювання цифрової трансформації правосуддя в ЄС характеризується багаторівневою структурою та охоплює: рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи, висновки Консультативної ради європейських судів, акти Європейської комісії з питань ефективності правосуддя та інші правові інструменти ЄС. Важливими є рекомендаційні акти щодо електронної демократії, побудови судових інформаційних систем, архівації електронних документів та забезпечення функціональної сумісності інформаційних систем у сфері юстиції, що формують методологічну основу для впровадження цифрових інновацій у судочинство. Не менш визначальними у розвитку правових засад цифровізації правосуддя є й висновки Консультативної ради європейських судів, зокрема щодо судочинства та інформаційних технологій, а також використання асистивних технологій у судочинстві. Відзначається й діяльність Європейської комісії з питань ефективності правосуддя, яка через свої нормативні акти встановлює етичні принципи використання штучного інтелекту в

судових системах, визначає стратегічні напрями цифровізації для покращення правосуддя та забезпечує методологічну підтримку впровадження інноваційних технологій при дотриманні фундаментальних прав людини. Увагу в системі спеціального регулювання приділено й механізмам урегулювання спорів у режимі онлайн, що відображено, зокрема, в Керівних принципах щодо механізмів врегулювання спорів в режимі онлайн в цивільному та адміністративному судочинстві.

Зауважено, що національні практики цифровізації правосуддя в країнах ЄС демонструють різні підходи та різні впровадження електронного судочинства. Лідерами у цій сфері є Австрія, Естонія та Франція, які забезпечили комплексну цифровізацію судових процесів, включаючи електронний документообіг, відеоконференції та електронну подачу документів. Естонська модель, що базується на системах e-File та KIS, вважається успішною та слугує взірцем для інших країн. У більшості європейських країн упроваджено системи відеоконференцзв'язку та електронного документообігу, проте спостерігаються відмінності у підходах до їх використання. Наприклад, в Італії є суттєва різниця між цивільним (переважно цифровим) і кримінальним (зазвичай паперовим) судочинством, тоді як у Німеччині застосування відеоконференцій обмежене традиційними підходами до судового процесу.

Ключові слова: відеоконференція, електронний кабінет, електронний суд, електронне правосуддя, електронне судочинство, інформаційно-телекомунікаційні технології, Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система, нормативно-правові акти, послуги онлайн, правосуддя, система правосуддя, судові послуги, цифрова трансформація, цифрові технології, цифровізація.

ABSTRACT

Nykon O. Z. Digitalization of the Justice System in Ukraine: Theoretical and Legal Framework. A Qualifying Scientific Work on the Manuscript Rights.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the major 081 «Law». – Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, 2025.

The dissertation is a comprehensive study of the theoretical and legal foundations of the digitalization of the justice system in Ukraine.

The first chapter «Theoretical and Methodological Foundations of the Justice System in the Digital Transformation» analyzes the status and identifies the directions of development of the digitalization of the justice system in Ukraine, reveals the methodology for studying the digitalization of the justice system in Ukraine, considers digital transformation as a modern comprehensive legal category, and clarifies the regulatory framework for the digitalization of the justice system in Ukraine.

Fully agreeing with the position that the terms «digitalization» and «digitalization» are identical, it is noted that both concepts describe a comprehensive process of introducing digital technologies and information systems into the justice system of Ukraine, which includes automation of court proceedings, electronic document management, video conferencing, electronic evidence and other innovative solutions aimed at improving the efficiency and accessibility of justice. Moreover, the term «digitalization of the justice system in Ukraine» is more established in the domestic scientific space and legal acts, which allows for terminological unity and avoidance of possible confusion when analyzing these processes.

The author suggests that the digitalization of the justice system in Ukraine should be understood as a comprehensive innovative process of transformation (technological modernization) of the justice system through the introduction of modern information and telecommunication technologies which ensure automation of court proceedings, electronic interaction between all participants to the process, as well as other public authorities and local self-government bodies with a view to improving the efficiency and accessibility of justice.

It is established that the application of an interdisciplinary methodological approach to the study of the digitalization of the justice system in Ukraine requires taking into account the achievements of modern information technology, management theory, sociology and other related fields of knowledge, which, in particular, is due to the complex nature of this process. In addition, such a methodological framework allows not only to describe the current picture of the digitalization of the justice system, but also to identify problematic aspects and propose scientifically sound ways to solve them, taking into account current trends in the development of information and communication technologies and the needs of judicial practice. Thus, the methodology for studying the digitalization of the justice system in Ukraine can be viewed as a structured set of philosophical, general scientific, interdisciplinary and special legal methods united by a systematic approach and aimed at studying the legal, organizational and technological aspects of the introduction and functioning of modern digital technologies in the justice system of Ukraine in order to form a theoretical basis for its further development.

It is emphasized that the digital transformation of the justice system of Ukraine is a comprehensive legal category which covers systemic modernization and improvement of the e-justice functioning in accordance with modern digital trends through the introduction and development of the Unified Judicial Information and Telecommunication System; ensuring and improving the level of reliability, transparency and quality of communication between the court and participants of e-justice using information and communication technologies and other electronic means; optimization of court proceedings through the use of electronic document management, online meetings and electronic exchange of procedural documents; implementing comprehensive measures to ensure cybersecurity and protection of confidential information; increasing access to justice by simplifying the procedure for applying to court; ensuring transparency of the judicial system and minimizing corruption risks by automating processes, as well as improving mechanisms of electronic interaction

between courts, litigants and other public authorities and local governments to improve the efficiency of the administration of justice.

It is established that the legal framework for the digitalization of the justice system in Ukraine is a comprehensive system of interrelated legal acts of different legal force (general, special and emergency) which regulate the processes of implementation and functioning of e-justice, use of information and communication tools and technologies, development of digital infrastructure of courts, electronic document management, information protection and cybersecurity aimed at increasing the efficiency, transparency and accessibility of justice in accordance with international standards and constitutional of the judicial system development.

The second chapter of the dissertation, «Essential and Content Characteristics of the Justice System in the Digital Transformation», reveals the essence of the judiciary's activities in the context of digital transformation, highlights the peculiarities of court services provided by means of information and telecommunication technologies, and analyzes the provision of the human right to judicial protection in the context of digital transformation.

It is noted that the essence of the judiciary's activities in the context of digital transformation is determined by a set of interrelated elements, in particular: its theoretical and legal characteristics covering the fundamental principles of organization and administration of justice; regulatory and legal framework governing the introduction of modern digital technologies into the judicial process; practical aspects of the use of information and communication technologies in the judicial process. The above multicomponent (multidimensional) system operates in the context of constant modernization and adaptation to the challenges of society in the context of digital transformation, ensuring the effective administration of justice in accordance with the legislation of Ukraine and established international standards.

It is indicated that the activities of the judiciary in the context of digital transformation are carried out with the use of information and communication technologies, electronic services and resources, and subsystems (modules) of the UJITS

(Unified Judicial Information and Telecommunications System). In particular, it concerns electronic document management and automated case distribution, electronic exchange of documents between the court and the parties to the trial, functioning of the trial in the video conference mode, interaction of the UJITS with state registers, and functioning of the Judiciary of Ukraine web portal. Moreover, the proper functioning of the judiciary is currently hampered not only by various technical malfunctions, but also by cyberattacks aimed at disrupting the judiciary, which necessitates the development of a multi-level system of cyber defense and countering information threats.

It is reasoned that, given that branches or representative offices of a legal entity, as well as separate subdivisions, usually ensure the participation of representatives and provide explanations in the case, since it is their activities that led to the dispute, it is advisable to amend Article 6 of the Commercial Procedural Code of Ukraine regarding the obligation to register an electronic cabinet in the UJITS not only for legal entities, but also for their branches or representative offices of a legal entity, as well as for separate subdivisions that have EDRPOU codes, since during the consideration of cases in court, such entities act as parties/participants to the case, but do not have access to the Electronic Court.

Based on the analysis of the ECHR case law, the formation of important legal positions regarding the use of digital technologies in legal proceedings is noted. In particular, the ECHR: 1) consistently protects the right to electronic access to justice, recognizing inadmissible the refusal of courts to accept electronic documents due to technical limitations or excessive formalism in the submission of electronic documents; 2) recognizes the right to access the Internet as an integral part of the right to information and communication; 3) confirms the importance of legislative regulation of electronic communication between the court and the parties to the process; 4) recognizes the admissibility of exclusively electronic communication, subject to proper legal basis and prior consent of the participant. These provisions can be considered as certain standards that play a crucial role in the further development of e-justice in Ukraine, primarily in the context of improving the UJITS, electronic

document management and ensuring cybersecurity of the judicial system. They should serve as guidelines for the Ukrainian legislator aimed at ensuring effective access to justice in the context of digital transformation.

It is emphasized that although the understanding of the concept of «court services provided through information and telecommunication technologies» is based on the latest theoretical and legal framework, its definition has not yet been enshrined in national legislation. It is proposed to consider court services provided through information and telecommunication technologies as the activities of courts regulated by the current legislation to ensure access to justice through digital platforms and electronic services provided by courts online in whole or in part using computers, software, information and other similar systems that allow receiving, storing, processing, modifying and transmitting information through Internet resources.

The services provided by the courts through information and telecommunication technologies include: a) reliability of information and timely receipt of information by users; b) acceleration of the court proceedings; c) remote access to information (documents) by judges, lawyers, parties and other participants in the court proceedings; d) rapid exchange of information (documents) between courts, parties and other participants in the court proceedings in digital format; e) storage of information (documents) in electronic databases, etc.

It is stated that the human right to judicial protection in the context of digital transformation is gaining new meaning due to the introduction of e-justice and information and telecommunication technologies. Constitutional guarantees and international standards of the right to judicial protection are embodied in the development of the UJITS, electronic document management and remote trials, which ensure access to justice in a digital format. Thus, the human right to judicial protection in the context of digital transformation is a guaranteed by the state to have real access to justice using various electronic services and information and telecommunication systems to protect one's rights and legitimate interests, which facilitates interaction

between all participants in the judicial process and contributes to the efficiency and accessibility of justice.

The third chapter of the dissertation, «The State and Ways to Improve the Justice System in the Context of Digitalization: National Trends and Foreign Experience», is devoted to identifying the challenges and tasks specific to e-justice in Ukraine, analyzing the digital transformation of the justice system in the context of European realities, as well as identifying problems and finding ways to solve them aimed at improving the justice system in Ukraine in the context of the formation of an electronic state.

It has been found that the main challenges facing e-justice in Ukraine are:

1) the need for a comprehensive modernization of the UJITS, as the existing hardware and software solutions are largely outdated. The system needs a complete overhaul, including the development of a new case management system and improved interaction with other state registries in line with EU recommendations;

2) ensuring human-centered and service-oriented approaches to e-justice, which involves creating a system based on the interests and needs of users. In addition, the UJITS should ensure convenient access to justice, effective interaction between the court and litigants through electronic means, and take into account the specific needs of different categories of users (judges, lawyers, citizens, court employees). According to the CEPEJ recommendations, justice must remain transparent, humane, inclusive and accessible in the face of rapid development of new technologies, which requires proper support and training for all participants in the judicial process to effectively use digital tools;

3) the need for proper regulatory regulation to ensure the prevalence of electronic court cases, the possibility of remote court hearings and extraterritorial consideration of cases, proper system communication with users and intellectual support for the implementation of the system;

4) fulfillment of obligations under the Ukraine Facility Plan, which provides for the full implementation of the modernized UJITS by the end of 2027. This requires

coordinated cooperation between all stakeholders – the High Council of Justice, the Supreme Court, the Ministry of Digital Transformation and international partners – as well as adequate funding and organizational capacity to implement the planned changes;

5) introduction of artificial intelligence technologies in compliance with ethical principles and preservation of human control (primarily by judges) over the judicial decision-making process.

It is noted that the development of artificial intelligence creates new opportunities for improving e-justice through automation of routine processes, analysis of legal information and improvement of the quality of court services. However, its implementation requires adherence to the fundamental principles defined, in particular, by the CEPEJ Ethical Charter: respect for fundamental rights, non-discrimination, data quality and security, transparency, and user control.

The importance of the fact that AI currently performs only an auxiliary function and cannot replace a judge in the decision-making process. Moreover, the experience of foreign countries shows the active implementation of AI in the judicial systems of different countries, but the focus is on developing ethical principles and frameworks for the use of AI, ensuring transparency, accountability and data protection, training judges and judicial officers to work with AI technologies, and establishing clear restrictions on the delegation of decision-making functions.

The author summarizes that the institutional and legal mechanism for ensuring the digital transformation of justice in the EU is characterized by a dualistic nature and is implemented through a system of general and special regulations. General acts establish the fundamental principles of digital transformation in all spheres of public relations, while special acts regulate the specifics of the judicial system digitalization. Such a binary structure of legal regulation ensures the unification of pan-European approaches and sectoral specificity of legal proceedings.

The special legal regulation of the digital transformation of justice in the EU is characterized by a multi-level structure and includes: recommendations of the

Committee of Ministers of the Council of Europe, opinions of the Advisory Council of European Courts, acts of the European Commission on the efficiency of justice and other EU legal instruments. The guidelines on e-democracy, building judicial information systems, archiving electronic documents, and ensuring interoperability of information systems in the justice sector, which form the methodological basis for introducing digital innovations in the judiciary are important. The conclusions of the Advisory Council of the European Courts, in particular on judicial proceedings and information technology, as well as the use of assistive technologies in judicial proceedings, are equally crucial in the development of the legal framework for the digitalization of justice. The dissertation also notes the activities of the European Commission on the Efficiency of Justice, which through its regulations establishes ethical principles for the use of artificial intelligence in judicial systems, defines strategic directions of digitalization to improve justice, and provides methodological support for the introduction of innovative technologies while respecting fundamental human rights. Attention, in the system of special regulation, is also paid to online dispute resolution mechanisms, which is reflected, in particular, in the Guidelines on Online Dispute Resolution Mechanisms in Civil and Administrative Proceedings.

It is noted that national practices of digitalization of justice in the EU countries demonstrate different approaches and different implementations of e-justice. Leaders in this area are Austria, Estonia, and France, which have provided comprehensive digitalization of court proceedings, including electronic document management, video conferencing, and electronic filing. The Estonian model, based on e-File and KIS systems, is considered successful and serves as a model for other countries. Most European countries have implemented videoconferencing and electronic document management systems, but there are differences in approaches to their use. For example, in Italy, there is a significant difference between civil (mostly digital) and criminal (usually paper-based) proceedings, while in Germany, the use of videoconferencing is limited to traditional approaches to the judicial process.

Key words: videoconference, electronic cabinet, electronic court, e-justice, information and telecommunication technologies, UJITS, regulations, online services, justice, justice system, court services, digital transformation, digital technologies, digitalization.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Никон О. З. Правовий аналіз сучасного стану цифровізації системи правосуддя в Україні крізь призму юридичних позицій Конституційного Суду України. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Право»*. 2024. № 9 (37). С. 457–473. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9\(37\)-457-473](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9(37)-457-473).
2. Никон О. З. Про надання судами послуг за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій в сучасних умовах. *Наукові перспективи. Серія «Право»*. 2024. № 9 (51). С. 1007–1022. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-9\(51\)-1007-1022](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-9(51)-1007-1022).
3. Никон О. З. Нормативно-правове забезпечення цифрової трансформації системи правосуддя: європейські реалії. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки»*. 2024. № 10 (80). DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2024-10-10361>. С. 121–133.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Галамай О. З. Електронне правосуддя в умовах цифрової трансформації суспільства. *Актуальні питання економіки, фінансів, управління та права : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 27 червня 2023 р.)*. Кропивницький : ЦФЕНД, 2023. С. 66–67.
2. Галамай О. З. Забезпечення конституційного права людини на судовий захист в умовах цифрової трансформації: теоретико-правові аспекти. *Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах війни та післявоєнний період : матеріали наукового семінару (м. Львів, 21 червня 2024 р.) / упор. Д. Є. Забзалюк, М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів : ЛьвДУВС, 2024. С. 49–53.*

3. Никон О. З. Діяльність Європейського суду з прав людини в умовах цифрової трансформації системи правосуддя. *Дев'яності економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки* : матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Львів, Україна, м. Ополе, Польща, 23–24 жовтня 2024 р.) / редкол. : О. Патряк та ін. ГО «Наукова спільнота», WSZIA w Opolu. Львів : ФОП Шпак В. Б. С. 44–47. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5037/>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	24
ВСТУП.....	25
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ У СФЕРІ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ.....	33
1.1. Сучасний стан та напрями розвитку цифровізації системи правосуддя в Україні.....	33
1.2. Методологія дослідження цифровізації системи правосуддя в Україні.....	53
1.3. Цифрова трансформація системи правосуддя України як сучасна комплексна правова категорія.....	80
1.4. Нормативне забезпечення цифровізації системи правосуддя в Україні.....	92
Висновки до розділу 1.....	108
РОЗДІЛ 2. СУТНІСНО-ЗМІСТОВНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ У СФЕРІ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ.....	114
2.1. Сутність діяльності органів судової влади в умовах цифрової трансформації.....	114
2.2. Особливості надання судами послуг за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій.....	123
2.3. Забезпечення права людини на судовий захист в умовах цифрової трансформації.....	139
Висновки до розділу 2.....	147
РОЗДІЛ 3. СТАН ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: НАЦІОНАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....	151

3.1. Електронне правосуддя в Україні: виклики впровадження та шляхи їх подолання.....	151
3.2. Цифрова трансформація системи правосуддя: європейські реалії.....	164
3.3. Удосконалення системи правосуддя в Україні в умовах побудови електронної держави.....	189
Висновки до розділу 3.....	201
ВИСНОВКИ.....	207
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	215
ДОДАТКИ.....	264

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ІКТ – інформаційно-телекомунікаційні технології

ЄС – Європейський Союз

ЄСІТС – Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

ЄЦР – Єдиний цифровий ринок

ГПК України – Господарський процесуальний кодекс України

КАС України – Кодекс адміністративного судочинства України

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України

КРЕС – Консультативна рада європейських суддів

МКС – Міжнародний кримінальний суд

ПК України – Податковий кодекс України

УГСПЛ – Українська Гельсінська спілка з прав людини

ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України

ШІ – штучний інтелект

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій і глобальної цифрової трансформації суспільства особливої актуальності набуває процес цифровізації державних інституцій, зокрема системи правосуддя. Впровадження сучасних цифрових технологій у судочинство є необхідною передумовою підвищення ефективності та доступності правосуддя, забезпечення прозорості судових процедур та реалізації принципу верховенства права в умовах сучасного інформаційного суспільства. В Україні процес цифровізації системи правосуддя набув особливого значення і в контексті судової реформи, і в межах євроінтеграційних процесів. Упровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, електронного судочинства, систем відеоконференцзв'язку й інших цифрових інструментів спрямоване на модернізацію судової системи, спрощення доступу до правосуддя та підвищення його ефективності. Водночас процес цифрової трансформації судочинства супроводжується низкою проблем правового, організаційного та технічного характеру, що потребують уніфікованого теоретичного осмислення та практичного вирішення.

Варто зауважити, що дотепер вітчизняними вченими не проведено комплексного дослідження теоретико-правових засад цифровізації (диджиталізації) системи правосуддя в Україні. Відтак ця актуальна тема потребує подальшого ґрунтовного наукового аналізу.

Важливе значення для здійснення комплексного дослідження окреслених питань мають праці вітчизняних і зарубіжних учених, із-поміж яких: О. Барабаш, О. Берназюк, М. Долинська, О. Бринцев, М. Дубина, С. Єсімов, М. Зубашков, Л. Калініченко, О. Кібенко, В. Кібець, М. Ковалів, О. Козлянченко, А. Колесніков, О. Комаров, Ф. Контіні, А. Коршун, К. Кравченко, О. Кузьменко, Л. Ніколенко, С. Обрусна, О. Олійничук, Р. Олійничук, Л. Омельчук, Е.-А. Онтану, Ю. Осійський, В. Очеретяний, К. Пасинчук, В. Політанський,

Д. Рейлінг, В. Решота, Н. Риженко, Г. Скляренко, О. Сkochиляс-Павлів, Г. Соколова, В. Сперанський, О. Храпенко, П. Цимбал, Н. Ясельська та інші.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукове дослідження виконане відповідно до положень Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 року № 1556-р., Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 167-р, Комплексного стратегічного плану реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, схваленого Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023, Пріоритетних напрямів та завдань (проектів) цифрової трансформації на 2024–2026 роки, схвалених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2024 року № 735-р, а також у контексті наукових досліджень Львівського державного університету внутрішніх справ за напрямками «Проблеми правового регулювання публічного управління у сфері правоохоронної діяльності» (номер державної реєстрації 0122U200304) та «Держава і право: філософсько-правовий та теоретико-історичний виміри» (номер державної реєстрації 0122U002405).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертації полягає у комплексному теоретико-правовому аналізі процесів цифровізації системи правосуддя в Україні, визначенні основних напрямів, тенденцій і проблем упровадження цифрових технологій у судочинство, а також розробці науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання цифрової трансформації судової системи з урахуванням міжнародних стандартів і позитивного зарубіжного досвіду.

На досягнення вказаної у роботі мети спрямовано такі завдання:

- проаналізувати стан і напрями розвитку цифровізації системи правосуддя в Україні;
- окреслити методологію дослідження цифровізації системи правосуддя в Україні;

- охарактеризувати цифрову трансформацію як об'єкт судової системи України;
- розглянути нормативне забезпечення цифровізації системи правосуддя в Україні;
- розкрити сутність діяльності органів судової влади в умовах цифрової трансформації;
- з'ясувати особливості надання судами послуг за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій;
- проаналізувати забезпечення права людини на судовий захист в умовах цифрової трансформації;
- визначити виклики та завдання щодо електронного правосуддя в Україні;
- узагальнити сучасний досвід зарубіжних країн щодо цифрової трансформації системи правосуддя;
- сформулювати пропозиції щодо вдосконалення системи правосуддя в Україні в умовах побудови електронної держави.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають у сфері цифровізації правосуддя в Україні.

Предметом дослідження є теоретико-правові засади цифровізації системи правосуддя в Україні, нормативно-правове регулювання впровадження цифрових технологій у судочинство, а також практика їх застосування в діяльності судових органів.

Методологічна основа дослідження. Дисертація ґрунтується на світоглядних, загальнонаукових та спеціальних методах, якими насамперед є: діалектичний метод, методи індукції та дедукції, аналізу і синтезу, які дали змогу здійснити комплексну й системну характеристику цифровізації (диджиталізації) системи правосуддя в Україні (*усі підрозділи дослідження*). За допомогою логіко-семантичного методу поглиблено понятійно-категоріальний апарат, визначено стан наукових розробок і методологічні основи дослідження цифровізації (диджиталізації) системи правосуддя в Україні (*підрозділи 1.1, 1.2*). Системно-

структурний метод використано для вивчення питання сутності діяльності органів судової влади в умовах цифрової трансформації та особливостей надання судами послуг за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій (*підрозділи 2.1, 2.2*). Соціологічний і статистичний методи сприяли узагальненню юридичної практики, аналізу емпіричної інформації, пов'язаної з темою дослідження. Формально-юридичний метод став у нагоді для дослідження змісту правових норм, які визначають забезпечення права людини на судовий захист в умовах цифрової трансформації (*підрозділ 2.3*). Системно-функціональний метод дав змогу проаналізувати досвід зарубіжних країн щодо цифрової трансформації системи правосуддя (*підрозділ 3.2*). У ході дослідження також були реалізовані можливості догматичного методу для формулювання пропозицій щодо вдосконалення законодавства України, яке регулює функціонування електронного правосуддя (*підрозділ 3.3*).

Нормативну основу дослідження складають Конституція України, закони і підзаконні нормативно-правові акти, міжнародні договори, що стосуються теоретико-правових засад цифровізації (диджиталізації) системи правосуддя в Україні. Інформаційною та емпіричною базою дослідження є нормативні документи, судова практика, статистичні дані, матеріали, опубліковані в періодичних виданнях і в мережі «Інтернет».

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у тому, що дисертація є однією з небагатьох наукових праць, які присвячені аналізу теоретико-правових засад цифровізації системи правосуддя в Україні. Основні результати представленого дослідження вирізняються науковою новизною і відзначаються теоретичним і практичним значенням та полягають у наступному:

уперше:

– запропоновано цифровізацію системи правосуддя в Україні розуміти як комплексний інноваційний процес трансформації (технологічної модернізації) системи правосуддя шляхом упровадження сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій, що забезпечує автоматизацію судових процесів,

електронну взаємодію між усіма учасниками процесу, а також іншими органами державної влади та місцевого самоврядування з метою підвищення ефективності та доступності правосуддя;

– обґрунтовано дефініцію категорії «послуги, які надають суди за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій» та запропоновано розуміти її як регламентовану чинним законодавством діяльність судів із забезпечення доступу до правосуддя через цифрові платформи й електронні сервіси, що надаються судами онлайн повністю або частково із використанням комп'ютерів, програмного забезпечення, інформаційних та інших подібних систем, які дають змогу отримувати, зберігати, обробляти, змінювати та передавати інформацію через інтернет-ресурси;

– надано визначення права людини на судовий захист в умовах цифрової трансформації, як гарантована державою реальна можливість доступу до правосуддя з використанням різних електронних сервісів та інформаційно-телекомунікаційних систем із метою захисту своїх прав та законних інтересів, що полегшує взаємодію між усіма учасниками судового процесу та сприяє підвищенню ефективності й доступності правосуддя;

удосконалено:

– методологічний підхід до дослідження цифровізації системи правосуддя через застосування міждисциплінарності. Водночас під методологією дослідження цифровізації системи правосуддя в Україні запропоновано розглядати структуровану сукупність філософських, загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-юридичних методів, об'єднаних системним підходом і спрямованих на вивчення правових, організаційних та технологічних аспектів упровадження й функціонування сучасних цифрових технологій у систему правосуддя України з метою формування теоретичного підґрунтя для її подальшого розвитку;

– розуміння нормативно-правового забезпечення цифровізації системи правосуддя як комплексної системи взаємопов’язаних нормативно-правових актів різної юридичної сили (загальної, спеціальної та надзвичайної дії), які регулюють процеси впровадження та функціонування електронного судочинства, використання інформаційно-комунікаційних засобів і технологій, розвиток цифрової інфраструктури судів, забезпечення електронного документообігу, захисту інформації й кібербезпеки, спрямованих на підвищення ефективності, прозорості та доступності правосуддя відповідно до міжнародних стандартів і загальнодержавних засад розвитку судової системи;

– класифікацію основних викликів, які є перед електронним правосуддям в Україні, з-поміж яких: 1) необхідність комплексної модернізації Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи; 2) забезпечення людиноцентричного та сервісноорієнтованого підходів у здійсненні електронного правосуддя; 3) необхідність належного нормативного врегулювання для забезпечення превалювання електронної судової справи, можливості дистанційного проведення судових засідань та екстериторіального розгляду справ, належна системна комунікація з користувачами та забезпечення інтелектуальної підтримки впровадження системи; 4) виконання зобов’язань у рамках Ukraine Facility Plan, тобто повне впровадження модернізованої ЄСІТС до кінця 2027 року; 5) впровадження технологій штучного інтелекту з дотриманням етичних принципів і збереженням контролю людини (передусім суддею) над процесом прийняття судових рішень;

набули подальшого розвитку:

– положення щодо співвідношення термінів «цифровізація» та «диджиталізація» в контексті системи правосуддя: термін «цифровізація системи правосуддя в Україні» є більш усталеним у вітчизняному науковому просторі та нормативно-правових актах, що дають змогу забезпечити термінологічну єдність та уникнути можливої плутанини при аналізі цих процесів;

- підходи до впровадження технологій штучного інтелекту в судочинство з урахуванням етичних принципів;

- пропозиції щодо вдосконалення процесуального законодавства України в умовах формування електронної держави, зокрема, внесення змін до ст. 6 ГПК України, а також доповнення положення абзацу 2 частини четвертої статті 170 ГПК України, положення абзацу 2 частини четвертої статті 183 ЦПК України та положення абзацу 2 частини другої статті 167 КАС України.

Практичне значення одержаних результатів. Розроблені положення, пропозиції та висновки, що сформульовані у роботі, можуть бути враховані та використані у:

- науково-дослідній роботі – з метою виявлення правових проблем функціонування системи правосуддя в умовах побудови електронної держави та наукового обґрунтування шляхів її вдосконалення;

- правотворчості – для вдосконалення нормативно-правової основи цифровізації (диджиталізації) системи правосуддя в Україні;

- правозастосовній діяльності – задля покращення функціонування системи електронного правосуддя в Україні (*довідка про впровадження результатів видана Господарським судом Львівської області 10.01.2025 р.*);

- освітньому процесі – під час підготовки навчальних матеріалів із метою підвищення якості викладання навчальних дисциплін «Адміністративне судочинство України», «Міжнародні стандарти захисту прав людини в умовах глобалізації», «Основи права Європейського Союзу та Ради Європи», «Проблеми адміністративного судочинства», «Судові та правоохоронні органи України», «Теоретико-прикладні проблеми цивільного судочинства», «Теорія держави та права», задля підготовки навчально-методичної літератури з цих навчальних дисциплін (*акт впровадження результатів дослідження виданий Львівським державним університетом внутрішніх справ від 13.01.2025 р. № 1*).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою працею. Наукові результати, що викладені в дослідженні та публікаціях автора і виносяться на захист, отримані нею особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження оприлюднені на міжнародних і регіональних науково-практичних заходах, а саме: Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні питання економіки, фінансів, управління та права» (м. Кропивницький, 27 червня 2023 року); науковому семінарі «Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах війни та післявоєнний період» (м. Львів, 21 червня 2024 року), Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Дев'яності економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки» (м. Львів, Україна, м. Ополе, Польща, 23–24 жовтня 2024 року).

Публікації. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації, відображено у шести публікаціях, з яких: три – у періодичних виданнях, включених до переліку наукових фахових видань, затверджених Міністерством освіти і науки України (категорія «Б») та три – у збірниках тез доповідей за результатами участі у науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, поділених на десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (354 найменування на 48 сторінках) та додатків. Повний обсяг дисертації становить 269 сторінок, із них обсяг основного тексту – 189 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ У СФЕРІ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

1.1. Сучасний стан та напрями розвитку цифровізації системи правосуддя в Україні

Світовий прогрес у сфері інформаційно-комунікаційних технологій, а також сучасні виклики й загрози, які періодично виникають, посприяли пошукові шляхів для вирішення проблем щодо надійного та безперебійного існування всіх сфер життєдіяльності людини. Своєю чергою, Україна активно долучилася до процесу цифрової трансформації і є активним його учасником на світовій арені. Сьогодні в нас відбуваються трансформаційні процеси, спрямовані на спрощення та забезпечення надійної роботи державних сервісів, налагодження електронної комунікації органів влади з громадянами через мережеві ресурси тощо. І маємо констатувати, що важлива участь у цьому процесі відведена органам судової влади, які мають можливість здійснювати правосуддя в електронному форматі. Це відбувається за допомогою впровадження цифрових технологій у щоденну діяльність як органів влади, так і громадян, обумовлюючи поступове переведення України у формат електронної держави.

Саме процес упровадження цифрових технологій у всі сфери суспільного життя визначають як цифровізацію (п. 25 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Національну програму інформатизації») [1]. Отож цифровізація передбачає насичення фізичного світу використанням електронно-цифрових пристроїв, засобів, систем та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, створення завдяки цьому кіберфізичного простору та сприяння інтегральній взаємодії віртуального і фізичного. Мета цифровізації полягає у досягненні цифрової трансформації наявних і створенні нових галузей в економіці, трансформації наявних сфер життєдіяльності у нові, які є ефективнішими та сучаснішими. Таке зростання можливе за умови, що ідеї, дії, ініціативи, а також

програми щодо цифровізації інтегрують у стратегії та програми розвитку на національному, регіональному, галузевому рівнях [2]. Тимчасом цифровізацію неможливо обмежити лише використанням технологій. На думку К. Маркевич, її доречно характеризувати й як зміну культури, яку інтегрують у всі сфери діяльності, та трансформацію, спрямовану на управління різними командами [3].

Нині, як зазначає М. Хаустова, термін «цифровізація» використовують у двох значеннях: вузькому та широкому. За твердженням науковиці, у вузькому значенні цифровізація є перетворенням інформації у цифрову форму, що знижує витрати і сприяє виникненню нових можливостей тощо. Натомість цифровізація у широкому сенсі є трендом, який свідчить про ефективний світовий розвиток лише тоді, коли цифрова трансформація відповідає певним вимогам, зокрема таким: охоплення виробництва, бізнесу, науки, соціальної сфери та звичайного життя громадян; лише ефективне використання її результатів; доступність її результатів для користувачів перетвореної інформації; її результати використовують не лише фахівці, а й пересічні громадяни, навичками роботи з нею володіють користувачі цифрової інформації [4, с. 9].

Слід зауважити, що сьогодні в науковому дискурсі паралельно використовують два синонімічні терміни – «цифровізація» та «диджиталізація», котрі позначають той самий процес. Як роз'яснюють М. Дубина та О. Козлянченко, диджиталізація є сучасним етапом розвитку суспільства й економіки, якому притаманний високий рівень поширення інформаційних ресурсів, інформаційних технологій, суспільних процесів. Завдяки цьому оцифровують різні дані, розширюючи можливості їх використання у всіх сферах діяльності людей [5, с. 28]. Своєю чергою, за допомогою диджиталізації держава може полегшувати виконання своїх завдань, забезпечувати прозору діяльність уряду, міст і громад. Власне наявність прямого зв'язку і прозорості системи, як підкреслюють Т. Шлапко, М. Старинський, В. Миргород-Карпова, А. Висоцький та Д. Шеїн, гарантує підвищення авторитету держави на світовому рівні, а також сприяє забезпеченню економічної привабливості регіонів для іноземного

інвестування в державну економіку [6, с. 143]. Водночас диджиталізація, як зазначає К. Кравченко, суттєво трансформує публічну комунікацію, розставляючи інші акценти, зокрема, не лише про те, що комунікують, а й про що саме комунікують. До речі, за допомогою новітніх цифрових технологій створюють і поширюють значні обсяги інформації серед необмеженого кола осіб. Це відбувається якісно, з надзвичайною швидкістю та без значних витрат. Використання таких технологій сприяє застосуванню провідних світових досягнень (наприклад, інформація частково може зберігатись у хмарному середовищі, а частково може розміщуватись на центральних державних серверах) [7, с. 114].

Цифровізація всіх життєвих аспектів обумовлена передусім високою швидкістю, а також можливістю позитивних проявів і наслідків, які виникають на усіх рівнях. Скажімо, О. Пищуліна називає перевагами цифровізації на суспільному рівні:

- економічний, соціальний ефекти, які виникають під впливом використання цифрових технологій, зокрема для бізнесу й суспільства;
 - підвищення якісного рівня життя людей;
 - зростання продуктивності суспільної праці з урахуванням її підвищення на окремих виробництвах та підприємствах;
 - появу нових видів та форм бізнесу, які сприяють підвищенню прибутковості, конкурентоспроможності діяльності;
 - забезпечення функціонування прозорих економічних операцій, можливість їх моніторингу;
 - доступність державних, комерційних товарів та послуг, їх просування на світовий рівень;
 - створення людинозамінних систем, до прикладу, для певних підприємств
- [8, с. 82].

Метою цифровізації нашої країни, як слушно зауважує Г. Соколова, є цифрова трансформація сфер її життєдіяльності в ефективніші та сучасніші, а

також трансформація наявних і створення нових галузей економіки. Водночас сучасний цифровий простір, а також відповідна інфраструктура вважаються вигідними і для громадян та бізнесу, і для зовнішнього інвестора. За пріоритетним сценарієм щодо цифровізації, для країни одне з першочергових завдань полягає в усуненні бар'єрів законодавчого, інституційного, фіскально-податкового характеру та інших, які перешкоджають розвитку цифрової економіки [9, с. 94].

Зараз цифровізація потребує нових форм партнерства та співробітництва у різних сферах економіки й суспільства. З огляду на це сформульовано такі принципи цифровізації:

- забезпечення кожному громадянину рівного доступу до послуг, інформації, знань, які надають за допомогою інформаційно-комунікаційних і цифрових технологій;
- спрямованість на створення переваг у різноманітних сферах повсякденного життя;
- здійснення цифровізації через механізм економічного зростання за допомогою підвищення ефективності, продуктивності, конкурентоздатності від використання цифрових технологій;
- сприяння розвитку інформаційного суспільства, засобів масової інформації;
- орієнтування на міжнародне, європейське, регіональне співробітництво з метою інтеграції України в ЄС, виходу на європейський та світовий ринок;
- застосування стандартизації як основи цифровізації, одного з головних чинників її успішної реалізації;
- підвищення рівня довіри та безпеки, які мають супроводжувати цифровізацію [2].

Основні завдання цифровізації полягають у корегуванні недоліків ринкових механізмів, подоланні інституційних, законодавчих перешкод, започаткуванні проєктів цифрових трансформацій на національному рівні та залученні

відповідних інвестицій, стимулюванні розвитку цифрових інфраструктур, формуванні потреб щодо використання цифрових технологій громадянами, а також розвитку відповідних цифрових компетенцій, створенні відповідних стимулів, мотивацій із метою підтримки цифрового підприємництва та цифрової економіки [2].

До речі, на підставі наведеного вище можна стверджувати про тотожність термінів «цифровізація» та «диджиталізація», позаяк обидва поняття описують комплексний процес упровадження цифрових технологій та інформаційних систем у систему правосуддя України, який охоплює автоматизацію судового діловодства, електронний документообіг, відеоконференції, електронні докази та інші інноваційні рішення, спрямовані на підвищення ефективності та доступності правосуддя. Натомість далі у дослідженні ми будемо використовувати термін «цифровізація системи правосуддя в Україні» як більш усталений у вітчизняному науковому просторі та нормативно-правових актах, що дасть змогу забезпечити термінологічну єдність та уникнути можливої плутанини при аналізі цих процесів. Такий підхід також відповідає загальній тенденції до вживання україномовних термінів у правовій науці та практиці.

Оскільки проаналізовані нами вище теоретичні підходи формують лише базове розуміння концепту цифровізації в контексті системи правосуддя, для комплексного дослідження цього явища надалі необхідно вдаватися до глибинного аналізу правової природи поняття «правосуддя». Таке дослідження, на наш погляд, допоможе сформувати цілісне уявлення про специфіку цифрової трансформації судової системи та її вплив на реалізацію основоположної функції держави – здійснення правосуддя.

Так, в Універсальному словнику української мови поняття «правосуддя» трактується як судова діяльність держави; юстиція [10, с. 608].

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови «правосуддя» пояснено як: 1) суд, судова діяльність держави; юстиція; 2) розгляд судових справ; судочинство; 3) справедливий суд [11, с. 1102].

У Сучасній правовій енциклопедії «правосуддя» – це самостійний вид державної діяльності, яку здійснюють органи судової влади – суди – шляхом розгляду і вирішення у судових засіданнях в особливій, встановленій законом, процесуальній формі цивільних, кримінальних та інших справ. При здійсненні правосуддя суди пов'язані між собою системою інстанцій [12, с. 268–269].

Крім того, заслуговує на увагу дефініція поняття «правосуддя», запропонована В. Лаговським, яке він визначає як особливу функцію державної влади, що реалізується за допомогою розгляду і вирішення під час судових засідань юридичних справ у спорах щодо прав та інтересів громадян, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також кримінальних справ і застосування визначених законом карних заходів щодо осіб, винних у вчиненні злочину, або ж виправдання невинних [13, с. 20].

Вчені М. Макаров, А. Симчук, М. Кулик, Ю. Терещенко, С. Харченко вважають, що правосуддя – це діяльність органів судової влади з розгляду правових конфліктів. Передусім, на їхню думку, потреба здійснення функції правосуддя обумовлюється наявністю конфліктів у суспільстві, прагненням держави захистити встановлений правопорядок від будь-яких посягань. Суди це здійснюють у порядку кримінального, цивільного, адміністративного та господарського судочинства [14, с. 74].

Колектив науковців, серед яких М. Ковалів, С. Єсімов, Ю. Назар, М. Гаврильців, Г. Лук'янова, А. Годяк та М. Бліхар, стверджують, що правосуддя є специфічним видом державної діяльності, яку здійснює суд на основі закону та у встановленому ним порядку. Вона передбачає розгляд і вирішення судових справ, забезпечення гарантованих Конституцією, законами України прав, свобод людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави, що завершується ухваленням правосудного судового рішення, що є загальнообов'язковим [15, с. 27]. Схожої точки зору щодо визначення терміна «правосуддя» дотримуються також В. Дараган, О. Бойко, Н. Бублик та інші [16, с. 9].

Саме у Конституції України закріплено, що: правосуддя в Україні здійснюють виключно суди (ч. 1 ст. 124 Конституції України) [17]; правосуддя здійснюють судді (ч. 1 ст. 127 Конституції України). Суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права (ч. 1 ст. 129 Конституції України). Незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України (ч. 1 ст. 126 Конституції України). Судоустрій, судочинство та статус суддів визначаються виключно законами України (п. 14 ч. 1 ст. 92 Конституції України) [17]. Саме Законом України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено таке: організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд [18]; народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через присяжних (ч. 5 ст. 124 Конституції України). Правосуддя за участю присяжних здійснюється у визначених законом випадках (ч. 1 ст. 127 Конституції України) [17].

Правосуддя за своєю суттю визнається таким лише за умови, що воно відповідає вимогам справедливості і забезпечує ефективне поновлення в правах. Загальною декларацією прав людини 1948 року передбачено, що кожна людина має право на ефективне поновлення в правах компетентними національними судами у випадках порушення її основних прав, наданих їй конституцією або законом (стаття 8). Право на ефективний засіб захисту закріплено також у Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (стаття 2) і в Конвенції про захист прав людини та основних свобод (стаття 13) (*абзац шостий пункту 9 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003*) [19].

Зазначимо, частиною 1 ст. 5 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлено, що «правосуддя в Україні здійснюється виключно судами та відповідно до визначених законом процедур судочинства» [18].

Суди здійснюють правосуддя з метою забезпечення захисту прав і свобод людини і громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів

суспільства і держави. Винесення судом законного, обґрунтованого і справедливого рішення неможливе без проведення ним всебічного, повного, об'єктивного дослідження всіх обставин справи. При цьому судові рішення повинно базуватись на принципах верховенства права, неупередженості, незалежності, змагальності сторін та рівності усіх учасників судового процесу (*абзац другий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 30 червня 2009 року № 16-рп/2009*) [20].

Як слушно зауважує В. Решота, засади судоустрою України, здійснення правосуддя судами в різних сферах позбавлені єдиного теоретичного підґрунтя, уніфікованого кодифікованого акта. Це створює значний обсяг проблем як теоретичного, так і практичного характеру. На його переконання, це призводить до відсутності єдиного розуміння таких фундаментальних понять, як «правосуддя», «судоустрій», «судочинство», «судівництво», «судова влада», «судова система», «система судів» тощо. Крім того, правові норми, закріплені у різних нормативно-правових актах, містять суттєві суперечності [21, с. 124].

На думку О. Махніцького, поняття «правосуддя» й «судова влада» пов'язані, проте не тотожні. Правосуддя він визначає як діяльність судових органів (виключно судів), котрі здійснюють судову владу. При цьому судова влада є самостійною незалежною сферою публічної влади, створеною на основі закону для вирішення соціальних конфліктів, здійснення контролю за конституційністю законів, а також захисту прав і свобод людини і громадянина тощо. В Україні судова влада реалізується шляхом правосуддя у цивільному, господарському, адміністративному, кримінальному, а також конституційному судочинстві. Правосуддя є однією з форм реалізації судової влади [22, с. 20–21].

Водночас В. Комзюк розглядає правосуддя та судочинство як різні поняття. На його думку, правосуддя є загальним поняттям, а судочинство можна вважати його формою у конкретних справах і відповідних судових провадженнях (цивільному, кримінальному, адміністративному, господарському; деякі науковці

відносять також конституційне, однак щодо цього є певні застереження) [23, с. 90–91].

В. Решота чітко розмежовує основні поняття сфери здійснення правосуддя. Він вважає, що судова влада є однією з гілок державної влади, завдання якої полягає у здійсненні правосуддя. Своєю чергою, правосуддя – це основне завдання органів судової влади. Їхній обов'язок полягає у встановленні істини у справі, прийнятті обґрунтованого й неупередженого рішення, справедливому вирішенні спору, захисті прав, свобод і законних інтересів людини. Реалізують правосуддя за допомогою його процесуальної форми – судочинства, яке здійснюють суди, розглядаючи й вирішуючи цивільні, господарські, адміністративні та кримінальні справи. Здійснюють правосуддя тільки суди, утворюючи систему судів. Своєю чергою, судова система є взаємодією її основних суб'єктів (судів), відносинами, які виникають між ними щодо здійснення правосуддя. Судоустрій є організаційною побудовою всієї системи судів [21, с. 124].

М. Макаров, А. Симчук, М. Кулик, Ю. Терещенко, С. Харченко зауважують, що правосуддя є діяльністю суддів із розгляду та вирішення судових справ. Судова влада – це право судових органів, яким їх наділено законом, можливість здійснення широких юрисдикційних повноважень; правовий статус судів як органів державної влади. Термін «судочинство» ж означає діяльність судів, спрямовану на розгляд і вирішення справ, які віднесені до їх компетенції, та дії інших суб'єктів, які реалізують свої права й обов'язки, вступаючи у процесуальні відносини зі судом. Науковці вважають, що «судочинство» за своїм змістом доволі близьке до «правосуддя». Однак «судочинство» ширше поняття, яке вміщує в собі «правосуддя» [14, с. 67–68].

Таким чином, аналіз теоретико-правових підходів до розуміння поняття «правосуддя» демонструє відсутність єдиного усталеного визначення в науковій доктрині. Натомість більшість дослідників сходяться на тому, що правосуддя є специфічним видом державної діяльності, яка здійснюється виключно судами на

основі закону та спрямована на розгляд і вирішення спорів з метою захисту прав і свобод людини, юридичних осіб та інтересів держави.

У контексті розмежування суміжних правових категорій потрібно зазначити, що правосуддя, хоча й тісно пов'язане з поняттями «судова влада» та «судочинство», має власний специфічний зміст. Якщо судова влада є більш широким поняттям, що охоплює всю систему повноважень судових органів, а судочинство виступає процесуальною формою реалізації правосуддя, то власне правосуддя являє собою основну функцію судової влади, спрямовану на вирішення правових конфліктів та захист прав і свобод.

На нашу думку, правосуддя доцільно розглядати як комплексний правовий інститут, що поєднує матеріальні та процесуальні аспекти діяльності судів щодо розгляду і вирішення юридичних справ. При цьому ключовою характеристикою правосуддя є його спрямованість на досягнення справедливості через встановлення істини у справі та прийняття обґрунтованого й неупередженого рішення. Саме така інтерпретація найповніше відображає сутність правосуддя як фундаментального механізму захисту прав і свобод у демократичній правовій державі.

На наше переконання, запорукою інтеграції України у світові економічні й інформаційні процеси можна вважати успішне впровадження цифрових технологій у роботу системи органів державної влади країни. Зокрема, у Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки (далі – Стратегія) вказано про необхідність розвитку електронного судочинства, з урахуванням світових стандартів інформаційної безпеки, а також трендів у сфері цифрових технологій, потребу їх інтеграції у національну інфраструктуру електронного врядування [25]. Варто додати, що завдання, визначені у цій Стратегії, є актуальними дотепер та потребують виконання.

Пріоритетними завданнями Стратегії, спрямованими на вдосконалення системи правосуддя, обрано як зростання ефективності організації судової влади, інститутів правосуддя, так і зміцнення довіри суспільства до них. Окрім того,

Стратегією визначено й основні проблеми, які спонукають до удосконалення організації функціонування судової влади та здійснення правосуддя, зокрема, йдеться про недостатнє впровадження цифрових технологій для здійснення правосуддя [25].

В. Бондарчук, оцінюючи Стратегію як акт, який закладено в основу судової реформи, описує її як документ декларативного характеру, яким визначено основні напрями роботи. При цьому провідна ідея Стратегії полягає в тому, щоби зробити суди прозорішими, зрозумілішими для громадськості, а самих суддів – незалежнішими, надавши їм ресурси для можливості здійснення якісного та неупередженого правосуддя [26].

У сучасних умовах цифрової трансформації суспільства система правосуддя України потребує комплексної технологічної модернізації та впровадження інноваційних цифрових рішень. Такі зміни, на наш погляд, сприятимуть не лише підвищенню ефективності роботи судів, але й забезпечать кращий доступ громадян до правосуддя, пришвидшать судовий розгляд справ, оптимізують судове діловодство та документообіг, а також підвищать прозорість судової системи загалом. Однак важливо акцентувати на тому, що успішна реалізація процесів цифровізації вимагає чіткого розуміння та законодавчого закріплення базових понять у цій сфері.

При цьому особливо потрібно зосередитись на нормативному визначенні поняття «система правосуддя», яке часто вживається як синонім до термінів «судова система» та «система судоустрою». Але, на наш погляд, їх необхідно чітко розмежовувати, оскільки «система правосуддя» є більш широким поняттям, що охоплює не лише організаційну структуру судів, а й весь комплекс правовідносин, пов'язаних зі здійсненням правосуддя, включаючи процесуальні механізми, забезпечувальні інституції та допоміжні органи. Саме тому вважаємо за необхідне закріпити ці термінологічні розмежування на законодавчому рівні для забезпечення єдності правозастосування та подальшої ефективної реалізації процесів цифрової трансформації системи правосуддя.

Так, що стосується «системи судоустрою», то у ст. 3 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначено: «1. Суди України утворюють єдину систему. 2. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається» [18]. Водночас, зважаючи на те, що термін «система» трактують як форму, спосіб побудови, організацію чогось [27, с. 605], поняття «система правосуддя» можна розуміти як взаємодію органів судової влади, спрямовану на справедливе вирішення спору з метою захисту прав, свобод і законних інтересів людини.

Тимчасом актуальною темою для обговорення в умовах цифровізації є функціонування в Україні електронного правосуддя.

Визначення правових закономірностей електронного правосуддя як інтернаціонального правового явища, зауважує А. Коршун, обумовлено термінологічною визначеністю. На його думку, електронне правосуддя в Україні потрібно розуміти як сукупність різноманітних автоматизованих інформаційних систем та сервісів, за допомогою яких суд та інші учасники судового процесу здійснюють встановлені законодавством дії, що мають електронну форму висвітлення процесуальної інформації та взаємодії учасників у судочинстві [28, с. 23]. Своєю чергою, М. Зубашков вважає, що електронне правосуддя є реалізацією судової влади у формі електронного судочинства. Його визначальним фактором є використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та електронних засобів у процесі здійснення судочинства, а також прийняття судових рішень та їх виконання в аспекті правосуддя [29, с. 169]. Водночас О. Берназюк зауважує, що «електронне правосуддя», або «електронне судочинство» (вживаються як тотожні), – це комплексне поняття, що є особливою формою організації судової влади, заснованою на використанні цифрових технологій та спрямованою на ефективність, оперативність, доступність правосуддя та автоматизацію деяких внутрішніх і зовнішніх управлінських процесів з метою забезпечення реалізації своєї основної функції, яка полягає у здійсненні правосуддя на таких засадах, як верховенство права, справедливість, відкритість, прозорість, доступність тощо [30, с. 19].

Поняття «електронне судочинство» та «електронне правосуддя» доцільно розмежовувати, оскільки «електронне судочинство» є процесом триваючим, що містить у собі механізми реалізації основних засад судочинства. Натомість «електронне правосуддя» фактично є результатом «електронного судочинства», яке у своєму кінцевому результаті забезпечує ефективне та справедливе поновлення особи в правах шляхом прийняття законного та обґрунтованого рішення [31, с. 466].

Як слушно зауважує О. Скочиляс-Павлів, електронне судочинство сприяє поліпшенню доступності правосуддя, забезпеченню ефективності процесів та підвищенню рівня довіри до правосуддя [32, с. 211]. Одним із елементів електронного судочинства (правосуддя), який забезпечує розгляд і вирішення судових справ за допомогою інформаційних технологій, є електронний суд [30, с. 19].

Зокрема, електронний суд, на думку В. Політанського, є не лише певною формою використання усіма зацікавленими сторонами судового процесу інформаційно-комунікаційних технологій з метою підвищення його ефективності та якості, але водночас прямою та повноцінною процедурою здійснення та/або відправлення правосуддя в електронній формі від початку підготовки справи, розгляду її по суті, судових дебатів та закінчуючи прийняттям рішення та його оголошенням у електронній формі [33, с. 37].

О. Бринцев підкреслює, що термін «електронний суд» в Україні використовують у двох значеннях: 1) у вузькому значенні його розглядають як підсистему в системі Єдиної судової інформаційної системи країни. Її призначення полягає у забезпеченні своєчасного отримання учасниками судового процесу процесуальних документів, ухвалених під час розгляду справ, повідомлень про розгляд судових справ, повісток; 2) у широкому значенні електронний суд є елементом інформаційного суспільства, який розуміють як самостійну унікальну форму судового процесу, що заснований на новітніх

інформаційних технологіях для забезпечення повного циклу розгляду судової справи в електронному форматі [34, с. 30].

Сьогодні Україна пропонує власні інноваційні підходи щодо вдосконалення здійснення електронного правосуддя. Зважаючи на те, якими швидкими темпами впроваджуються цифрові рішення й зміни у сфері правосуддя і в Україні, і у світі загалом, – потреба в ньому стрімко зростатиме й надалі [35, с. 67]. Електронне правосуддя є основою інформатизації судової системи, що наразі не лише забезпечує ефективний механізм реалізації громадянами захисту своїх прав, а й є відповідним ключем до розвитку інформаційного суспільства. О. Кузьменко та Г. Складенко слушно вважають, що саме його інструменти дають змогу певні процесуальні та судові дії зробити віртуальними за допомогою використання інформаційно-телекомунікаційних технологій. Водночас найуспішнішим результатом електронного правосуддя в Україні вони вважають наявність забезпечення доступу до судових рішень в електронному форматі [36, с. 374].

О. Скович-Павлів роз'яснює, що основні позитивні сторони електронного судочинства полягають у: 1) швидкості й ефективності, адже справи можна розглядати швидше за допомогою електронної системи документообігу; 2) економії часу й коштів через можливість електронної подачі документів, економії витрат на проїзд до суду, проживання тощо; 3) зручності для учасників завдяки можливості брати участь у засіданнях онлайн, що сприяє зменшенню необхідності особистого відвідання суду; 4) доступності для людей, які мають обмежені можливості; 5) прозорості інформації, оскільки всі документи, матеріали можуть бути доступними онлайн для учасників справи та громадськості; 6) електронних документах та процесах, що сприяє зменшенню використання паперу, інших матеріалів, таким чином допомагаючи зберігати природні ресурси [32, с. 210].

Про переваги електронного суду також наголошує В. Кібець, зазначаючи про зменшення витрат на поштові відправлення в судах, економію часу на подачу (пересилання) документів учасниками процесу, а також витрат на подання

документів у паперовому вигляді, скорочення часу на обробку значного обсягу інформації, забезпечення можливості постійного доступу користувачів до всіх матеріалів справи [37, с. 267].

Водночас систему електронного правосуддя, зазначають О. Олійничук, Р. Олійничук та А. Колесніков, формують взаємопов'язані елементи, що забезпечують модернізацію судочинства, яка відповідає новітнім тенденціям цифровізації та інформатизації суспільних процесів з урахуванням норм процесуального законодавства. Вони вважають, що електронізація правосуддя є вимогою часу та актуальною необхідністю. До того ж, судова інформаційно-телекомунікаційна система у всіх судах України забезпечує численні можливості, спрямовані на дематеріалізацію судового процесу, а також сприяє спрощенню доступу до правосуддя та забезпеченню ефективного й швидкого розгляду судових справ [38, с. 145].

Однак, як слушно зауважує О. Кібенко, у 2016 році шляхом ухвалення змін до процесуальних кодексів з'явився термін «ЄСІТС». У той час не всі правники розуміли поняття диджиталізації правосуддя і те, як саме вона відбуватиметься. Однак вже тоді Україну можна було вважати доволі диджиталізованою у галузі судочинства, адже в судах функціонували електронні системи управління справами (діловодство), проводився авторозподіл, а також сторони мали можливість комунікувати зі судом, використовуючи електронну пошту. Крім того, у судовому засіданні, застосовуючи формат відеоконференції, можна було взяти участь, перебуваючи в приміщенні іншого суду, сплатити онлайн судовий збір. Однак справи продовжували розглядати у паперовій формі, судові рішення друкували на папері (разом із внесенням їх електронних копій до реєстру) [39].

У липні 2019 року соціологічна служба Центру Разумкова спільно з Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва провела опитування українців про судову реформу, зокрема щодо впливу на довіру до суду. Тож 17,2% громадян вказали, що на довіру до суду найпозитивніше може вплинути саме

запровадження електронного суду, зокрема надання судових послуг через мережу «Інтернет» [40].

Однак те, що Україна запізнилась із запуском ЄСІТС, свого часу засвідчила ситуація зі здійсненням правосуддя під час пандемії COVID-19. Натомість повноцінно реалізувати право людини на справедливий суд та виправити цю ситуацію допомогло запровадження електронного судочинства у всій країні [40].

Вже 2020 року здійснено роботу над створенням законопроекту щодо організації дистанційного електронного правосуддя, який активно обговорювали у суддівській спільноті, ЗМІ та соцмережах. Упровадження електронного суду в нашій країні потребувало системних дій щодо вдосконалення законодавства, технічно-інформаційного забезпечення судів, створення заходів та систем щодо забезпечення захисту інформації тощо [41, с. 123–124].

У квітні 2021 року частково було реалізовано окремі модулі ЄСІТС, які суди використовували у тестовому режимі, зокрема платформу «Електронний суд» і програму для проведення відеоконференцій «EasyCon» [42].

Нині ЄСІТС функціонує у судах, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, Державній судовій адміністрації України, їхніх органах та підрозділах (ч. 1 ст. 15-1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») [18]. Порядок функціонування в судах та органах системи правосуддя окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, зокрема підсистем «Електронний кабінет», «Електронний суд» та підсистем відеоконференцзв'язку; порядок вчинення процесуальних дій в електронній формі з використанням таких підсистем; особливості використання в судах та органах системи правосуддя іншого програмного забезпечення в перехідний період до початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи у складі всіх підсистем (модулів) визначено Положенням про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи [43]. Окрім того, реалізовано інформаційну взаємодію ЄСІТС із десятьма

державними базами даних, серед яких: Державний реєстр речових прав на нерухоме майно, Державний реєстр актів цивільного стану громадян, Єдиний державний вебпортал електронних послуг та інші [44].

Водночас, як констатує М. Пампура, попри виклики, спричинені війною та іншими проблемами, більшість судів в Україні зберігають високу ефективність роботи. Зокрема, обмін документами та доступ до інших підсистем здійснюють за допомогою Електронного кабінету. Станом на кінець 2022 року Електронний кабінет зареєстрували 145 тисяч користувачів, а вже до кінця 2023-го користувачів було 279 тисяч. Сьогодні кількість користувачів перевищує 400 тисяч і вона постійно збільшується. Крім того, понад 140 тисяч зареєстровані у системі відеоконференцзв'язку. З ними проведено понад 2,5 мільйона судових засідань [44].

У заданому контексті доцільно проаналізувати статистичні дані про справи, судове провадження в яких здійснювалось у режимі відеоконференції, оприлюднені на сайті Судової влади України. Підґрунтя для аналізу складають дані звітів місцевих загальних судів про розгляд судових справ (№ 1-мзс) та звітів місцевих господарських судів про розгляд судових справ (№ 1-мгс) за 2022 [45] та 2023 роки [46]. Отже, відповідно до статистичних даних: а) у кримінальному судочинстві за 2022 рік таких справ було 13 796, за 2023 рік – 17 788 справ; б) в адміністративному судочинстві за 2022 рік – 397 справ, за 2023 рік – 637 справ; в) у цивільному судочинстві за 2022 рік – 4 702 справи, за 2023 рік – 7 468 справ; г) у господарському судочинстві за 2022 рік – 6 481 справа, за 2023 рік – 11 758 справ. Зважаючи на перелічене, можна зробити висновок, що нині простежується тенденція до кількісного зростання розгляду справ, судове провадження в яких здійснюється в режимі відеоконференції.

Отже, сьогодні в умовах впливу цифровізації на усі сфери життєдіяльності система електронного правосуддя реалізується через електронне судочинство, яке забезпечує швидкий та ефективний розгляд справ, економію часу та коштів, зручність для учасників процесу, прозорість інформації та доступність

правосуддя, особливо для людей з обмеженими можливостями. При цьому важливо розмежовувати поняття «електронне правосуддя» та «електронне судочинство», позаяк останнє є процесом реалізації основних засад судочинства, а електронне правосуддя – його результатом.

Отже, цифровізація системи правосуддя в Україні – це комплексний інноваційний процес трансформації (технологічної модернізації) системи правосуддя шляхом впровадження сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій, що забезпечує автоматизацію судових процесів, електронну взаємодію між усіма учасниками процесу, а також іншими органами державної влади та місцевого самоврядування з метою підвищення ефективності та доступності правосуддя.

Показово, на наш погляд, що впровадження електронного правосуддя в Україні відбувається системно та послідовно, починаючи від базової автоматизації судового діловодства до створення повноцінної цифрової екосистеми правосуддя. Особливого пришвидшення цей процес набув під час пандемії COVID-19 і сьогодні, в умовах воєнного стану, що підтверджує здатність судової системи адаптуватися до викликів сучасності та забезпечувати ефективний захист прав громадян навіть у кризових умовах. Тимчасом подальший розвиток електронного правосуддя потребує вдосконалення нормативно-правової бази, технічного забезпечення судів та посилення заходів інформаційної безпеки.

Як слушно зауважує Л. Ніколенко, зараз існує значний ризик втратити важливу інформацію, суд не має повного технічного оснащення, необхідно забезпечити взаємозв'язок та уніфікацію електронного документообігу в судах з іншими електронними державними системами. Водночас науковиця підкреслює, що для функціонування електронного правосуддя важливо додержуватись паритету поміж доступом до інформації про учасників процесу, їх процесуальний статус і дотриманням прав та свобод людини і громадянина [47, с. 341].

У Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки зазначено, що для розвитку цифровізації системи правосуддя в Україні доцільно зважати на наявність потреби покращення доступності до правосуддя та необхідності забезпечення судочинства. Зокрема, йдеться про надання суддям доступу до інформаційно-телекомунікаційних систем, довідкових систем, державних реєстрів тощо, про розвиток електронного судочинства з урахуванням сучасних світових стандартів сфери інформаційних технологій та його інтеграцію в національне електронне урядування [25].

На сьогодні можна виокремити такі напрями розвитку системи електронного правосуддя в Україні:

1) надання суддям доступу до електронних реєстрів, систем і баз даних, які належать органам державної влади та органам місцевого самоврядування. Як видається, позитивний аспект полягає в тому, що нещодавно судам і органам судової влади надано можливість оперативно отримувати інформацію, розміщену в Державному реєстрі фізичних осіб - платників податків. Спільних зусиль до цього доклали Державна судова адміністрація України, ДП «ІСС», Державна податкова служба України, Міністерство фінансів України, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Верховний Суд та Вища рада правосуддя [48];

2) забезпечення роботи судів сучасним інформаційно-комунікаційним обладнанням, своєчасне оновлення програмного забезпечення для належного функціонування програм (модулів) ЄСІТС;

3) покращення роботи програм (модулів) ЄСІТС з урахуванням світових стандартів та позитивного досвіду зарубіжних країн у сфері електронного правосуддя;

4) запуск у роботу решти модулів ЄСІТС для повноцінного функціонування електронного судочинства;

5) втілення законодавчої ініціативи, що полягає у розробленні відповідних пропозицій змін та доповнень і внесення їх до законодавства, зокрема з метою покращення функціонування програм (модулів) ЄСІТС. Скажімо, суддям можуть

дозволити працювати не з приміщення суду, а з дому. Відповідний законопроект рекомендував Верховній Раді України схвалити Комітет Верховної Ради з питань правової політики (нагадаємо, йдеться про проект Закону № 9090 про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо цифровізації судочинства та удосконалення наказного провадження у цивільному судочинстві) [49]. Крім того, варто додати, що також тривають обговорення щодо запровадження у роботу нової ЄСІКС;

6) захист даних у цифровому просторі, профілактика кіберзлочинності;

7) забезпечення роботи судів в умовах воєнного стану, з урахуванням перебоїв у подачі інтернету, постачанні енергоресурсів, наявності повітряних тривог, ракетних обстрілів тощо. Вирішенню цих питань сприяє обговорення їх під час проведення конференцій та інших заходів. Зокрема, 7 лютого 2023 року онлайн-конференцію на тему: «Робота судів в умовах війни» організовано ДСА України спільно з Міжнародною асоціацією судового адміністрування (IACA) за підтримки Проєкту ЄС «Право Justice» та Програми USAID «Справедливість для всіх» [50]. Водночас, як наголошує О. Кібенко, ще у 2022 році існувала потреба запровадження повноцінного електронного чи онлайн-суду, спрямованого на забезпечення ефективності доступу до правосуддя та швидкого і зручного механізму розгляду справ під час воєнного стану [39].

Своєю чергою, Громадська приймальня УГСПЛ у Хмельницькому провела дослідження проблем, з якими зіткнулися громадяни під час війни, зокрема за період від 24 лютого 2022 року по березень 2023 року. Згідно з опитуванням, зі 67% респондентів, які спробували зареєструватись і скористатись ЄСІТС «Електронний суд», лише 8% не вдалось здійснити процесуальні дії, задля яких використовувалась підсистема «Електронний суд». Натомість 82% опитаних підтвердили успішне користування електронною системою. Однак респонденти зауважили, що під час роботи з ЄСІТС «Електронний суд» виникали проблемні питання щодо підписання документів (33%), нестабільної роботи «Електронного

суду», відсутності роботи системи (сайту) взагалі, неможливості його відкрити тощо [51];

8) перспективи використання ІІІ в судочинстві;

9) організація та проведення навчання для суддів та працівників суду з метою їхньої участі в подальшій розробці змін та доповнень до законодавства щодо поліпшення функціонування електронного правосуддя. Крім того, на думку М. Фабрі, варто залучати суддів та працівників суду до розробки додатків та процесів тестування, а також тісно співпрацювати з експертами з навчання у розробці навчальних модулів [52, с. 14].

Зауважимо, що перелічені напрями розвитку цифровізації системи правосуддя видаються надзвичайно актуальними в умовах сьогодення, зокрема з урахуванням як вітчизняних, так і світових тенденцій та практик використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та інших цифрових засобів для здійснення електронного судочинства.

1.2. Методологія дослідження цифровізації системи правосуддя в Україні

Сьогодні доволі важко уявити наукове дослідження без застосування методологічного інструментарію, який допомагає комплексно проаналізувати його складові, розглянути наявний стан, виявити проблемні аспекти та запропонувати шляхи їх вирішення тощо. Водночас теоретико-правові засади цифровізації системи правосуддя в Україні становлять науковий інтерес, адже ця сфера відносин стрімко розвивається, зважаючи і на зміни вітчизняного та зарубіжного законодавства щодо цифрової трансформації системи правосуддя, і на розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій як на національному, так і на світовому рівні.

Переважно науковці вважають питання методології доволі складним, адже саме це поняття тлумачать по-різному. Зарубіжні наукові школи зазвичай не

розмежують методологію та методи дослідження. У вітчизняній науковій традиції методологія – це вчення про методи пізнання або система наукових принципів, на основі яких ґрунтується дослідження та здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів, прийомів [53, с. 26].

Дослідження цифровізації системи правосуддя в Україні потребує застосування широкого методологічного арсеналу. Вважаємо, що аналіз загальнотеоретичних підходів до розуміння методології та її складових сприятиме формуванню методів, які будуть спрямовані на всебічне вирішення завдань цифровізації системи правосуддя.

П. Іванюта під методологією пропонує розуміти комплекс знань природничо-наукового пізнання, яким охоплено методи оцінки природи й матеріально-перетворювальну діяльність людини, соціально-економічну діяльність та науково-педагогічну практику. До об'єктів методології науковець відносить природу, суспільство й людину, які взаємодіють одне з одним, тобто ідея єдності світу допускає і методологічну єдність [54, с. 101].

На думку Л. Калініної, методологію потрібно розглядати як «вчення», яке є системою знань, що охоплює підходи, принципи і способи отримання знань, які відображають різноманітні сфери людської діяльності. Відповідно до предмета розгляду вони охоплюють педагогічну, управлінську, організаційну, економічну діяльність і управлінську дійсність. Водночас методологія є галуззю пізнавальної діяльності [55, с. 9].

Функціями методології є: визначення способів отримання наукових знань, що відтворюють динамічність процесів і явищ; передбачення особливого шляху, який сприяє досягненню науково-дослідної мети; забезпечення всебічності одержання інформації про процес чи явища, які вивчаються; допомога у введенні нової інформації; забезпечення з'ясування, удосконалення, систематизації термінів та понять у науці; створення системи наукової інформації, що ґрунтується на об'єктивних явищах, та логіко-аналітичного інструменту наукового пізнання [53, с. 26].

Як зауважує О. Туриніна, методології притаманний загальний характер. Однак вона конкретизується у різних сферах практичної й теоретичної діяльності. Методологія є особливою формою рефлексії, яка містить: аналіз передумов і підстав наукового пізнання, зокрема філософсько-світоглядних, методів і способів, спрямованих на організацію пізнавальної діяльності; вивчення методів і засобів, до яких відносять принципи, орієнтації, регулятори, поняття, категорії; визначення зовнішніх та внутрішніх детермінант процесу пізнання і його структури; критичний аналіз знань, отриманих наукою; встановлення історично чітких меж наукового пізнання під час застосування цього способу для його організації. Водночас учена пропонує методологію розглядати як: систему принципів та способів, спрямовану на організацію, побудову теоретичної й практичної діяльності, вчення про цю систему; вчення про ідейні засади, логіку науки, методи її дослідження; вчення про методи й принципи пізнання; галузь наукової діяльності, в якій вивчають і застосовують загальні й конкретні методи наукових досліджень, а також принципи щодо визначення предмета, об'єкта, методів дослідження дійсності та щодо вирішення різних типів наукових завдань [56, с. 6–7].

П. Іванюта зазначає, що «основним об'єктом дослідження методології є метод, його сутність і сфера функціонування, структура, взаємодія з іншими методами й елементами пізнавального інструментарію та відповідність характеру досліджуваного об'єкта, його зв'язок з пізнавальною метою чи цілями практичної діяльності». Методологія спрямована на з'ясування умов, за яких позитивні наукові знання про дійсність перетворюються у метод подальшого пізнання цієї реальності, виявлення ефективності та меж його продуктивного застосування [54, с. 101].

За Р. Шевчуком, методологія є багаторівневим утворенням, у якому верхній рівень посідає філософська методологія, наступний рівень займає загальнонаукова методологія, нижні рівні – міжгалузеві (йдеться про методології кількох галузей науки). Цю класифікацію науковець деталізує, враховуючи

диференціювання її рівнів залежно від змісту і ступеня узагальнення її елементів (зокрема таких, як принципи, закони, категорії тощо), а також їхньої гносеологічної ролі [57, с. 38].

Сьогодні поряд із онтологічним та гносеологічним рівнями пізнання виокремлюють аксіологічний. Ці рівні неможливо звести (редукувати) один до одного, вони є відносно незалежними [58, с. 64].

Гносеологія спрямована на вивчення закономірностей і можливостей пізнання, дослідження ступенів, форм, методів та засобів процесу пізнання, умов і критеріїв істинності наукового знання. Водночас наукове пізнання не існує поза межами пізнавальної діяльності окремих індивідів, які здатні пізнати (дослідити) лише настільки, наскільки можуть опанувати колективно вироблену, об'єктивну систему знань, які вчені передають від одного покоління іншому [59, с. 98]. Як зауважує П. Селігей, мета опису на онтологічному рівні полягає в тому, щоби слова відповідали стану справ. Водночас метою оцінки на аксіологічному рівні є забезпечення того, щоб реальний стан справ відповідав словам. Таким чином, опис та оцінка є двома різними пізнавальними сферами [58, с. 64].

Х. Бехруз та К. Мануїлова вказують, що розвиток права, вдосконалення правової діяльності, правотворчості, юридичної техніки, а також критичне осмислення створеного та функціонуючого права призвели до появи такого виду соціальної діяльності, як науково-доктринальний, за допомогою якого пізнають загальні закономірності правового життя, еволюцію права. Це сприяло появі основ методології юридичної науки як розділу юридичного пізнання, що спрямований на розробку, застосування способів дослідження права та правової діяльності [60, с. 536].

Своєю чергою, юридична наука має свої особливості, які проявляються і у виборі предмета вивчення, і доборі методів для його пізнання. Як наголошують О. Балинська та В. Яценко, «попри доволі різноманітне понятійне відтворення науки про право, поняття, які її окреслюють, передають однаковий сутнісний зміст, що розкривається через функції цієї науки – основні завдання, для

реалізації яких вона створена і стосовно яких також немає однозначного підходу. Ці функції можна доповнювати, поділяти чи, навпаки, об'єднувати (скажімо, в межах організації чи впорядкування можна виокремити завдання регламентації, в межах структуризації – градацію, розмежувати прогнозування, моделювання, коригування тощо), але ті завдання, що вказані, доволі повно відтворюють сутність та особливості юридичної науки» [61, с. 17–18].

А. Фальковський методологію сучасної юриспруденції розуміє як результат дискурсу, в межах якого взаємодіють різноманітні когнітивні стратегії досягнення права та визначаються фундаментальні методологічні засади його пізнання. На його думку, ця методологія складається з єдності трьох взаємозалежних частин, зокрема таких, як доктринально-ідеологічна, стратегічна й інструментальна. Перша з цих частин є парадигмою дослідницького бачення права, тобто типом праворозуміння. Другу можна розглядати як царину підходів, якими зумовлено загальну спрямованість дослідження права, а також вибір стратегії його досягнення. Третя частина – це система когнітивних практик, своєрідний набір методологічних інструментів у виробленні знань про право [62, с. 10].

М. Дамірлі методологію порівняльно-правових досліджень визначає як систему методологічних інструментів компаративного та некомпаративного характеру, а також конкретні методики і техніки, які використовуються для досягнення мети порівняльно-правових досліджень – отримання достовірних знань для їх подальшого практичного застосування. Методологія правової компаративістики – це багатопланове утворення, яке формують різні елементи й рівні. Її можна представити як «ансамбль», в якому взаємопов'язано елементи та ієрархічно побудовано рівні. У структурі методології виділяють вертикальний і горизонтальний зрізи [63, с. 272].

Вертикальний зріз передусім складається з підходів, принципів, методів тощо. За ступенем спільності застосування ці методологічні інструменти зазвичай поділяють на методологічні інструменти, які використовують на загальному (філософському), загальнонауковому, міждисциплінарному і конкретно-

науковому рівнях (інколи виокремлюють ще технологічний рівень, який характеризується конкретними методиками й техніками дослідження). Залежно від рівня наукового знання виокремлюють методологічні інструменти, які використовують на емпіричному й теоретичному рівнях [63, с. 272].

Зокрема, О. Данильян підкреслює, що емпіричний і теоретичний рівні пізнання взаємопов'язані, межа між ними є умовною й рухомою. Емпіричне дослідження, виявляючи за допомогою спостережень і експериментів нові дані, стимулює теоретичне пізнання, ставить перед ним нові, складніші завдання. Натомість теоретичне пізнання, розвиваючи і конкретизуючи на базі емпірії власний зміст, відкриває нові горизонти для емпіричного пізнання, орієнтує й спрямовує його, сприяє вдосконаленню його методів, способів і засобів [64, с. 130]. Кожному з цих рівнів властивий власний горизонтальний зріз. Методологія порівняльно-правової науки може містити кілька основних блоків, у яких ці зрізи своєрідно структуровані (поєднані). Порівняльно-правова методологія як комплекс порівняльно-методологічних інструментів у цій системі займає чільне місце [63, с. 272].

М. Костицький доводить, що для розуміння методології в юридичній науці потрібно відмовитися від ієрархічного поділу методологій, зокрема філософської, загальнонаукової та конкретно-наукової. Методології варто «розташовувати» по горизонталі. Вчений може їх використовувати на власний розсуд [65, с. 10].

На думку М. Кельмана, «якщо методологію юридичної науки розглядати не тільки як сукупність її методів і знань про них, а в широкому розумінні ще і як симбіоз предметних правових теорій, понять, принципів тощо, то вона за обсягом змісту наближається до всієї юридичної науки, однак в методологію ці елементи системи юридичних наукових знань входять тільки тими їхніми властивостями (сторонами), які можуть і повинні використовуватись як методи наукового пізнання» [66, с. 60]. На основі аналітичного осмислення положень філософської та наукознавчої літератури з проблем методології вченими запропоновано визначати поняття «методологія правознавства» як «вчення про структуру,

логічну організацію, принципи, методи, засоби і форми діяльності дослідника у процесі пізнання ним державно-правових явищ» [67, с. 42].

Тимчасом методологія правознавства має свої методи, тому вдосконалення методології має особливе значення. М. Кельман вважає, що це пов'язано не тільки з проблемою, яку вони самі по собі являють – метод, право чи самостійна наука, і не стільки з цією обставиною, що це одне з небагатьох питань, яке у юриспруденції не дискутується, а більшою мірою з тим, що власне правознавство адаптує, модифікує загальнонаукові методи, підходи до предмета й завдань юридичної науки, сприяє їх удосконаленню, і тим самим вносячи свій вклад у методологію науки, здійснюючи теоретичне осмислення та розробляючи засоби, способи, прийоми, правила використання методу і підходу, а також методичні рекомендації щодо використання іншими юридичними науками, забезпечуючи зв'язок юридичної науки з іншими соціально-гуманітарними науками [66, с. 59]. На думку вченого, «відповідно до сучасного стану методології юридичної науки визначено чотири базові рівні професійного правознавчого методологування як способу виробництва та передачі методологічного знання про право та інші правові явища, що, за логікою дедуктивного підходу, пропонують структурну організацію методології (філософський, загальнонауковий, спеціально-науковий, конкретно-науковий). Методологічний правознавчий аналіз (як процес) на кожному з цих рівнів є різним за спрямуванням, функціями, змістом та результатами пізнання. Завдяки своєрідній функціональній спеціалізації всі рівні професійного методологування утворюють певну єдність, у межах якої існує чітке підпорядкування» [67, с. 39].

П. Рабінович пише, що методологія юридичної науки є системою підходів, методів та способів наукового дослідження, теоретичними засадами їхнього використання під час вивчення державно-правових явищ. Основа методології юридичної науки складається з: 1) філософсько-світоглядних підходів; 2) загальнонаукових методів, тобто таких, котрі використовують в усіх або більшості наук; 3) групових методів, тобто таких, які застосовуються тільки

певною групою наук; 4) спеціальних методів, тобто прийнятних для дослідження якоїсь окремої науки [68, с. 618].

Дослідницькі методи дещо умовно поділяють на емпіричні та теоретичні. Зокрема, емпіричні методи спрямовують на виявлення, фіксацію, збір та систематизацію інформації про факти, явища, а теоретичні методи зосереджують на тлумаченні, поясненні зібраних даних, побудові концепцій, понять, прогнозів тощо [68, с. 618].

Таким чином, виходячи з вищевикладеного, вважаємо, що методологія дослідження цифровізації системи правосуддя в Україні є складним інструментом наукового дослідження, який охоплює різноманітні погляди та підходи до вивчення процесів цифрової трансформації системи правосуддя. При цьому методологічний апарат такого дослідження, на нашу думку, включає як загальні (філософські), загальнонаукові, міждисциплінарні, так і спеціально-юридичні методи, які у своїй сукупності дають можливість глибоко проаналізувати як теоретичні основи, так і практичні аспекти запровадження цифрових технологій у систему правосуддя.

Важливо також підкреслити, що методологія дослідження цифровізації системи правосуддя не обмежується лише традиційними правовими методами, а потребує застосування міждисциплінарного підходу, який враховує досягнення інформаційних технологій, теорії управління, соціології та інших суміжних наук. Це, зокрема, зумовлено комплексним характером процесів цифровізації, які охоплюють не лише юридичні, а й технологічні, організаційні та соціальні аспекти трансформації системи правосуддя в умовах її цифровізації. При цьому, така методологічна база дає можливість не тільки описати наявний стан цифровізації правосуддя, а й виявити проблемні аспекти та запропонувати науково обґрунтовані шляхи їх вирішення з урахуванням сучасних тенденцій розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та нагальних потреб судової практики.

Водночас на основі наукових праць, у яких висвітлено результати щодо розуміння поняття методології, та з урахуванням її різновидів потрібно розробити методологічний інструментарій для дослідження цифровізації системи правосуддя в Україні.

Передусім потрібно з'ясувати сутність терміна «метод». На думку М. Костицького, метод є сукупністю прийомів та операцій, за допомогою яких відбувається пізнання. Метод є інструментом. Методика є вченням про прийоми, способи та організацію використання методів наукового пізнання. Таким чином, методика є технологією наукового пізнання, яка здійснюється за допомогою деяких методів. Методологія є вченням, цілісною теорією з поняттями і категоріями, світоглядом, крізь призму яких відбувається пізнання за допомогою методів відповідно до технології їх застосування – методики. Отож є метод, методика та методологія, які, з одного боку, перебувають у ієрархічному зв'язку, а з іншого – можуть існувати достатньо автономно. Досі філософи і теоретики не дійшли щодо цього згоди [65, с. 5–6].

Метод у найзагальнішому розумінні трактують як спосіб упорядкування наукової діяльності для здобуття поставленої мети. В контексті пізнавальної діяльності він є способом реалізації функції відображення досліджуваного явища у свідомості науковця [67, с. 42].

Відомо, вдосконалення наукових знань вимагає дисциплінованості та професійного наукового підходу. Тому, зазначають Х. Джвігол та М. Джвігол-Барош, для вибору правильних методів дослідження потрібно орієнтуватись у відмінностях між обраними методами дослідження та підходами у методології соціальних наук [69, с. 434]. Вони зауважують, що, визначаючи проблеми дослідження, важко обрати один метод для її повноцінного діагностування. На їхню думку, потрібно застосовувати різні методи дослідження, які сприяють отриманню відповіді на поставлену проблему. Зважаючи на це, доцільно застосовувати різноманітні методи й підходи дослідження [69, с. 435].

Х. Бехруз та К. Мануїлова зосереджують увагу на структурі методів наукового дослідження, яка складається з трьох самостійних компонентів: концептуального компонента (розуміння однієї з допустимих форм досліджуваного об'єкта); операційного компонента (норми, принципи, правила, якими регламентовано пізнавальну наукову діяльність суб'єкта); логічного компонента (правила закріплення результатів взаємодії об'єкта і методів пізнання). Важлива складова успішного наукового дослідження полягає у правильному виборі методів дослідження, які забезпечують підґрунтя наукового пізнання і є одними з основних елементів успішного дослідження [60, с. 536–537]. Вважаємо, що це, безумовно, стосується і методів, за допомогою яких доцільно проаналізувати теоретико-правові засади цифровізації системи правосуддя в Україні.

До речі, наближеним до поняття методу є поняття методики. Однак, як підкреслює В. Ящук, завдання методики, на відміну від методу, не передбачають теоретичного обґрунтування наукового результату. Тож методичний інструментарій дослідження стосується передусім технічної сторони цього дослідження, з урахуванням регламентації дій вченого під час наукового пошуку [70, с. 120–121]. Крім того, методика являє собою сукупність прийомів дослідження, включно з технікою та різноманітними операціями з фактичним матеріалом [53, с. 26].

Методика проведення порівняльно-правових досліджень, завдяки якій у процесі дослідницької практики можна реалізувати вимоги методологічних інструментів, є важливим блоком методології порівняльного правознавства [63, с. 272].

Спираючись на критерій галузей наукового знання, у межах яких відбувається формування методики певних методів дослідження, а також їхнє застосування, Т. Міхайліна та Ю. Гоцуляк пропонують обмежитися класичною тривірневою структурою методології юридичних досліджень, а саме: 1) загальнонаукові методи дослідження, які здебільшого виробляються у межах

загальної філософії, а використовуватися можуть в усіх або абсолютній більшості галузей наукового знання; 2) приватнонаукові методи дослідження, які і розробляються, і використовуються у межах однієї науки або групи споріднених наук (наприклад, метод правової компаративістики – у сфері юриспруденції); 3) спеціальні методи дослідження, методика застосування яких формується у межах однієї науки або групи споріднених наук, але вони можуть широко «запозичуватися», використовуватися в рамках інших наук для більш глибокого та фундаментального дослідження (наприклад, група соціологічних, психологічних методів, статистичний метод тощо) [71, с. 29].

Для філософського дослідження методів наукового пізнання в межах логіки і методології науки найпопулярнішою та найефективнішою, як підкреслюють М. Іщенко та І. Руденко, є класифікація їх відповідно до рівня загальності або широти сфери дій. На підставі цього критерію виокремлюють три головні групи методів: 1) загальні (філософські) методи наукового пізнання – розроблення і критичний аналіз загальних філософських, тобто методологічних, функцій, різноманітних філософських концепцій є прерогативою філософії; 2) спільні методи науки – переважну більшість із них розробляли і вивчали спільними зусиллями філософи та представники багатьох наукових дисциплін. Спільні методи наукового пізнання поділяють на три підгрупи: а) методи емпіричного дослідження; б) методи теоретичного дослідження; в) загальні формально-логічні методи (абстрагування й узагальнення, аналіз і синтез, індукція і дедукція). Усі вони широко використовуються як у науці, так і в щоденному мисленні, у житті людини; 3) спеціальні наукові методи – формують, досліджують і вдосконалюють у межах окремих наукових дисциплін [72, с. 129].

Водночас методи дослідження деякі методологи класифікують, враховуючи різні ознаки, як-от: рівень пізнання (емпіричні та теоретичні); точність припущень (детерміністичні, стохастичні або ймовірнісно-статистичні); функції, які вони виконують у пізнанні (методи систематизації, прогнозування, пояснення); конкретну область дослідження (фізичні, соціальні, біологічні,

технічні тощо). Зі ширшої точки зору методи дослідження є: загальнонауковими, які можуть бути методами як емпіричного, так і теоретичного дослідження; спеціальними, які застосовують у певній галузі науки. У кожному дослідженні поєднується застосування і загальнонаукових, і спеціальних методів дослідження [73, с. 15].

Н. Бондар та В. Стрельник переконані, що засоби (способи) дослідження утворюють дві групи залежно від рівня наукового пізнання: 1) теоретичні, що виявляються в узагальненні результатів, розробленні концепцій, виявленні й поясненні закономірностей, структури понять, побудови концепцій; 2) емпіричні, до яких належать збирання, фіксація, систематизація досліджуваної інформації. Методології наукового дослідження властивий міждисциплінарний, комплексний характер. Вона зумовлюється специфікою об'єкта дослідження, потребуючи використання методологічного інструментарію історичних, юридичних, педагогічних наук [74, с. 105].

С. Важинський і Т. Щербак вважають, що методи досліджень бувають: загальними, які властиві усім галузям науки на всіх етапах дослідження; загальнонауковими, тобто придатними для усіх наук; частковими – притаманними певним наукам; спеціальними – використовуваними в одній специфічній науці. Поділ методів постійно умовний, адже у зв'язку з розвитком пізнання наукові методи можуть переміщатися з однієї категорії в іншу [75, с. 37].

Своєю чергою, В. Ящук пропонує класифікацію методів на три групи методів. До першої групи відносить спеціальні методи, які є в конкретній науці. До другої – загальнонаукові методи, які використовують у різних науках. До третьої групи включає загальні методи, що застосовують у всіх сферах пізнавальної діяльності [70, с. 120].

М. Драгомерецький виокремлює низку методів, за допомогою яких можна розкрити зміст міжгалузевого інституту права, визначити його місце як поряд з іншими елементами системи права, так і в загальних процесах, таких як діалог

правових систем, універсалізація, глобалізація права. До цього переліку вчений вносить чотири групи методів: 1) загальні (опис, спостереження, порівняння, узагальнення); 2) загальнонаукові (аналіз, синтез, аналогія, сходження від абстрактного до конкретного, діалектичний, абстрагування, дедукція, індукція); 3) міждисциплінарні (соціологічний метод, статистичний метод); 4) спеціальнонаукові (герменевтичний метод, формально-юридичний (догматичний) метод, порівняльно-правовий метод) [76, с. 36].

Сьогодні до обов'язкових складових наукового методу пізнання відносять інструментарій, який містить пристрої, прилади, механізми. Як зазначає Е. Оржинська, такі засоби пізнання у сучасній науці називають інструментальними, або прикладними, методами пізнання, тобто методами, які спрямовані на використання будь-яких технічних чи інших приладів, механізмів, пристроїв. Однак не кожен механізм, прилад, пристрій можна віднести до інструментального методу, позаяк вони стають інструментальними методами не під час механічного використання, а творчого, спрямованого на вирішення завдань, які стоять перед дослідником [77, с. 21–22].

Власне з огляду на це Е. Оржинська вважає, що система методів наукового пізнання формується з: 1) всезагального методу (філософських методів), зокрема діалектики, яка дає змогу пізнати закони розвитку природи, суспільства, мислення, та метафізики, яка є важливою для діалектики; 2) загальних (або загальнонаукових) методів, зокрема аналізу й синтезу, індукції й дедукції, абстракції, аналогії, експерименту тощо; 3) спеціальних (окремих) методів, що використовуються окремими науками або галузями науки; 4) окремих інструментальних, а також інших допоміжно-технічних методів, які є якісними методами дослідження і застосування яких потребує використання різних приладів, пристроїв, механізмів, технологій [77, с. 21–22].

Отже, як бачимо, в науковій спільноті відсутній єдиний усталений підхід до розуміння методології та її складових елементів, проте більшість учених-правників поділяють думку про необхідність саме комплексного застосування

різних методологічних інструментів для всебічного дослідження правових явищ, що, на наше переконання, стосується й вивчення питання цифровізації системи правосуддя в Україні (тут традиційні правові методи мають поєднуватися з новітніми підходами аналізу технологічних інновацій та їх впливу на судову систему).

Попри різноманітність наукових підходів щодо питання класифікації та ієрархії методів наукового пізнання, можна виділити декілька основних рівнів методології дослідження цифровізації системи правосуддя: філософський, загальнонауковий, міждисциплінарний та спеціально-юридичний, які у своїй сукупності забезпечують системний підхід до вивчення процесів цифрової трансформації системи правосуддя (при цьому, вважаємо, особливого значення набувають саме методи, що передбачають використання сучасних технічних засобів та інформаційних технологій для аналізу впровадження цифрових інновацій у сферу правосуддя в Україні). Застосування різноманітних методів та їх творче поєднання і взаємодоповнення допомагає забезпечити найбільш повне та об'єктивне дослідження процесів цифровізації системи правосуддя, виявити проблемні аспекти та запропонувати науково обґрунтовані шляхи їх вирішення з урахуванням сучасних тенденцій розвитку інформаційно-комунікаційних технологій як в Україні, так і в зарубіжних країнах.

Зважаючи на висвітлені наукові точки зору, можемо констатувати, що основу дослідження цифровізації системи правосуддя в Україні становлять методи, які варто виокремити у такі групи: 1) загальні (філософські) методи; 2) загальнонаукові методи; 3) спеціальні наукові методи; 4) міждисциплінарні.

Зокрема, **загальні (філософські) методи** використовують для дослідження всіх галузей дійсності та на всіх рівнях кожного конкретного пізнавального процесу. Філософський рівень методології охоплює найзагальніші принципи та методи наукового пізнання, які здійснюють регулятивну функцію не лише щодо наукового пізнання, але й щодо самої філософії. Для сучасного філософського рівня методології властивим є те, що він не обмежений вивченням методів та

прийомів наукового пізнання й дослідження. Він також зосереджений на дослідженні підвалин, структури та властивостей наукового знання, його генези й функціональних закономірностей розвитку і трансформації [78, с. 294–295].

Свою чергою, *загальнонаукові методи* є системою принципів, прийомів, яким притаманний загальний та універсальний характер, вирізняються абстрактністю, не є суворо регламентовані та не підлягають формалізації і математизації; їх використовують майже в усіх науках, керуючись особливостями конкретних об'єктів дослідження [75, с. 37–38]. Загальнонаукові методи дослідження поділяють на три основні групи. Першу групу формують методи емпіричного дослідження, до яких належать методи спостереження, порівняння, вимірювання, експерименту, моніторингу. Другу групу утворюють методи теоретичного дослідження, що включають методи сходження від абстрактного до конкретного, ідеалізації, уявного експерименту, формалізації, аксіоматичний або дедуктивно-аксіоматичний метод. Третя група містить загальні методи, які використовують і на емпіричному, і на теоретичному рівні дослідження, зокрема, йдеться про методи абстрагування і конкретизації, аналізу, синтезу, індукції, дедукції, абдукції тощо [73, с. 15].

Отже, наукове дослідження цифровізації системи правосуддя в Україні може відбуватися за допомогою використання методів емпіричного рівня, методів теоретичного рівня та методів, що використовуються як на емпіричному, так і на теоретичному рівні.

Емпіричний рівень. Будь-яке наукове дослідження починається не зі спостереження і збору фактів, а зі спроби вирішення деякого завдання, в основі якого завжди лежить певне припущення [72, с. 143]. Зокрема, на емпіричному рівні дослідження цифровізації системи правосуддя в Україні можливо здійснювати за допомогою методів порівняння та опису.

Так, *порівняння* є процесом виявлення подібностей або відмінностей предметів, явищ дійсності, визначення загального, яке властиве двом чи кільком об'єктам. Для коректності здійснення порівняння потрібно дотримуватися певних

вимог. По-перше, порівняння здійснюється за наявності об'єктивної спільності між об'єктами, явищами, процесами, а по-друге, воно повинно виконуватися за найважливішими і суттєвими ознаками [79, с. 172]. Цей метод для дослідження цифровізації системи правосуддя в Україні, наприклад, використовують з метою порівняння кількісних показників щодо справ, судового провадження в яких здійснювалось у режимі відеоконференції, зокрема, при розгляді судових справ місцевими господарськими судами та місцевими загальними судами в кримінальному судочинстві, адміністративному судочинстві та цивільному судочинстві.

Опис є специфічним методом отримання емпіричного знання. Суть цього полягає в систематизації даних, які отримано в результаті здійснення спостережень, експериментів, вимірювань [80, с. 79]. Отже, сутність цього методу насамперед криється в систематичній та структурованій фіксації даних, отриманих шляхом спостереження, експерименту та вимірювання різних аспектів впровадження цифрових технологій у судову систему, що дає змогу не лише зібрати фактичний (емпіричний) матеріал, а й представити його у формі, придатній для подальшого аналізу та інтерпретації, зокрема щодо: статистики використання електронних сервісів судами; показників ефективності електронного документообігу; даних про рівень доступності цифрових послуг для громадян; інформації про технічне забезпечення судів та навички персоналу у роботі з цифровими інструментами і т.ін. Це, своєю чергою, дає можливість створити детальну картину поточного стану цифрової трансформації правосуддя, виявити регіональні особливості впровадження електронних сервісів, зафіксувати проблемні аспекти та успішні практики цифровізації. Систематизовані таким чином дані стають надійною емпіричною базою для формулювання теоретичних узагальнень, розробки практичних рекомендацій та прогнозування подальших напрямів розвитку електронного правосуддя в Україні.

Для виявлення сутності глибшого порядку потрібні інші методи емпіричного дослідження, а зрештою потрібен стрибок, пов'язаний із переходом від

емпіричного рівня дослідження до теоретичного. Це здійснюється на проміжному рівні наукового пізнання, який умовно вважають рівнем інтелектуального опрацювання фактів. Основними тут є загальнологічні інтелектуальні процедури. До речі, в науці вони застосовуються чітко, ретельно контролюються, із використанням спеціальних операціональних засобів, що застосовуються як на емпіричному, так і на теоретичному рівнях [72, с. 149]. Прийнято виділяти такі методи: аналіз і синтез; індукція і дедукція; формалізація; ідеалізація; абстрагування; моделювання; аналогія; узагальнення [72, с. 149–157; 81, с. 30–33].

Принагідно зауважимо, що методи аналізу і синтезу, які змістово взаємопов'язані, слід розрізняти. Аналізуючи певне явище, деталізуючи його на складові та вивчаючи кожну з них окремо, потрібно сприймати їх як частини єдиного цілого [81, с. 30–31]. Приміром, *аналіз* (з грец. – розкладання) – метод пізнання, який дає можливість розчленовувати предмети дослідження на складові частини (звичайні елементи об'єкта або його властивості і відношення) [81, с. 30–31; 82, с. 131]. Так, за допомогою методу аналізу нами досліджено поняття «електронне судочинство», «електронне правосуддя», «система правосуддя». Своєю чергою, *синтез* є методом вивчення об'єкта в його цілісності, в єдиному, взаємному зв'язку його частин. На відміну від аналізу, за допомогою цього методу об'єднують окремі частини об'єкта у єдине ціле. Під час здійснення наукових досліджень синтез тісно пов'язується з аналізом, адже дає змогу поєднати частини предмета, розчленованого в процесі аналізу, а також встановити зв'язок між ними й пізнати предмет як єдине ціле [81, с. 30–31; 82, с. 131]. Метод синтезу, зокрема, застосовано нами для з'ясування викликів та завдань електронного правосуддя в Україні, а також виокремлення проблем та пошуку шляхів їх вирішення з метою вдосконалення системи правосуддя в Україні в умовах побудови цифрової держави.

У процесі пізнання нерозривно взаємопов'язаними методами залишаються індукція та дедукція [81, с. 33]. *Індукція* є формою наукового пізнання, що

розгортається від конкретного до загального. Використовуючи індуктивний метод дослідження для отримання загальних знань про певний клас предметів, потрібно проаналізувати окремі складники цього класу і виявити в них істотні ознаки, характерні для цього класу предметів [82, с. 131]. За допомогою методу індукції нами, зокрема, з'ясовано низку фундаментальних категорій пропонованої розвідки, в тому числі й такі, як «електронне правосуддя», «електронне судочинство», «нормативне забезпечення цифровізації системи правосуддя в Україні» тощо.

Своєю чергою, *дедукція* є методом логічного висновку, який здійснюється від загального до часткового. Спершу вивчають стан об'єкта в цілому, а потім переходять до аналізу його складових елементів [82, с. 131]. Цей метод ми вважали за потрібне застосувати при здійсненні аналізу цифрової трансформації як об'єкта судової системи, для виокремлення особливостей надання судами послуг за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій, для з'ясування наявних викликів та завдань у сфері електронного правосуддя.

Формалізація є методом, який сприяє забезпеченню єдності підходів до вирішення різних завдань, дає змогу формувати моделі предметів, явищ, встановлювати закономірності між фактами, які досліджуються [82, с. 133]. Вказаний метод під час аналізу цифровізації системи правосуддя в Україні доречно використовувати для формулювання скорочень нормативно-правових актів, які позначають аббревіатурами, формулюючи в переліку умовних скорочень. Крім того, завдяки цьому методу, за нашим баченням, можна: створити уніфіковану систему опису та аналізу процесів електронного судочинства; формалізувати процедури електронного документообігу; визначити стандартизовані показники ефективності впровадження цифрових технологій у судовій системі та розробити формальні моделі оптимізації судових процесів; систематизувати та структурувати великі масиви даних про роботу судів в умовах цифровізації; розробляти математичні моделі прогнозування навантаження на

судову систему; формувати стандартизовані протоколи взаємодії різних електронних систем у сфері правосуддя.

Ідеалізація є мисленнєвою процедурою, пов'язаною з утворенням абстрактних (ідеалізованих) об'єктів, які є принципово нездійсненними, однак такими, які мають прообрази в реальному світі [81, с. 31–32]. На нашу думку, застосування цього методу в дослідженні цифровізації системи правосуддя дає змогу створити теоретичну модель ідеальної цифрової судової системи, яка би повністю відповідала принципам доступності, прозорості, ефективності та захищеності (навіть якщо досягнення такого ідеального стану в реальних умовах є неможливим), що допомагає в подальшому сформувати концептуальне бачення оптимальної моделі електронного суду, визначити максимально досконалі параметри функціонування цифрових судових сервісів та окреслити перспективні напрями розвитку судової системи в умовах цифрової трансформації. Застосування описаного методу хоча й створює дещо «утопічну картину», проте сприяє встановленню орієнтирів для практичного вдосконалення процесів цифровізації правосуддя та визначенню стратегічних цілей реформування судової системи з урахуванням потенціалу сучасних інформаційних технологій.

Абстрагування є загальнологічним методом наукового пізнання, який передбачає розумовий відхід від несуттєвих властивостей, зв'язків і відношень досліджуваних об'єктів, з одночасним виокремленням їхніх суттєвих властивостей, сторін, ознак, що становлять інтерес для дослідника [79, с. 168; 82, с. 132]. Застосування вказаного методу у дослідженні цифровізації системи правосуддя допомагає зосередитись на ключових аспектах цифрової трансформації судової системи, відокремивши їх від другорядних факторів та випадкових явищ, що дасть можливість виявити фундаментальні закономірності процесу цифровізації правосуддя та сконцентрувати увагу на найбільш значущих елементах електронного судочинства, як-от: виділення найсуттєвіших характеристик електронних судових процесів; визначення базових принципів

функціонування цифрових судових сервісів; встановлення основних взаємозв'язків між різними елементами електронного правосуддя тощо.

Конкретизація є методом дослідження предметів у всій їх різноманітності, у якісній багатосторонності реального існування, на відміну від абстрактного вивчення предметів. При тому аналізується стан предметів у зв'язку з певними умовами їх існування й історичного розвитку [82, с. 132]. Застосування цього методу у дослідженні цифровізації системи правосуддя надає змогу розглянути практичні аспекти впровадження цифрових технологій з урахуванням конкретних умов функціонування судової системи в Україні, наявних технічних можливостей, кадрового потенціалу та специфіки правового регулювання електронного судочинства. Завдяки цьому методу дослідження, на нашу думку, з'являється можливість детального вивчення реального стану впровадження електронних сервісів у судах різних інстанцій та юрисдикцій, аналізу конкретних прикладів використання цифрових інструментів у судочинстві, дослідження специфічних проблем та успішних практик цифрової трансформації судової системи, а також змога перейти від загальних теоретичних концепцій електронного правосуддя до аналізу конкретних механізмів їх реалізації, враховуючи особливості національної правової системи, технологічної інфраструктури та потреб учасників судового процесу.

Аналогія є методом наукового дослідження, за допомогою якого досягається пізнання одних предметів та явищ на основі їх подібності з іншими [82, с. 131]. Цей метод цілком може бути використано для аналізу досвіду держав-членів Європейського Союзу щодо цифрової трансформації системи правосуддя з метою з'ясування стану функціонування електронного судочинства в Україні порівняно з ними, пошуку шляхів його доопрацювання, вдосконалення, а також імплементації позитивного європейського досвіду у цій сфері відносин. Унаслідок застосування вказаного методу в дослідженні цифровізації системи правосуддя виникає можливість використовувати успішний досвід впровадження цифрових технологій в інших сферах публічного управління та судових системах

зарубіжних країн. Зокрема, це допомагає виявляти ефективні моделі електронного судочинства, аналізувати схожі проблеми та шляхи їх вирішення, адаптувати перевірені технологічні рішення до українських реалій. Наприклад, досвід впровадження електронного документообігу в органах державної влади, системи електронної ідентифікації в банківському секторі чи практики забезпечення кібербезпеки в критичній інфраструктурі можуть бути адаптовані для потреб цифровізації судової системи. Крім того, використання методу аналогії також допомагає прогнозувати ймовірні виклики та ризики цифрової трансформації правосуддя на основі аналізу схожих процесів в інших сферах чи країнах, завдяки чому можна заздалегідь розробити відповідні запобіжні механізми.

Узагальнення є процесом становлення загальних властивостей та ознак предметів. Воно тісно пов'язане з абстрагуванням [81, с. 32]. Використання методу узагальнення під час дослідження теоретико-правових аспектів цифровізації (диджиталізації) системи правосуддя дає змогу сформулювати висновки на основі загальнотеоретичних правових підходів, енциклопедичних матеріалів, чинного законодавства. Так, на основі аналізу окремих випадків використання електронних сервісів, специфіки різних судових інстанцій та досвіду впровадження цифрових рішень можна виявити спільні тенденції, проблеми та фактори успіху цифрової трансформації правосуддя. Крім того, у процесі дослідження цифровізації системи правосуддя метод узагальнення дає можливість сформулювати цілісне бачення процесу цифрової трансформації, виявити типові моделі впровадження електронного судочинства та встановити універсальні принципи його функціонування, що дає змогу не лише систематизувати наявний досвід цифровізації судової системи, а й розробити загальні рекомендації щодо подальшого розвитку електронного правосуддя, які можуть бути застосовані в різних судах та інстанціях (такий підхід, на наш погляд, забезпечує формування комплексного розуміння процесів цифровізації та

створює основу для вироблення єдиних стандартів і підходів до впровадження цифрових технологій у системі правосуддя України).

Теоретичний рівень. До методів теоретичного рівня в теорії пізнання відносять: аксіоматичний метод, гіпотетико-дедуктивний метод, метод сходження від абстрактного до конкретного, структурно-функціональний метод, історичний і логічний методи, імовірісно-статистичний метод [81, с. 29–30 ; 72, с. 157–166].

Аксіоматичний метод є методом побудови наукової теорії, який передбачає, що її підґрунтя складають певні вихідні положення – аксіоми чи постулати, які приймаються без доведень, а всі інші твердження виводяться з них логічним шляхом, за допомогою доказів [79, с. 173–174; 82, с. 133]. Застосування зазначеного методу дослідження цифровізації системи правосуддя дало нам можливість сформулювати базові, фундаментальні категорії впровадження цифрових технологій у судовій системі, такі як: «цифровізація системи правосуддя в Україні», цифрова трансформація системи правосуддя», «нормативно-правове забезпечення цифровізації системи правосуддя в Україні» та ряд інших, що становлять аксіоматичну основу для подальшого розвитку електронного судочинства. На основі таких аксіоматичних положень можна логічно обґрунтувати необхідність упровадження конкретних цифрових рішень та сервісів, визначити пріоритетні напрями розвитку електронного правосуддя та сформулювати вимоги до технічних систем і процедур, що забезпечують функціонування цифрового суду. Такий підхід допомагає створити струнку теоретичну конструкцію, в якій кожен елемент цифровізації судової системи логічно впливає з базових принципів і може бути обґрунтований крізь їх призму.

Гіпотетико-дедуктивний метод – це метод наукового пізнання, сутність якого полягає у створенні системи дедуктивно взаємопов’язаних гіпотез, із яких виводяться твердження щодо емпіричних фактів. Цей метод ґрунтується на дедукції умовиводів із гіпотез та інших посилянь, істинне значення яких невідоме [83, с. 40]. Застосування вказаного методу у дослідженні цифровізації системи

правосуддя, на наше переконання, дає змогу формувати науково обґрунтовані припущення щодо потенційного впливу цифрових технологій на ефективність судочинства, доступність правосуддя та якість судових послуг, а також перевіряти ці гіпотези на основі емпіричних даних про функціонування електронного суду. Скажімо, використовуючи гіпотетико-дедуктивний метод, дослідники можуть висувати припущення про те, як впровадження конкретних цифрових інструментів вплине на швидкість розгляду справ, зручність доступу до судових послуг, прозорість судових процедур та ефективність роботи судової системи загалом. Крім того, на основі цих гіпотез можна розробляти теоретичні моделі цифрової трансформації правосуддя, які потім верифікуються шляхом порівняння з реальними результатами впровадження електронних сервісів у судовій системі, завдяки чому можливо не тільки оцінити правильність початкових припущень, але й скоригувати стратегію цифровізації відповідно до отриманих результатів.

Особливу цінність, на нашу думку, гіпотетико-дедуктивний метод має при прогнозуванні довгострокових наслідків цифровізації системи правосуддя та плануванні масштабних проєктів із впровадження нових технологічних рішень у судовій системі, зокрема й шляхом формулювання гіпотез щодо можливих переваг та ризиків впровадження штучного інтелекту в судочинство, розвитку систем електронного документообігу, використання технологій блокчейн для забезпечення достовірності судових даних та інших інноваційних рішень, тобто допомагає створити науково обґрунтовану основу для прийняття стратегічних рішень у сфері цифрової трансформації правосуддя.

Метод сходження від абстрактного до конкретного є відображенням дійсності в мисленні. Відповідно до цього методу, процес пізнання наче розпадається на два відносно самостійні етапи: 1) етап від чуттєво-конкретного до його абстрактних визначень; 2) етап сходження від абстрактних визначень об'єкта до конкретного у пізнанні [84, с. 144]. Цей метод широко застосовується в процесі пізнання, під час побудови наукових теорій та концепцій, зокрема у

суспільних науках, усіх формах та видах науково-дослідної діяльності [79, с. 175]. За допомогою вказаного методу в дослідженні цифровізації системи правосуддя можна здійснити комплексний аналіз процесу цифрової трансформації, починаючи від формування загальних концептуальних засад електронного правосуддя та поступово переходячи до вивчення конкретних механізмів його реалізації в умовах української судової системи. Зокрема, на першому етапі дослідження цифровізації правосуддя відбувається формування абстрактних теоретичних конструкцій та визначень, таких як «електронний суд», «цифрова трансформація правосуддя», «електронне судочинство» тощо, що допомагає створити концептуальну основу для подальшого аналізу. На другому етапі відбувається сходження від сформованих абстрактних категорій до конкретних проявів цифровізації в практиці судочинства, що включає аналіз специфіки впровадження електронного документообігу в різних судових інстанціях, особливостей використання цифрових інструментів у різних видах судочинства, практичних аспектів забезпечення кібербезпеки судових інформаційних систем та інших конкретних елементів цифрової трансформації.

Логічний метод є відтворенням історичного розвитку об'єкта як результату певного процесу, під час якого сформувалися потрібні умови для його подальшого існування й розвитку як стійкого системного утворення. Це метод теоретичного відтворення історичного об'єкта в усіх його суттєвих властивостях, закономірних зв'язках та відношеннях [79, с. 175–176]. Застосування цього методу в дослідженні цифровізації системи правосуддя дає змогу простежити логіку розвитку процесів цифрової трансформації судової системи, починаючи від перших спроб автоматизації судового діловодства до формування комплексної системи електронного правосуддя, а також виявити закономірності та причинно-наслідкові зв'язки між різними етапами впровадження цифрових технологій у судочинство. Так, за допомогою логічного методу можна здійснити теоретичну реконструкцію процесу становлення електронного правосуддя в Україні, визначивши ключові фактори, що вплинули на формування сучасної

моделі цифровізації судової системи. Цей метод дає можливість зрозуміти внутрішню логіку розвитку електронного судочинства, встановити взаємозв'язки між технологічними можливостями, правовим регулюванням та практичними потребами судової системи на кожному етапі її цифрової трансформації.

Імовірісно-статистичні методи ґрунтуються на врахуванні дії множинності випадкових факторів, для яких характерна стійка частота. У статистичних законах передбачення носять не достовірний, а вірогіднісний характер. Останні хоча й не дають однозначних і достовірних передбачень, однак видаються єдино можливими при дослідженні масових явищ випадкового характеру [81, с. 33–34; 83, с. 43]. Застосування цього методу у дослідженні цифровізації системи правосуддя дає змогу, зокрема, здійснювати аналіз значних масивів даних про функціонування електронного суду, визначати статистичні закономірності у використанні цифрових сервісів, оцінювати ефективність упровадження технологічних рішень та прогнозувати тенденції розвитку електронного судочинства на основі статистичних показників. У контексті дослідження цифровізації правосуддя імовірісно-статистичні методи особливо цінні для аналізу таких показників, як частота використання електронних сервісів різними категоріями користувачів, статистика успішності електронної подачі документів, рівень навантаження на судові інформаційні системи в різні періоди, ймовірність технічних збоїв та кібератак. Важливим аспектом застосування цих методів є також можливість моделювання потенційних сценаріїв розвитку системи електронного правосуддя з урахуванням різних факторів впливу та їх вірогідних комбінацій.

Спеціальні наукові методи – це сукупність методів дослідження в тій чи іншій галузі [85, с. 288]. До прикладу, В. Філатов для дослідження моделі перехідного правосуддя, крім інших методів, використав такий спеціальноправовий метод, як формально-юридичний [86, с. 27]. Вважаємо, що, крім цього методу, для дослідження теоретико-правових засад цифровізації системи правосуддя в Україні доцільно застосувати такі спеціальні наукові

методи: системно-структурний метод, системно-функціональний метод, догматичний метод.

Зокрема, *формально-юридичний метод* використано для дослідження змісту правових норм, які визначають забезпечення права людини на судовий захист в умовах цифрової трансформації. Своєю чергою, за допомогою *системно-структурного методу* проаналізовано сутність діяльності органів судової влади в умовах цифрової трансформації та особливості надання судами послуг за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій. Водночас *системно-функціональний метод* застосовано для аналізу досвіду зарубіжних країн щодо цифрової трансформації системи правосуддя. До того, у дослідженні реалізовано й *догматичний метод*, зокрема для формулювання пропозицій щодо вдосконалення законодавства України, яке регулює функціонування електронного правосуддя.

Своєю чергою, з-поміж **міждисциплінарних методів**, за допомогою яких можна проаналізувати теоретико-правові засади цифровізації системи правосуддя в Україні, використано соціологічний метод, статистичний метод та ін. Тимчасом варто пам'ятати, що, зважаючи на стрімкий розвиток цифрових технологій, сьогодні будь-яке дослідження важко уявити без застосування спеціальних пристроїв та сервісів, зокрема стаціонарних комп'ютерів, ноутбуків, смартфонів та інших пристроїв, а також мережі «Інтернет». Звісно, досліджувана сфера – цифровізації системи правосуддя – однозначно потребує використання інформаційно-комунікаційних технологій та інших електронних засобів, сервісів та програмного забезпечення, однак варто підкреслити, що потребує їхніх новітніх версій. Ідеться про проведення судових засідань у режимі відеоконференції, ведення електронного діловодства, обмін даними між судами, державними реєстрами тощо. Приміром, дослідження стану, функціонування та розвитку цифровізації системи правосуддя в Україні можна здійснити, активувавши пошуковий ресурс за допомогою мережі «Інтернет», доступ до якого можна отримати лише за допомогою певних пристроїв (комп'ютерів,

смартфонів тощо). Тож на підставі викладеного вважаємо, що до методів цієї групи потрібно віднести також інструментальні методи, які сприятимуть ґрунтовному дослідженню цифровізації системи правосуддя в Україні.

Методологічний підхід є одним із компонентів парадигми і розглядається як «ансамбль» взаємозалежних наукових методів. Методологічний підхід охоплює сукупність різноманітних взаємозалежних методів, які перебувають у певному взаємозв'язку. Серед них один або декілька є головними, натомість інші їм підпорядковуються, від них залежні та мають допоміжний характер [85, с. 295].

Підхід у методології юриспруденції розглядають як загальну спрямованість дослідження, що зумовлена певною фундаментальною ідеєю, крізь яку проходить процес осягнення права. Вибір підходу визначає відбір методів дослідження, а також інтерпретацію отриманих результатів крізь призму певної концептуальної ідеї [62, с. 11]. Як зауважує Т. Кравцова, відсутність підходу, що пояснює системну координацію всередині методологічного знання, негативно позначається на здійсненні науково-дослідної діяльності і, як наслідок, на кількісних показниках наукового дослідження. На її думку, саме у правовій теорії мають бути висвітлені всі можливі міждисциплінарні та спеціальні методи пізнавальної діяльності, придатні до практичного використання в галузевих правових науках [87, с. 102].

Власне для нашого дослідження актуальним видається використання системного підходу, котрий є сукупністю загальнонаукових методологічних принципів (вимог), в основі яких закладено розгляд об'єктів як систем. Ці вимоги полягають у: а) виявленні залежності кожного елемента від його місця та функцій у системі, зважаючи на те, що властивості цілого не можна звести до суми властивостей цих елементів; б) аналізі того, наскільки поведінка системи зумовлена і особливостями її окремих елементів, і властивостями її структури; в) дослідженні механізму взаємодії системи й середовища; г) вивченні характеру ієрархічності, властивого цій системі; г) забезпеченні всебічного багатоаспектного опису системи; д) розгляді системи як динамічної цілісності,

яка розвивається [81, с. 32]. Використання системного підходу для аналізу теоретико-правових засад цифровізації системи правосуддя в Україні сприятиме з'ясуванню стану, напрямів розвитку та нормативного забезпечення цифровізації системи правосуддя, розгляду цифрової трансформації як об'єкта судової системи, визначенню сутності діяльності органів судової влади в умовах цифрової трансформації тощо. За допомогою системного підходу це дослідження, спрямоване на розв'язання низки поставлених завдань, вирізнятиметься комплексним характером, логічною побудовою та цілісністю.

1.3. Цифрова трансформація системи правосуддя України як сучасна комплексна правова категорія

В умовах сучасного розвитку інформаційного суспільства дедалі активніше відбувається його цифрова трансформація. Цей процес не оминає й сферу правосуддя. Про це свідчать сучасні нововведення електронного змісту, які спрямовані як на забезпечення надійності здійснення правосуддя в Україні у зв'язку з наявними воєнними загрозами та їх наслідками, так і на безперервність судового процесу та спрощення діяльності судів в умовах воєнного стану. Це дає змогу не лише забезпечити безпеку суддів, працівників судів і всіх учасників судового процесу, а й дотриматися гласності судового процесу та його повного фіксування технічними засобами як однієї з основних засад судочинства, які визначено статтею 129 Конституції України [17; 35, с. 66].

Дослідники вперше почали вживати термін «цифрова трансформація» наприкінці XX ст. У той час цифрові методи вийшли за межі звичайних технологій та почали суттєво трансформувати форму ведення бізнесу [88, с. 46–47]. Власне одне зі значень терміна «трансформація» полягає в тому, що це є зміна, перетворення виду, форми, істотних властивостей і т. ін. чого-небудь [11, с. 1469]. Прикметно, що дефініція поняття «трансформація» узагальнює у своєму змісті всі процеси, які пов'язані зі змінами стану окремих систем. Водночас цю

категорію вважають міждисциплінарною та використовують фактично у всіх науках [89, с. 79].

Розвиток цифрової трансформації поділяють на періоди, кожен з яких свідчить про певний технологічний прорив. Перший період припав на 1970–1980 роки та характеризується виникненням інтегральних мікросхем, що сприяли скороченню та значному пришвидшенню розрахунків. Другий період тривав у 1990–2000 роках та сприяв появі взаємозв'язку цифрових процесів. Початок третього періоду припав на 2010 рік. У цей період з'явилися дешеві датчики, об'єднані у безпроводних мережах, що створили нові можливості для розвитку моніторингових систем. Четвертий період розпочав свій відлік приблизно у 2015 році. У той час виник і почав розвиватися штучний інтелект. Це сприяло не лише можливості здійснення аналізу масиву даних, а й виконанню «людських» функцій за допомогою роботів [88, с. 48–49]. Вже 2017 року, з набуттям законної сили нових процесуальних кодексів, на цифрову трансформацію спрямувала свій курс судова система України. У європейських державах, з прийняттям Європейської стратегії електронного правосуддя, впровадження систем електронного правосуддя почалося ще у 2008 році [42].

В умовах сьогодення ученими сформовано різні підходи до розуміння цифрової трансформації. Варто зауважити, що поряд із поняттям «цифрова трансформація» здебільшого вживають поняття «цифровізація (диджиталізація)».

О. Ільєнко зауважує, що в термінологічних визначеннях, висвітлюючи питання цифрового розвитку, застосовують такі поняття, як «оцифрування», «цифровізація», «цифрова трансформація» та ін. Певний період ці терміни ототожнювали та розуміли як звичайне дублювання, збереження або перенесення інформації з матеріальних носіїв у цифровий формат. У сучасних реаліях цифрова трансформація постає в дещо ширшому розумінні [90, с. 95]. Водночас Ю. Воржакова та О. Хлебінська зазначають, що загалом поняття цифрова трансформація розглядають як процес, технологію, перехід, стратегію та навіть інтеграцію до нових сучасних методів і моделей [91, с. 110]. На думку

О. Хлебінської, поняття цифрової трансформації та цифровізації хоча чітко не визначені, проте є взаємопов'язаними. Цифровізація є більш загальним поняттям, яким охоплено чимало методик, а цифрова трансформація є процесом, за допомогою якого організації, використовуючи цифрові технології, переходять на новий рівень не лише виробництва, а й відносин між партнерами, клієнтами і працівниками [92, с. 114].

Водночас, як стверджує І. Якушко, цифрова трансформація є процесом зміни моделі функціонування окремої системи, її компонентів, взаємозв'язків між ними та обумовлюється активним застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій. Науковиця зазначає, що окремі типи суспільних систем наділені своїми особливостями цифрової трансформації й результатами її впливу [89, с. 78]. Цифровізація – це процес, який виник та розвивається винятково на основі активного застосування інформаційно-комунікаційних технологій. Категорія цифровізації втілює у своїй сутності всі процеси, пов'язані з впливом цих технологій на розвиток як окремих систем, так і їх взаємодію з іншими системами [89, с. 79].

Однак іноді цифрову трансформацію ототожнюють саме із цифровізацією. Наприклад, М. Загрійчук вказує, що цифрова трансформація, або цифровізація, є не просто процесом поступового введення цифрових технологій у різні сфери суспільного життя, а й комплексною діяльністю, спрямованою на інтеграцію останніх у суспільний простір. Мета цієї діяльності полягає у вдосконаленні, спрощенні політичних, економічних, соціальних та інших процесів, а також у забезпеченні інноваційного розвитку нашої держави загалом. Важливе місце в цьому займає саме держава, адже вона надає цифровізації правовий формат і займається її реалізацією [93, с. 178].

Як видається, поняттям «цифрова трансформація» охоплено зміни, які відбуваються під впливом сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, а також певні перетворення за допомогою застосування інших електронних засобів, які сприяють переходу на якісніший рівень обслуговування (зокрема й

надання державних послуг), функціонування певних сфер суспільного життя тощо. Своєю чергою, цифровізація свідчить про впровадження інформаційно-комунікаційних технологій та інших електронних засобів у різні сфери життєдіяльності людини, що сприяє швидшому обміну інформацією та безбар'єрному спілкуванню у суспільстві. До речі, задля покращення обізнаності громадян Урядом України було схвалено Концепцію розвитку цифрових компетентностей до 2025 року, метою якої стало визначення пріоритетних напрямів та основних завдань щодо розвитку цифрових навичок і компетентностей, підвищення рівня цифрової грамотності населення [94].

У 2024 році Кабінетом Міністрів України схвалено й Пріоритетні напрями та завдання (проекти) цифрової трансформації на 2024–2026 роки. Міністерства, інші центральні органи виконавчої влади мають організувати роботу в цьому напрямі та забезпечити виконання завдань (проектів) цифрової трансформації [112].

Доречно також вказати і на Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, у п. 5 розділу II якого містяться положення щодо комплексної цифрової трансформації органів правопорядку та прокуратури [96].

Вважаємо, що сьогодні загальні визначення понять «цифрова трансформація» та «цифровізація» впливають на розуміння не лише процесів, які відбуваються щодо цифрової трансформації системи правосуддя, а й її цифровізації.

Відомо, кожна система є складним цілісним утворенням, внутрішні зв'язки між елементами якого значно інтенсивніші, ніж між цими елементами та середовищем [97, с. 149–150]. І судова система є сукупністю всіх судів держави, які здійснюють правосуддя, та забезпечує доступність правосуддя для кожної особи в порядку, встановленому Конституцією України та законами України. Судовій системі притаманна складна структура та підпорядкованість її окремих ланок [12, с. 319]. В. Висоцький та Ю. Хатнюк наголошують, що судова система

являє собою сукупність судів, що сформовані відповідно до їхніх повноважень, завдань, функцій, передбачених Конституцією України, іншими нормативними актами [98, с. 21].

Н. Охотницька додає, що судова система є сукупністю усіх судів, які організовані й функціонують відповідно до законодавства та засад судової влади, а також здійснюють правосуддя з метою захисту прав, свобод та інтересів людини, юридичних осіб і держави [99, с. 21, 182]. Своєю чергою, Л. Рябовол, аналізуючи деякі дискусійні питання, розглядувані в дослідженнях вітчизняних учених, щодо судової влади та судової системи, зауважує, що сьогодні не існує єдиної наукової позиції з приводу сутності поняття «судова система», яке інколи ототожнюють з поняттями «судоустрій», «судівництво», «система судів», «система правосуддя», або, навпаки, протиставляють їх. За усього розмаїття поглядів науковців щодо співвідношення цих понять, відповідне багатоаспектне й багатофункціональне утворення доцільно й необхідно розглядати з позицій системного підходу [100, с. 59–60].

Отже, натеper на теоретичному рівні не досягнуто єдиної точки зору стосовно визначення поняття «судова система держави». Можемо стверджувати, на сьогодні в науковій юридичній літературі трапляються різномірні підходи щодо його тлумачення – від вузького розуміння як сукупності судів до більш широкого трактування з урахуванням функціональних та організаційних аспектів. Вважаємо закріплення єдиного визначення цілком доцільним у чинному законодавстві, а саме в Законі України «Про судоустрій і статус суддів», зокрема, пропонуємо таке: судова система держави – це інституційно оформлена, цілісна, ієрархічно побудована сукупність усіх судів держави, функціонування яких базується на конституційних засадах та нормах чинного законодавства, що реалізують свої повноваження з метою захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, юридичних осіб, органів державної влади та місцевого самоврядування.

Конституційна роль судів системи судоустрою України, гарантована приписами статті 29 Конституції України, обумовлена тим, що жоден інший орган державної влади не наділений відповідними повноваженнями щодо перевірки обґрунтованості втручання у право на свободу та особисту недоторканність і не володіє відповідними гарантіями неупередженості та незалежності, визначеними статтями 124, 125, 126 Основного Закону України *(абзац перший підпункту 6.1 пункту 6 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 18 липня 2024 року № 8-р(II)/2024)* [101; 102].

Зокрема, статтею 125 Конституції України встановлено, що найвищим судом у системі судоустрою України є Верховний Суд. Відповідно до закону, можуть діяти вищі спеціалізовані суди. З метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається [17].

Водночас органом конституційної юрисдикції, який забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України, є Конституційний Суд України (ст. 1 Закону України «Про Конституційний Суд України»). Повноваження Конституційного Суду визначено у главі 2 Закону України «Про Конституційний Суд України» [103].

Доречно зауважити, що фундаментальними правовими нормами щодо визначення видів судів в Україні, їхнього складу та наділення певними повноваженнями є норми Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Отже, систему судоустрою в Україні, відповідно до ч. 3 ст. 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», формують [18]:

1. Місцеві суди. Згідно зі ст. 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», місцевими загальними судами є окружні суди, які утворюються в одному або декількох районах чи районах у містах, або у місті, або у районі (районах) і

місті (містах). Місцевими господарськими судами є окружні господарські суди. Місцевими адміністративними судами є окружні адміністративні суди, а також інші суди, визначені процесуальним законом [18].

2. Апеляційні суди, які діють як суди апеляційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, – як суди першої інстанції, з розгляду цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. Апеляційними судами з розгляду цивільних і кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення є апеляційні суди, які утворюються в апеляційних округах. Апеляційними судами з розгляду господарських справ, апеляційними судами з розгляду адміністративних справ є відповідно апеляційні господарські суди та апеляційні адміністративні суди, які утворюються у відповідних апеляційних округах (ст. 26 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») [18].

3. Верховний Суд, який є найвищим судом у системі судоустрою України і забезпечує сталість та єдність судової практики у порядку та спосіб, що визначені процесуальним законом (ст. 36 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). У складі Верховного Суду діють: 1) Велика Палата Верховного Суду; 2) Касаційний адміністративний суд; 3) Касаційний господарський суд; 4) Касаційний кримінальний суд; 5) Касаційний цивільний суд (ст. 37 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») [18].

У кожному касаційному суді утворюються судові палати з розгляду окремих категорій справ з урахуванням спеціалізації суддів. Зокрема, у Касаційному адміністративному суді обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ щодо: а) податків, зборів та інших обов'язкових платежів; б) захисту соціальних прав; в) виборчого процесу та референдуму, а також захисту політичних прав громадян. У Касаційному господарському суді обов'язково створюються окремі палати для розгляду справ щодо (про): а) банкрутство; б) захисту прав інтелектуальної власності, а також пов'язаних з антимонопольним та конкурентним законодавством; в) корпоративних спорів,

корпоративних прав та цінних паперів. Інші палати у касаційних судах створюються за рішенням зборів суддів касаційного суду (ст. 37 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») [18].

У Верховному Суді діє Пленум Верховного Суду для вирішення питань, визначених Конституцією України та Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (ст. 37 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») [18].

Для розгляду окремих категорій справ, відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», в системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди як суди першої та апеляційної інстанцій з розгляду окремих категорій справ. Вищими спеціалізованими судами є: 1) Вищий суд з питань інтелектуальної власності; 2) Вищий антикорупційний суд. У складі вищого спеціалізованого суду можуть утворюватися судові палати для розгляду окремих категорій справ у першій інстанції, а також утворюється апеляційна палата для розгляду справ в апеляційній інстанції (ст. 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») [18].

Як уже зазначено вище, у всіх судах, відповідно до ст. 15-1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», функціонує ЄСІТС [18], роботу модулів якої періодично оновлюють. Це частково свідчить про розвиток судової системи в умовах цифрової трансформації в Україні та намагання законодавця вдосконалити роботу судів з урахуванням сучасних тенденцій.

Як слушно підкреслюють В. Очеретяний та Ю. Осійський, цифрова трансформація судової системи України за допомогою впровадження ЄСІТС сприяла суттєвому удосконаленню судової влади, забезпеченню її доступності, прозорості та відкритості. Завдяки цьому судова вертикаль має можливість ефективніше й швидше реагувати на інформаційні виклики у суспільстві, а також результативно вирішувати справи, зменшувати кількість помилок, уникати корупційних викликів [104, с. 675].

Н. Риженко додає, що цифрова трансформація судової системи сприяє не лише економії часу й коштів, оскільки учасники процесу не витрачають час і

кошти на прибуття до суду, а й забезпеченню екологічної безпеки, адже зменшується кількість випадків користування транспортом, що призводить до зменшення викидів у повітря продуктів згоряння палива. Крім того, забезпечується можливість учасникам процесу, особливо адвокатам, продуктивніше планувати й використовувати свій робочий графік, адже вони не витрачають час на проїзд, а відвідують судові засідання онлайн, перебуваючи у власному кабінеті або іншому приміщенні, що сприяє можливості його участі у більшій кількості судових засідань [105, с. 231].

А. Барабаш також підкреслює, що використання електронних технологій у судовій системі сприяє підвищенню ефективної судової діяльності, спрощенню обміну інформацією між судами, учасниками судового процесу, надто в умовах воєнного стану. Електронне правосуддя, безумовно, полегшує доступ громадян до судових послуг та робить його прозорішим і доступнішим [106, с. 47].

Проте, як слушно зауважує О. Кібенко, з усіх модулів ЄСІТС наразі працюють тільки декілька. Підсистема «Електронний суд» почала функціонувати у тестовому режимі 1 січня 2019 року (з 5 жовтня 2021 року – повноцінно). Одночасно офіційно запрацювали ще модулі «Електронний кабінет» і підсистема відеоконференцзв'язку. Проте модулі «Електронний суд» і «Електронний кабінет», за допомогою яких забезпечується комунікація учасників процесів, їхніх представників зі судом через електронний кабінет, є дещо недосконалими [107].

Окрім того, на думку О. Храпенко та В. Сперанського, впровадження цифрових технологій у судову систему викликало потребу у забезпеченні надійного захисту даних, конфіденційності інформації та сформувало завдання, для вирішення яких потрібні спеціалізовані рішення і стратегії [108, с. 459].

Тимчасом слід наголосити, що Міністерство цифрової трансформації України продовжує працювати над оновленням е-Суду, який став важливою частиною Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки. Його

функціонування дає змогу мінімізувати корупційні ризики та робити судову сферу прозорішою й ефективнішою [109].

Отже, функціонування системи правосуддя в умовах цифрової трансформації характеризується як позитивними аспектами, так і певними викликами. З одного боку, впровадження ЄСІТС та електронного суду сприяє підвищенню ефективності, доступності та прозорості судової системи, економії часу та ресурсів учасників процесу, а також має позитивний екологічний ефект. З іншого боку, існує ряд невирішених проблем, зокрема: обмежене функціонування більшості модулів ЄСІТС, недосконалість працюючих модулів «Електронний суд» та «Електронний кабінет», необхідність посилення захисту даних та забезпечення кібербезпеки.

Попри те що Міністерство цифрової трансформації України продовжує роботу над удосконаленням електронного суду як складової антикорупційної програми, система, на наш погляд, потребує комплексного доопрацювання, включаючи: технічне вдосконалення існуючих модулів, впровадження ефективних механізмів захисту інформації, навчання персоналу з питань кібербезпеки, розробку спеціалізованих рішень для забезпечення конфіденційності даних, налагодження взаємодії з правоохоронними органами щодо протидії кіберзлочинності.

Водночас на нинішньому етапі розвитку нашої країни неможливо не згадати про пріоритетні напрями та завдання цифрової трансформації як об'єкта судової системи. Сьогодні питання щодо функціонування судової системи в умовах цифрової трансформації, безумовно, посідають важливе місце серед усіх нагальних для нашої держави питань, тому потребують ґрунтовного обговорення та доопрацювання. Власне на це й спрямовано Державну антикорупційну програму на 2023–2025 роки.

Зокрема, однією з проблем, визначених у цій Програмі, є наявність корупційних ризиків, обумовлених прогалинами та недосконалістю законодавства в системі правосуддя. Йдеться про те, що хоча в законодавстві й

закріплено норми, спрямовані на широке застосування сучасних інформаційних технологій під час здійснення правосуддя, однак вони ще потребують реалізації на практиці, зокрема у зв'язку з частковим запровадженням ЄСІТС [110].

Крім того, надмірна складність окремих процесуальних дій зумовлює низьку оперативність і якість здійснення досудового розслідування корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень. Чимало таких проваджень тривають роками. Систему електронного кримінального провадження («іКейс») вже застосовують у Національному антикорупційному бюро та Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі [110]. Запровадження системи іКейс в НАБУ та САП, а також її часткова інтеграція зі системою документообігу Вищого антикорупційного суду «Д-3» є важливим кроком до цифровізації системи кримінальної юстиції, підвищення її ефективності [111].

У цивільному, господарському та адміністративному судочинстві єдиний уніфікований спосіб електронно-цифрової комунікації забезпечують модулі ЄСІТС «Електронний кабінет» та «Електронний суд». Вони допомагають учасникам справи вести процесуальну комунікацію зі судом, іншими учасниками та ознайомлюватися з матеріалами. Нині, згідно з ч. 6 ст. 6 ГПК України, ч. 6 ст. 13 ЦПК України та ч. 6 ст. 18 КАС України, адвокатів, нотаріусів, державних і приватних виконавців, судових експертів, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також інших юридичних осіб зобов'язано здійснювати реєстрацію їхніх електронних кабінетів у ЄСІТС. Щодо інших учасників це є не обов'язком, а правом [111].

Необхідно наголосити, що сьогодні серед пріоритетних напрямів та завдань цифрової трансформації на 2024–2026 роки, зокрема за напрямом 27 «Антикорупційна діяльність», який є важливим для функціонування судової системи, визначено завдання, які полягають у: забезпеченні впровадження функціональних можливостей, модулів та підсистем ЄСІТС (функціональні можливості для ведення суддівського дос'є (дос'є кандидата на посаду судді), функціонування системи електронного процесуального діловодства, введення

Єдиного державного реєстру виконавчих документів та його взаємодія з автоматизованою системою виконавчого провадження) [112]; запровадженні єдиної для всіх органів досудового розслідування інформаційно-комунікаційної системи досудового розслідування [112].

Визначення стратегічних цілей та шляхів їх досягнення, а також відповідних завдань державної економічної політики встановлено Національною економічною стратегією на період до 2030 року. Зокрема, шляхами досягнення стратегічної цілі 2 «Забезпечення справедливого правосуддя в Україні, що базується на верховенстві права, захисті прав і свобод людини, фізичних та юридичних осіб» є: 1) запровадження електронних сервісів та електронного суду. Завдання щодо цього полягають у розробленні в установленому порядку законопроектів щодо: переведення в електронну форму процесів документообігу в судах; запровадження можливості розгляду окремих категорій справ онлайн незалежно від місцеперебування сторін і суду; спрощення судових процедур у тій мірі, яка не погіршує гарантій судового захисту, прав і свобод людини; забезпечення повного функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи; оновлення Єдиного державного реєстру судових рішень на основі доопрацьованої архітектури; запровадження системи штучного інтелекту для сприяння самостійному врегулюванню правового спору сторонами, а також для підготовки проєктів судових рішень; забезпечення значної кількості сервісів судів та судових послуг в електронному режимі [113]; 2) запровадження довгострокової стратегії реформування системи правосуддя. Завдання в цьому напрямі полягають у розробленні в установленому порядку проєкту Стратегії сталого розвитку судової системи на 2026–2030 роки та проєктів відповідних планів дій щодо реалізації Стратегії [113]. Варто додати, що в Україні частково реалізовано Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки [25]. Отже, у складних умовах сьогодення законодавець продовжує проводити активну роботу щодо реалізації перелічених завдань.

1.4. Нормативне забезпечення цифровізації системи правосуддя в Україні

В умовах цифровізації діяльність органів судової влади, забезпечення функціонування електронного судочинства, ведення електронного діловодства у судах тощо базується на застосуванні нормативно-правових актів, які спрямовані на врегулювання відносин у сфері правосуддя в Україні.

Зокрема, нормативно-правові акти в теорії права класифікують за різними критеріями: 1) за юридичною силою – на: закони, які є актами вищої юридичної сили; підзаконні акти, що засновані на законах, які їм не суперечать; 2) за суб'єктами правотворчості – на нормативні акти, прийняті народом, главою держави, органами законодавчої, виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та інші; 3) за обсягом і характером дії – на: акти загальної дії, які охоплюють всю сукупність відносин певного виду на даній території; акти обмеженої дії (спеціальні), які поширюються на частину території або на певне коло осіб; акти виняткової дії (надзвичайної), регулятивні можливості яких реалізуються за наявності виняткових обставин (воєнних дій, стихійного лиха тощо); 4) за галузевою належністю – на нормативні акти, які містять норми конституційного чи адміністративного, цивільного, кримінального, трудового, сімейного права тощо; 5) за зовнішньою формою виразу – на закони, укази, постанови, рішення, розпорядження, накази та інші [114, с. 281].

У сфері цифрової трансформації правові документи за їхнім змістом виокремлюють у дві групи: директивні та нормативні [115, с. 63].

Водночас варто нагадати і про правові документи, які мають декларативний характер. Групу директивних документів складають концепції, плани і стратегії, ухвалені на урядовому та президентському рівнях [115, с. 63].

Що стосується нормативних правових актів, то за минулі роки національне законодавство зазнало деяких змін (внесені поправки у чинні та прийняті нові

законодавчі акти), що спрямовані на врегулювання питань щодо цифрових відносин у сферах електронних довірчих послуг, публічних електронних реєстрів, електронної ідентифікації, розбудови цифрової інфраструктури в Україні. Сьогодні в державі сформовано правові засади процесів цифровізації, основу яких становлять закони України, схвалені із 2015 року [116, с. 85].

П. Польовий зазначає, що хоча останнім часом прийнято різноманітні нормативні, стратегічні, концептуальні документи, спрямовані на розвиток цифрового суспільства й економіки, однак дотепер існує необхідність створення цілісної системи стратегічних документів. Окрім того, на законодавчому рівні назріла потреба врегулювання цифрових відносин за межами нашої країни, і основне завдання полягає у гармонізації національного законодавства відповідно до правових норм ЄС [116, с. 91].

О. Барабаш констатує, що в Україні прийнято низку загальних і спеціальних нормативно-правових актів, які регламентують застосування цифрових технологій у судовій системі. Їхній розвиток сприяє впровадженню таких інструментів, як: відеоконференцзв'язок, електронна подача документів, відстеження руху справи тощо [117, с. 62].

Завдяки проведеному аналізу можемо висновувати, що нормативне підґрунтя для забезпечення цифровізації системи правосуддя в Україні становить низка правових актів, які доцільно поділити, зважаючи на їхній обсяг і характер дії, на такі:

1) правові акти загальної дії, тобто ті, які регулюють відносини щодо цифровізації всіх сфер життєдіяльності людини, в тому числі захисту її прав судовою владою. Такі нормативно-правові акти містять, зокрема, правові норми щодо цифровізації системи правосуддя;

2) правові акти спеціальної дії, тобто ті, які спрямовані на цифровізацію системи правосуддя;

3) правові акти надзвичайної дії, тобто ті, які забезпечують регулювання відносин у сфері цифровізації за наявності виняткових обставин. Такі

нормативно-правові акти приймають як на загальнонаціональному рівні, так і в судочинстві (зокрема з метою забезпечення функціонування електронного правосуддя за наявності воєнного стану, надзвичайного стану та інших виняткових обставин).

Оскільки Україною обрано курс на євроінтеграцію, то треба вказати, що вплив на нормативне забезпечення цифровізації системи правосуддя в Україні матимуть правові акти Європейського Союзу.

Доречно проаналізувати нормативно-правові акти, які забезпечують правове регулювання цифровізації системи правосуддя в Україні:

1. Правові акти загальної дії, які регулюють:

а) розвиток цифрової інфраструктури. Розвиткові цифровізації посприяло прийняття низки нормативно-правових актів, серед яких Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки (далі – Концепція), яка чинна дотепер. Вона передбачає здійснення заходів щодо впровадження відповідних стимулів для цифровізації економіки, суспільної та соціальної сфер, усвідомлення наявних викликів та інструментів розвитку цифрових інфраструктур, набуття громадянами цифрових компетенцій, а також визначає критичні сфери та проекти цифровізації, стимулювання внутрішнього ринку виробництва, використання та споживання цифрових технологій [2].

Одними із напрямів цифрового розвитку, запропонованих Концепцією, є: 1) електронна демократія. Саме е-правосуддя визначено серед головних складових розвитку електронної демократії в Україні; 2) гармонізація з європейськими та світовими науковими ініціативами. Для забезпечення ефективної участі України в європейському дослідному та інноваційному просторі важливим убачається розвиток власної наукової цифрової інфраструктури відповідно до пріоритетних напрямів, в яких очікується високотехнологічне зростання або прорив [2].

Законом України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» визначено організаційні, правові та фінансові засади функціонування

правового режиму «Дія Сіті», що запроваджується з метою стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні шляхом створення сприятливих умов для ведення інноваційного бізнесу, розбудови цифрової інфраструктури, залучення інвестицій, а також талановитих спеціалістів (ст. 2) [118].

Як зазначено у Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, глобалізація та сучасні технології зв'язку створюють можливості для існування та розвитку успішних інноваційних підприємств і кластерів. Мета Стратегії полягає у розбудові національної інноваційної екосистеми для забезпечення швидкого та якісного перетворення креативних ідей в інноваційні продукти та послуги, підвищення рівня інноваційності національної економіки, що передбачає створення сприятливих умов для розвитку інноваційної сфери, збільшення кількості впроваджуваних розробок, підвищення економічної віддачі від них, залучення інвестицій в інноваційну діяльність [119].

В Україні розвиток інновацій, безумовно, впливає і на судову владу. ДСА України постійно розробляє і відповідно до регламенту погоджувала й погоджує (у 2018–2020 роках – Державним агентством з питань електронного урядування і у 2020–2021 роках – Міністерством цифрової трансформації України) правові, технічні, фінансові акти, які визначають подальші заходи щодо побудови, розвитку інноваційних технологій у судовій системі, а також їх подальшу реалізацію. За попередні роки, у межах виконання погоджених Концепцій, здійснено побудову, розвиток, підтримку ЄСІТС та заходи щодо оновлення таких технічних засобів, як персональні комп'ютери, серверне обладнання, мережеве обладнання, оргтехніка тощо [120, с. 2–3].

Крім того, в рамках інформаційної взаємодії з іншими державними органами суддям забезпечено можливість отримання доступу до реєстрів Міністерства юстиції України, реалізовано обміни з Центральною виборчою комісією, Національним антикорупційним бюро України, Міністерством цифрової трансформації України. Здійснення цих заходів відбувається в руслі реалізації й

поступового впровадження підсистеми «Автоматизована взаємодія з іншими автоматизованими системами», яка є однією з підсистем ЄСІТС [120, с. 3].

Тимчасом варто підкреслити, що важливими нормативно-правовими актами, які сприяють розвитку як сфери цифровізації загалом, так і мають вплив на розвиток системи електронного правосуддя, є міжнародні угоди, меморандуми про співробітництво України з іншими країнами світу щодо цифровізації. Для прикладу, у 2023 році Міністерством цифрової трансформації України укладено угоду з Міністерством досліджень, інновацій та цифровізації Румунії щодо розвитку електронних комунікацій та співпраці у сфері цифровізації та кіберзахисту [121]. Також у 2023-му Україною було укладено Угоду про цифрову торгівлю між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії. Міністерство цифрової трансформації України було долучено до переговорного процесу з британською стороною, зокрема в частині визнання електронної автентифікації та електронних довірчих послуг, захисту персональних даних, новітніх технологій, відкритого доступу до Інтернету [122].

У 2024 році підписано Меморандум про співробітництво у сфері цифровізації між Міністерством цифрової трансформації України та Міністерством телекомунікацій та інформаційного суспільства Республіки Еквадор [123]. Не менш важливим є підписання Міністерством цифрової трансформації України та французькою федерацією InfraNum Меморандуму про співпрацю у сфері телекому. Це дасть змогу напрацювати спільні рішення для відновлення та розвитку електронних комунікацій України, зокрема на прифронтових територіях, які постраждали від російської агресії [124];

б) запобігання корупції за допомогою електронного судочинства. Систему правосуддя віднесено до пріоритетних сфер щодо запобігання корупції. Зокрема, в Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки (далі – Антикорупційна стратегія) йдеться про такі проблеми: а) у суспільстві спостерігається тенденція щодо збільшення рівня недовіри до органів у системі правосуддя (пп. 3.1.1 п. 3.1 розділу 3); б) наявність корупційних ризиків, обумовлених прогалинами та

недосконалістю законодавства в системі правосуддя (пп. 3.1.4 п. 3.1 розділу 3). Власне серед очікуваних стратегічних результатів зазначено про забезпечення здійснення електронного судочинства, в тому числі шляхом запровадження можливості розгляду онлайн певних категорій справ незалежно від місцезнаходження сторін і суду, що, зокрема, сприяє рівномірному розподілу справ між судами і суддями [125]. Також на розв'язання проблем, визначених в Антикорупційній стратегії, спрямована Державна антикорупційна програма на 2023–2025 роки [126];

в) електронний документообіг та надання електронних послуг. Основні організаційно-правові засади електронного документообігу та використання електронних документів встановлено Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг». Суб'єктами електронного документообігу є автор, підписувач, створювач електронної печатки, адресат та посередник, які набувають передбачених законом або договором прав і обов'язків у процесі електронного документообігу. Відповідно до ст. 9 цього Закону, електронний документообіг (обіг електронних документів) – це сукупність процесів створення, оброблення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, використання та знищення електронних документів, які виконуються із застосуванням перевірки цілісності та у разі необхідності з підтвердженням факту одержання таких документів. Порядок електронного документообігу визначається державними органами, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями всіх форм власності згідно зі законодавством [127].

Водночас відповідно до цього Закону діє Типова інструкція з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну, яка визначає: порядок проходження електронного документа з моменту його створення або одержання і до моменту відправлення або передавання до архівного підрозділу установи; загальні засади функціонування та використання

системи електронної взаємодії органів виконавчої влади; оперативний інформаційний обмін з використанням службової електронної пошти. У розділі І цієї Інструкції вказано, що основна форма провадження діловодства в установах є електронна. Документування управлінської інформації в установах здійснюється в електронній формі із застосуванням кваліфікованого електронного підпису, кваліфікованої електронної печатки та кваліфікованої електронної позначки часу, крім випадків наявності обґрунтованих підстав для документування управлінської інформації у паперовій формі [128].

Своєю чергою, правові та організаційні засади електронної ідентифікації та надання електронних довірчих послуг, права та обов'язки суб'єктів відносин у сферах електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг, порядок здійснення державного контролю за дотриманням вимог законодавства у сферах електронної ідентифікації та електронних довірчих послуг врегульовано Законом України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» [129].

Саме розвиток інфраструктури електронної ідентифікації, як зазначено в Концепції розвитку електронного урядування в Україні, дасть змогу забезпечити зручний та безпечний доступ громадян та суб'єктів господарювання до визначених даних з інформаційних систем органів влади, різноманітних електронних послуг та інтерактивних інструментів без необхідності використання декількох облікових записів у різних інформаційних системах, сприятиме розвитку електронних форм взаємодії громадян і держави [130].

Однак, як слушно зауважує О. Комаров, нормативно-правові акти, якими регулюють функціонування електронного документообігу, є надто розгалуженими на законодавчому рівні. Інколи їх приймають поспіхом, тому вони потребують проведення ретельного аналізу фахівцями для ефективного прийняття управлінських рішень у цій сфері, особливо тепер, коли Україна гармонізує своє законодавство відповідно до міжнародних норм на шляху до вступу в ЄС [131, с. 113];

г) *використання інформаційно-телекомунікаційних технологій.*

Впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у систему суспільно-політичних відносин сприяє значному розширенню можливостей громадян щодо їхньої участі у процесах державного управління і впливу на прийняття управлінських рішень, а також створює умови для формування якісно нового рівня взаємодії органів влади та громадян [130]. Слід зауважити, що на всіх, хто користується різними електронними сервісами та передає інформацію через мережу «Інтернет», також поширюється дія Закону України «Про інформацію». Саме цей Закон регулює відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації. Згідно зі ст. 5 Закону, кожен має право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів. Реалізація права на інформацію не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб [132].

Порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, та інформації, що становить суспільний інтерес, визначено Законом України «Про доступ до публічної інформації». Метою цього Закону є забезпечення прозорості та відкритості суб'єктів владних повноважень і створення механізмів реалізації права кожного на доступ до публічної інформації. Відповідно до ч. 1 ст. 10 цього Закону, кожна особа має право: 1) знати у період збирання інформації, але до початку її використання, які відомості про неї та з якою метою збираються, як, ким і з якою метою вони використовуються, передаються чи поширюються, крім випадків, встановлених законом; 2) доступу до інформації про неї, яка збирається та зберігається; 3) вимагати виправлення неточної, неповної, застарілої інформації про себе, знищення інформації про себе, збирання, використання чи зберігання якої здійснюється з порушенням вимог

закону; 4) на ознайомлення за рішенням суду з інформацією про інших осіб, якщо це необхідно для реалізації та захисту прав і законних інтересів; 5) на відшкодування шкоди у разі розкриття інформації про цю особу з порушенням вимог, визначених законом [133].

В Україні функціонують публічні електронні реєстри, які, згідно з ч. 1 ст. 3 Закону України «Про публічні електронні реєстри», створюються, ведуться, адмініструються з метою накопичення, оброблення та надання відповідній інформації офіційного визнання у разі створення, зберігання та використання інформації в реєстрах, дотримання прав та інтересів громадян, їх об'єднань, юридичних осіб, територіальних громад, органів державної влади та органів місцевого самоврядування шляхом забезпечення повною, достовірною та актуальною інформацією про осіб, їхні правові та майнові статуси, речі і права на них, у тому числі під час провадження дозвільної діяльності, надання адміністративних, соціальних та інших публічних послуг, провадження іншої управлінської діяльності та здійснення державного регулювання, у найбільш зручний для користувачів технологічний, економічний та корупційно безпечний спосіб [134]. Зокрема, в Україні на публічному рівні продовжує функціонувати Єдиний державний реєстр судових рішень (URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>).

Забезпечення інформаційної безпеки у процесі використання інформаційно-комунікаційних технологій, як зазначено у Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні, є однією з найважливіших умов успішного розвитку інформаційного суспільства. Серед пріоритетів діяльності в галузі забезпечення інформаційної безпеки визначено такі: забезпечення безпеки інформаційно-телекомунікаційних систем органів державної влади та органів місцевого самоврядування, інформаційно-телекомунікаційних систем, які функціонують в інтересах управління державою, задовольняють потреби оборони та безпеки держави, кредитно-банківських та інших сфер національної економіки, систем управління об'єктами критичної інфраструктури; удосконалення нормативно-правової бази щодо забезпечення інформаційної безпеки, зокрема кібернетичної

безпеки національної критичної інфраструктури; впровадження захищеного механізму ідентифікації учасників електронної взаємодії [135].

Відносини у сфері захисту інформації в інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних системах врегульовано Законом України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» [136]. Своєю чергою, загальні вимоги та організаційні засади забезпечення захисту державних інформаційних ресурсів або інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, в інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних системах визначено Правилами забезпечення захисту інформації в інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних системах [137].

Закон України «Про захист персональних даних» регулює правові відносини, пов'язані зі захистом та обробкою персональних даних, і спрямований на захист основоположних прав і свобод людини і громадянина, зокрема права на невтручання в особисте життя, у зв'язку з обробкою персональних даних. Цей Закон поширюється на діяльність з обробки персональних даних, яка здійснюється повністю або частково із застосуванням автоматизованих засобів, а також на обробку персональних даних, що містяться у картотеці чи призначені до внесення до картотеки, із застосуванням неавтоматизованих засобів [138].

Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» визначено правові та організаційні основи забезпечення захисту життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства та держави, національних інтересів України у кіберпросторі, основні цілі, напрями та принципи державної політики у сфері кібербезпеки, повноваження державних органів, підприємств, установ, організацій, осіб та громадян у цій сфері, основні засади координації їхньої діяльності із забезпечення кібербезпеки [139].

Механізм функціонування організаційно-технічної моделі кіберзахисту визначено Положенням про організаційно-технічну модель кіберзахисту. Організаційно-технічна модель кіберзахисту є комплексом заходів, сил і засобів

кіберзахисту, призначених для оперативного (кризового) реагування на кібератаки та кіберінциденти, впровадження контрзаходів, спрямованих на мінімізацію вразливості комунікаційних систем. Організаційно-технічна модель кіберзахисту складається з організаційно-керуючої, технологічної та базисної інфраструктури кіберзахисту та впроваджується для забезпечення функціонування національної системи кібербезпеки [140].

2. Правові акти спеціальної дії, що забезпечують функціонування електронного правосуддя, аналізуючи які потрібно керуватися критерієм їх формування за юридичною силою.

Конституцією України встановлено, що: а) судоустрій, судочинство, статус суддів; порядок виконання судових рішень визначаються виключно законами України (ст. 92); б) однією із засад судочинства є гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами (ст. 129) [17].

Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, яка є досі актуальною, визначено основні засади й напрями подальшого сталого функціонування та розвитку системи правосуддя з урахуванням найкращих міжнародних стандартів і практик [25].

Серед визначальних змін, що стосуються автоматизації здійснення правосуддя, доречно назвати прийняття 3 жовтня 2017 року Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів», який набрав чинності 15 грудня 2017 року. Відповідно до вимог цього Закону, в судах, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, Державній судовій адміністрації України, Службі судової охорони, їх органах та підрозділах забезпечено функціонування ЄСІТС [141; 142]. Згідно з Концепцією побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи закріплено структуру, організацію та принципи побудови ЄСІТС з використанням сучасних програмно-технічних засобів. Зокрема, зазначено, що ЄСІТС є централізованою системою з гібридною

розподіленою архітектурою і до складу цільової архітектури ЄСІТС входять: 1) Центральна система обробки та зберігання даних (далі – Центральна система ЄСІТС); 2) Захищена телекомунікаційна мережа; 3) Інформаційно-телекомунікаційні системи автоматизації діяльності судів, державних органів та установ системи правосуддя; 4) Комплексна система захисту інформації [141].

В Україні затверджено галузеву Програму інформатизації місцевих та апеляційних судів і проект побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи на 2022–2024 роки, до складу якої входить Концепція Програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проекту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи на 2022–2024 роки (ЄСІТС) (Додаток № 1) [143].

Метою виконання цієї Програми є: формування єдиного інформаційного простору для судів, органів і установ у системі правосуддя; удосконалення та оптимізація інформаційно-комунікаційної інфраструктури судів, органів та установ у системі правосуддя, з одночасним суттєвим зменшенням бюджетних витрат на її утримання; забезпечення доступності інформації для учасників судового процесу та максимальної прозорості і відкритості системи правосуддя для суспільства. Пріоритетними напрямками Програми є такі: 1) розвиток інформаційно-комунікаційної бази місцевих та апеляційних судів та органів і установ системи правосуддя; 2) забезпечення сталого функціонування прикладних програмних систем (у тому числі вже впроваджених підсистем (модулів) ЄСІТС), програмно-технічних комплексів та інформаційної інфраструктури судів, органів і установ у системі правосуддя; 3) автоматизація діяльності судів, органів і установ у системі правосуддя. Створення нових, доопрацювання (модернізація) існуючих підсистем (модулів) ЄСІТС, їх впровадження та розвиток; 4) модернізація та нарощування інформаційно-комунікаційної інфраструктури, забезпечення захисту інформації та кіберзахисту [120, с. 7].

Положенням про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи встановлено порядок функціонування в судах та органах системи правосуддя окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, зокрема підсистем «Електронний кабінет», «Електронний суд» та підсистеми відеоконференцзв'язку; порядок вчинення процесуальних дій в електронній формі з використанням таких підсистем (розділ III). У цьому Положенні також визначено особливості автоматизованого розподілу судових справ (розділ IV) [43]. Зауважимо, що порядок використання модулів ЄСІТС визначено відповідними інструкціями, які змінюються відповідно до процесів, спрямованих на оновлення функціонування цих модулів.

У 2020 році Державною судовою адміністрацією України та Міністерством цифрової трансформації України підписано Меморандум про співробітництво, мета якого полягає у співпраці сторін у сфері розвитку і впровадження цифрових інновацій у систему правосуддя України. Співпраця сторін полягатиме у підготовці нормативно-правових актів, які пов'язані з розвитком цифрових інноваційних технологій у системі правосуддя України, сприянні залучення інвестицій для розвитку комп'ютерних і телекомунікаційних технологій судів, а також інших органів, установ у системі правосуддя, координації роботи щодо приєднання до системи електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів, сприянні в організації обміну даними ЄСІТС із державними електронними інформаційними ресурсами органів та установ [144].

У 2024 році Верховна Рада України ратифікувала Рамкову угоду щодо Ukraine Facility Plan. Цим Планом визначено зобов'язання України з реформ на період до 2027 року. В Ukraine Facility Plan йдеться про 69 реформ, серед яких і реформа судової системи, якою передбачено її цифровізацію. Зміни в цьому напрямі залежать від розвитку ЄСІТС, програмне забезпечення якої є однією зі складових сфери відповідальності ДСА України [145; 146].

Окрім переліченого, спеціальними нормативно-правовими актами врегульовано ведення електронного документообігу в суді, доступ до судових рішень, надсилання судових повісток, повідомлень і викликів учасникам судового процесу в електронній формі тощо.

Зокрема, з приводу *електронного документообігу в суді* потрібно зауважити, що особливості та порядок функціонування автоматизованої системи документообігу в судах загальної юрисдикції визначено Положенням про автоматизовану систему документообігу суду. Відповідно до цього Положення, оригінали електронних судових рішень, засвідчені ЕЦП, направляються до Єдиного державного реєстру судових рішень у порядку, визначеному Порядком ведення Єдиного державного реєстру судових рішень. Надсилання оригіналів електронних документів суду до державних реєстрів та інформаційних систем інших державних органів і установ здійснюється автоматизованою системою в автоматичному режимі відповідно до регламентів, затверджених спільними наказами ДСА України та відповідних державних органів і установ (пп. 2.10.1–2.10.2 п. 2.10 розділу II Положення). Своєю чергою, усі відомості щодо розглянутих судових справ, які внесені до бази даних автоматизованої системи, передаються до електронного архіву суду (пп. 2.12.1 п. 2.12 розділу II Положення) [147].

Відносини щодо забезпечення *доступу до судових рішень* (рішень, судових наказів, постанов, вироків, ухвал), ухвалених судами загальної юрисдикції, та ведення Єдиного державного реєстру судових рішень (далі – Реєстр) регулюються Законом України «Про доступ до судових рішень» (ст. 1 Закону) [148]. Зокрема, ведення Реєстру здійснюють відповідно до Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень (далі – Порядок). Єдиний державний реєстр судових рішень – державна інформаційна система, що входить до складу Єдиної судової інформаційної системи і забезпечує збирання, облік (реєстрацію), накопичення, зберігання, захист, пошук та перегляд інформаційних ресурсів Реєстру та їх образів. З дня початку функціонування Єдиної судової

інформаційно-телекомунікаційної системи Реєстр перейшов до її складу (п. 9 ч. 1 розділу 1 Порядку) [149].

Надсилання судових повісток, повідомлень і викликів учасникам судового процесу в електронній формі відбувається відповідно до Порядку надсилання судових повісток, повідомлень і викликів учасникам судового процесу в електронній формі шляхом направлення в месенджері за допомогою програмного додатка або SMS-повідомлення за допомогою автоматизованої системи документообігу суду [150].

3. Правові акти надзвичайної дії, до яких належать нормативно-правові акти, котрі в Україні набули чинності у зв'язку з пандемією коронавірусної хвороби COVID-19, введенням воєнного стану тощо.

Свого часу у зв'язку з пандемією коронавірусної хвороби COVID-19 Законом України від 30 березня 2020 року № 540-IX до процесуальних кодексів було внесено зміни щодо проведення судових засідань із використанням власних технічних засобів поза межами приміщення суду [151]. Дійсно, як пише В. Мацко, цей нормативно-правовий акт посприяв розвиткові електронного судочинства загалом. Вже згодом було запроваджено можливість проведення судових засідань поза межами суду в режимі відеоконференції [152].

А. Кошман підкреслює, що пандемія COVID-19 і карантинні обмеження, спричинені нею, спонукали до застосування різноманітних форм дистанційного правосуддя в абсолютній більшості судових систем світу. В той час у багатьох країнах основною формою слухання стала форма проведення судового засідання в режимі аудіо- або відеоконференції. Сторони, їхні представники, судді, працівники суду мали можливість перебувати за межами суду. Винятки додатково обумовлювались [153, с. 74–75].

І, звісно, наступним викликом для нашої держави та, відповідно, для системи правосуддя стало введення на території України воєнного стану через повномасштабне вторгнення російської федерації.

Статтею 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» визначено особливості здійснення правосуддя в умовах воєнного стану: 1) правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюється лише судами. На цій території діють суди, створені відповідно до Конституції України; 2) скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється; 3) у разі неможливості здійснювати правосуддя судами, які діють на території, на якій введено воєнний стан, законами України може бути змінено територіальну підсудність судових справ, що розглядаються в цих судах, або в установленому законом порядку змінено місцезнаходження судів; 4) створення надзвичайних та особливих судів не допускається [154].

Як слушно зауважує М. Мазур, із початком повномасштабного вторгнення кількість проблем, які постали перед судовою владою, значно зросла. Станом на січень 2024 року було знищено або пошкоджено 131 будівлю суду, зокрема, 15 з них – ущент знищено, 116 – пошкоджено. За підрахунками ДСА України, на відновлення таких об'єктів потрібно біля 2 мільярдів гривень. Крім того, за даними ВРП, зараз не працюють 33 суди в Луганській області, 45 – у Донецькій, 27 – в АР Крим, 11 – у Харківській, 23 – у Запорізькій, два – у Херсонській, а також один суд – у Сумській області. Суди, розташовані близько до лінії розмежування, працюють в екстремальних умовах [155].

Водночас, зважаючи на вкрай складні умови роботи судів від початку воєнних дій на території України, одразу було прийнято низку нормативно-правових актів, які створили підґрунтя для їх безперебійного функціонування, зокрема у дистанційному форматі. Такими правовими документами, наприклад, можна вважати:

а) нормативно-правові акти, які прийняті на рівні законодавчої влади: Закон України від 3 березня 2022 року «Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ» [156]. Верховна Рада України 280 голосами «за» з 307 прийняла в цілому проект цього Закону України

за № 7117 [157]; Закон України від 21 квітня 2022 року «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України» [158]; Закон України від 27 липня 2022 року «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо додаткових способів інформування про судові справи та проведення зборів суддів в умовах воєнного чи надзвичайного стану» [159] та інші;

б) нормативно-правові акти, які прийняті на рівні судової влади: рішення Ради суддів України від 24 лютого 2022 року № 9 «Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні» [160]; рекомендації Ради суддів України «Щодо роботи судів в умовах воєнного стану», опубліковані 2 березня 2024 року [161]; рішення Ради суддів України від 5 серпня 2022 року № 26 «Щодо організаційних заходів, направлених на оптимізацію окремих статей витрат судів при здійсненні судочинства, а також на підвищення рівня використання інструментів електронного судочинства» [162] та інші.

Насамкінець потрібно додати, що безперервне оновлення національних нормативно-правових актів, які забезпечують правове регулювання функціонування електронного судочинства в Україні в нинішніх складних умовах, триває постійно, незважаючи на періодичні відключення енергопостачання, нескінченні повітряні тривоги та безупинні загрози ракетних атак.

Висновки до розділу 1

1. Погоджуючись із позицією щодо тотожності термінів «цифровізація» та «диджиталізація», можна вважати, що обидва поняття описують комплексний процес упровадження цифрових технологій та інформаційних систем у систему правосуддя України, який охоплює автоматизацію судового діловодства, електронний документообіг, відеоконференції, електронні докази та інші інноваційні рішення тощо, спрямовані на підвищення ефективності та

доступності правосуддя. Натомість термін «цифровізація системи правосуддя в Україні» є більш усталеним у вітчизняному науковому просторі та нормативно-правових актах, завдяки йому можна забезпечити термінологічну єдність та уникнути можливої плутанини при аналізі цих процесів.

2. Категорія «правосуддя», попри те, що тісно пов'язана з поняттями «судова влада» та «судочинство», має свій специфічний зміст. Оскільки судова влада вважається більш широким поняттям, що охоплює всю систему повноважень судових органів, а судочинство виступає процесуальною формою реалізації правосуддя, то, власне, правосуддя являє собою основну функцію судової влади, спрямовану на вирішення правових конфліктів та захист прав і свобод.

3. Правосуддя доцільно розглядати як комплексний правовий інститут, що поєднує матеріальні та процесуальні аспекти діяльності судів щодо розгляду і вирішення юридичних справ. При цьому ключовою характеристикою правосуддя є його спрямованість на досягнення справедливості через встановлення істини у справі та прийняття обґрунтованого й неупередженого рішення. Саме така інтерпретація найповніше відображає сутність правосуддя як фундаментального механізму захисту прав і свобод у сучасній демократичній правовій державі.

4. Акцентуючи на відсутності нормативного визначення поняття «система правосуддя», яке навіть у правовій доктрині часто вживається як синонім до термінів «судова система» та «система судоустрою», можна стверджувати, що їх потрібно чітко розмежовувати, оскільки система правосуддя є більш широким поняттям, що охоплює не лише організаційну структуру судів, а й увесь комплекс правовідносин, пов'язаних зі здійсненням правосуддя, включаючи процесуальні механізми, забезпечувальні інституції та допоміжні органи. Саме тому необхідно надалі закріпити ці термінологічні розмежування на законодавчому рівні для забезпечення єдності правозастосування та подальшої ефективної реалізації процесів цифрової трансформації системи правосуддя.

5. Цифровізація системи правосуддя в Україні – це комплексний інноваційний процес трансформації (технологічної модернізації) системи

правосуддя шляхом упровадження сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій, що забезпечує автоматизацію судових процесів, електронну взаємодію між усіма учасниками процесу, а також із іншими органами державної влади та місцевого самоврядування з метою підвищення ефективності та доступності правосуддя.

6. Методологія дослідження цифровізації системи правосуддя в Україні є складним інструментом наукового дослідження, який охоплює різноманітні погляди та підходи до вивчення процесів цифрової трансформації судової системи. Водночас методологічний апарат такого дослідження включає як загальні (філософські), загальнонаукові, міждисциплінарні, так і спеціально-юридичні методи, які сукупно допомагають глибоко проаналізувати теоретичні засади й практичні аспекти запровадження цифрових технологій у систему правосуддя.

7. Застосування міждисциплінарного методологічного підходу до дослідження цифровізації системи правосуддя в Україні вимагає врахування досягнення сучасних інформаційних технологій, теорії управління, соціології та інших суміжних галузей знань, що, зокрема, зумовлено комплексним характером процесу цифровізації. При цьому така методологічна база дає змогу не тільки описати актуальну картину цифровізації системи правосуддя, а й виявити проблемні аспекти та запропонувати науково обґрунтовані шляхи їх вирішення з урахуванням сучасних тенденцій розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та потреб судової практики.

8. Попри різноманітність наукових підходів до питання класифікації методів наукового пізнання, можна виділити кілька основних рівнів методології дослідження цифровізації системи правосуддя в Україні: філософський, загальнонауковий, міждисциплінарний та спеціально-юридичний, які у своїй сукупності забезпечують системний підхід до вивчення процесів цифрової трансформації судової системи (водночас особливого значення набувають методи, що передбачають використання сучасних технічних засобів та

інформаційних технологій для аналізу впровадження цифрових інновацій у систему правосуддя в Україні). Отже, методологію дослідження цифровізації системи правосуддя в Україні можна розглядати як структуровану сукупність філософських, загальнонаукових, міждисциплінарних та спеціально-юридичних методів, об'єднаних системним підходом та спрямованих на вивчення правових, організаційних і технологічних аспектів упровадження й функціонування сучасних цифрових технологій у систему правосуддя України з метою формування теоретичного підґрунтя для її подальшого розвитку.

9. Цифрова трансформація системи правосуддя України є комплексною правовою категорією, яка охоплює: системну модернізацію та вдосконалення функціонування електронного правосуддя відповідно до сучасних цифрових тенденцій через впровадження та розвиток Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи; забезпечення та підвищення рівня надійності, прозорості і якості комунікації між судом та учасниками електронного судочинства із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій та інших електронних засобів; оптимізацію судових процесів через використання електронного документообігу, проведення онлайн-засідань та електронного обміну процесуальними документами; впровадження комплексних заходів із забезпечення кібербезпеки та захисту конфіденційної інформації; підвищення доступності правосуддя через спрощення порядку звернення до суду; забезпечення прозорості судової системи та мінімізацію корупційних ризиків через автоматизацію процесів, а також удосконалення механізмів електронної взаємодії між судами, учасниками процесу та іншими державними органами з метою підвищення ефективності здійснення правосуддя.

10. На теоретичному рівні наразі не досягнуто єдиної точки зору щодо визначення поняття «судова система держави». Тож можна вважати, що закріплення універсального визначення було би доцільним у чинному законодавстві, зокрема в Законі України «Про судоустрій і статус суддів», та, запропонувавши відповідну дефініцію, під поняттям «судова система держави»

розуміти інституційно оформлену, цілісну, ієрархічно побудовану сукупність усіх судів держави, функціонування яких базується на конституційних засадах і нормах чинного законодавства, що реалізують свої повноваження з метою захисту прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина, юридичних осіб, органів державної влади та місцевого самоврядування.

11. Функціонування системи правосуддя в умовах цифрової трансформації характеризується як позитивними аспектами, так і певними викликами. З одного боку, впровадження ЄСІТС та електронного суду сприяє підвищенню ефективності, доступності та прозорості судової системи, економії часу та ресурсів учасників процесу, а також має позитивний екологічний ефект. З іншого боку, існує чимало невирішених проблем, зокрема: обмежене функціонування більшості модулів ЄСІТС, недосконалість працюючих модулів «Електронний суд» та «Електронний кабінет», необхідність посилення захисту даних та забезпечення кібербезпеки. Система потребує комплексного доопрацювання, включаючи технічне вдосконалення наявних модулів, упровадження ефективних механізмів захисту інформації, навчання персоналу з питань кібербезпеки, розробку спеціалізованих рішень для забезпечення конфіденційності даних, налагодження взаємодії з правоохоронними органами щодо протидії кіберзлочинності.

12. Нормативне забезпечення цифровізації системи правосуддя в Україні представлено комплексом правових актів різної юридичної сили, які можна класифікувати на: акти загальної дії (регулюють цифровізацію всіх сфер, включаючи правосуддя), акти спеціальної дії (спрямовані безпосередньо на цифровізацію правосуддя) та акти надзвичайної дії (що регулюють функціонування електронного правосуддя в особливих умовах).

13. З аналізу змісту нормативних актів щодо забезпечення цифровізації системи правосуддя в Україні можна виокремити ключові напрями правового регулювання, якими є: розвиток цифрової інфраструктури, запобігання корупції через електронне судочинство, впровадження електронного документообігу та

надання електронних послуг, регламентація використання інформаційно-телекомунікаційних технологій, а також забезпечення кібербезпеки та захисту інформації.

14. Важливою позитивною тенденцією нормативного забезпечення цифровізації системи правосуддя в Україні є постійне оновлення нормативно-правової бази відповідно до нових викликів (пандемія COVID-19, воєнний стан), технологічного розвитку, вимог євроінтеграційного процесу та нагальних потреб практики (водночас особлива увага приділяється розвитку ЄСІТС та її модулів, забезпеченню міжнародного співробітництва у сфері цифровізації та адаптації судової системи до роботи в надзвичайних умовах).

15. Нормативно-правове забезпечення цифровізації системи правосуддя в Україні представлено комплексною системою взаємопов'язаних нормативно-правових актів різної юридичної сили (загальної, спеціальної та надзвичайної дії), які регулюють процеси впровадження та функціонування електронного судочинства, використання інформаційно-комунікаційних засобів і технологій, розвиток цифрової інфраструктури судів, забезпечення електронного документообігу, захисту інформації та кібербезпеки, спрямованих на підвищення ефективності, прозорості та доступності правосуддя відповідно до міжнародних стандартів і загальнодержавних засад розвитку судової системи.

РОЗДІЛ 2. СУТНІСНО-ЗМІСТОВНА ХАРАКТЕРИСТИКА СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ У СФЕРІ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

2.1. Сутність діяльності органів судової влади в умовах цифрової трансформації

В умовах сьогодення діяльність органів судової влади зазнає постійного впливу різноманітних трансформаційних процесів, які відбуваються завдяки розвитку сучасних технологій та їх впровадженню у роботу судової системи, застосуванню новітніх цифрових підходів у здійсненні правосуддя, зокрема електронного судочинства та проведенні слухань у формі відеоконференцій, появі й стрімкому розвитку штучного інтелекту, який застосовують у правничій сфері тощо. Зважаючи на це, не викликає сумніву наявність потреби проведення ґрунтовного аналізу сутності діяльності органів судової влади в умовах цифрової трансформації.

Визначальною властивістю судової влади в демократичній правовій державі є її самостійність, що означає її інституційну відокремленість від органів законодавчої та виконавчої влади, неприпустимість впливу останніх на виконання суддями їхніх професійних функцій, зокрема й у спосіб необумовленої суспільними прагненнями законодавчої реорганізації, зміни системи судоустрою (*речення перше абзацу третього пункту 2 мотивувальної частини*) Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020) [101; 163].

Судовій владі притаманні певні особливості. Передусім вона є окремим видом державної влади і належить тільки судам. Здійснюють цю владу виключно суди, що свідчить про виключність судової влади. Судова влада є незалежною і самостійною, а судді, здійснюючи свої функції, підкоряються лише закону. Їй характерний процесуальний порядок діяльності [164, с. 85].

Н. Крючко ознаки судової влади класифікує з урахуванням предмета регулювання на: 1) ознаки, які характерні організації судової влади, зокрема

йдеться про самостійність, структурованість, відкритість та автономність судової влади; 2) ознаки, що характеризують функціональні особливості судової влади, зокрема незалежність, неупередженість, справедливість, процесуальна форма, внутрішнє переконання суддів, легітимність судової влади, її компетентність тощо; 3) ознаки, характерні для всіх носіїв судової влади, зокрема моральність судової влади, виключно судді мають право реалізації судової влади, посадові особи судової влади відзначаються професіоналізмом і компетентністю [165, с. 15].

Як зауважує М. Булкат, функції судової влади як складової державної влади формуються відповідно до функцій конкретної держави, які є основою для визначення загальних вимог функціонування судової влади [166, с. 128–129].

Судову владу виокремлено із-поміж інших гілок державної влади, вона наділена повноваженнями для здійснення правосуддя. Власне, основна функція судової влади полягає у відправленні правосуддя. Зокрема, функцію правосуддя можна охарактеризувати ознаками виключності й самостійності. Виключність полягає в тому, що тільки судові органи відправляють правосуддя, ніхто, крім них, не наділений таким правом. Відповідно до Конституції України, правосуддя здійснює тільки суд. Не допускається делегування судами їхніх функцій. Окрім того, ніяким іншим державним органам, посадовим особам не дозволено привласнювати ці функції. Водночас суди, здійснюючи правосуддя, не залежать від органів, осіб, а керуються лише законом [114, с. 134].

Як зауважує О. Махніцький, визначаючи функції судової влади, варто врахувати ще й контрольну функцію, за допомогою якої відбувається конституційний та інший судовий контроль за нормативно-правовими актами, рішеннями, діями інших органів державної влади, їх посадових осіб. Це вказує на місце судової влади у системі розподілу влад і специфіку їх взаємодії [22, с. 21].

Оскільки, зважаючи на засади організації судової влади, визначені Конституцією України (ст. 127), Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (ст. 1), органами, які реалізують судову владу, є: а) судді; б) у

визначених законом випадках, присяжні шляхом здійснення правосуддя у рамках відповідних судових процедур [17; 18]. Органами, які забезпечують правосуддя та можуть визнаватися у складі органів судової влади, є: а) члени Вищої ради правосуддя, дисциплінарні інспектори Вищої ради правосуддя та уповноважені особи секретаріату Вищої ради правосуддя; б) члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України й уповноважені працівники секретаріату Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Зазначимо, підґрунтя для діяльності суддів, зокрема в умовах цифрової трансформації, в Україні забезпечено низкою фундаментальних міжнародних нормативно-правових актів, із-поміж яких: 1) Загальна декларація прав людини (1948 року) [167]; 2) Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 року) [168]; 3) Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 року) [169]; 4) Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя (1983 року) [170]; 5) Статут суддів в Європі (Європейська асоціація суддів) (1997 року) [171]; 6) Європейська хартія про статус суддів та Пояснювальна записка до Європейської хартії про статус суддів (Модельний кодекс) (1998 року) [172]; 7) Рекомендації Латімер Хаус щодо парламентаризму та незалежності суддівства в країнах загального права (1998 року) [173]; 8) Загальна (Універсальна) хартія судді (1999 року) [174]; 9) Резолюція Європейської асоціації суддів стосовно ситуації в Україні в сфері дисциплінарної відповідальності суддів (2007 року) [175].

Окрему увагу також привертають міжнародні нормативно-правові акти, якими визначено принципи діяльності органів судової влади, а саме: 1) Основні принципи незалежності судових органів (1985 року), які рекомендовано до виконання і вжиття заходів на національному, регіональному та міжрегіональному рівнях з урахуванням політичних, економічних, соціальних та культурних умов і традицій кожної країни [176]; 2) Рекомендації щодо ефективного впровадження основних принципів незалежності судових органів

(1989 року) [177]; 3) Висновок № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів для Комітету Міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів (2001 року) [178]; 4) Бангалорські принципи поведінки суддів (2006 року) [179]; 5) Велика Хартія суддів (Основні принципи) (2010 року) [180]; 6) Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам стосовно суддів: незалежність, ефективність та обов'язки [181] тощо.

Отже, на наш погляд, сутність діяльності органів судової влади в умовах цифрової трансформації визначається комплексом взаємопов'язаних елементів, зокрема: її теоретико-правовою характеристикою, що охоплює фундаментальні принципи організації при здійсненні правосуддя; нормативно-правовим забезпеченням, яке регламентує впровадження сучасних цифрових технологій у процес судочинства; практичними аспектами застосування інформаційно-комунікаційних технологій у судовому процесі. Наведена нами багатокomпонентна (багатовимірна) система функціонує в умовах постійної модернізації та адаптації до викликів суспільства з урахуванням цифрових трансформацій, забезпечуючи ефективне здійснення правосуддя відповідно до законодавства України та усталених міжнародних стандартів.

Сьогодні діяльність судів, органів і установ у системі правосуддя забезпечується за допомогою функціонування ЄСІТС. Ідеться про ведення документообігу, автоматизованого розподілу справ, обміну документами між судом і учасниками судового процесу, фіксування судового процесу та участь учасників судового процесу в судовому засіданні у режимі відеоконференції, складання оперативної й аналітичної звітності, надання інформаційної допомоги суддям, а також автоматизацію процесів, які забезпечують фінансові, майнові, організаційні, кадрові, інформаційно-телекомунікаційні й інші потреби користувачів ЄСІТС [43]. В цьому контексті проаналізуємо сутність діяльності органів судової влади в умовах цифрової трансформації, зокрема:

1. Електронний документообіг та автоматизований розподіл справ. Нещодавно оновлено правила розподілу справ на суддів, повноваження зборів суддів і порядок обрання слідчого судді, які визначено у новому положенні про автоматизовану систему документообігу суду. Про це Радою суддів України оприлюднено рішення Ради суддів України № 39 від 11 листопада 2024 року «Про Положення про автоматизовану систему документообігу суду». Єдину чинну редакцію Положення про автоматизовану систему документообігу суду затверджено з метою врегулювання технічних та організаційних питань, забезпечення автоматизованої взаємодії Положення про автоматизовану систему документообігу суду та модулів ЄСІТС, їх однакового розуміння та застосування судами відповідних норм [43; 184].

Радою суддів України зауважено, що єдина чинна редакція Положення про АСДС вступить у дію після погодження Державною судовою адміністрацією України, доопрацювання відповідних модулів ЄСІТС та після публікації на сайті Ради суддів України [183; 184].

Про наявність потреби вирішення спірних питань, які виникли щодо розподілу судових справ, наголошує В. Хрипун. Відколи затверджено першу редакцію Положення про автоматизовану систему документообігу суду (2010 року) до тексту цього Положення вносили чимало змін, які створювали плутанину, оскільки норми Положення тлумачили по-різному. Хоча це й не впливало на параметри розподілу судових справ, однак було причиною для звернень до РСУ. Крім того, він зауважує, що потребує вирішення питання про справи, які повертаються до суду після доопрацювання [185].

2. Електронний обмін документами між судом та учасниками судового процесу. Тепер у разі подання апеляційної скарги через «Електронний суд» доданий до неї ордер не вимагає окремого підпису адвоката. Такий висновок зробив Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду. Якщо ордер на надання правничої (правової) допомоги додано до документа, що посвідчений електронним підписом адвоката, додаткового

накладення окремого власноручного («фізичного») чи електронного підпису на ордер не вимагається (Постанова КЦС ВС від 6 листопада 2024 року в справі № 483/346/24) [186].

3. Функціонування судового процесу в режимі відеоконференції. Про зростання кількості ухвал суду, які постановлено за результатами розгляду заяв про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, зазначив Р. Чумак під час заходу, присвяченого презентації оновленого аналітичного звіту щодо дистанційних слухань у цивільному, господарському, адміністративному процесах. На його думку, це свідчить про затребуваність цього механізму. Своєю чергою, О. Фонова поінформувала, що за період із 2020 року по 2023 рік співвідношення кількості ухвал про відмову в проведенні дистанційних слухань та загальної кількості ухвал щодо дистанційних слухань свідчить на користь проведення слухань у дистанційному режимі [187].

Водночас набуває дедалі більшого розвитку дистанційне судочинство в некримінальних провадженнях. По-перше, Україна перебуває на шляху до членства в Європейському Союзі, тож ми не можемо бути осторонь питань диджиталізації. По-друге, з огляду на виклики повномасштабного вторгнення рф до нашої держави завданням судів є, з одного боку, забезпечити право осіб на участь у судовому процесі, а з іншого – гарантувати безпеку учасників судового засідання. Ці проблеми можуть бути вирішені, зокрема завдяки розвитку дистанційних слухань [188].

На думку Р. Чумака та О. Фонової, для забезпечення ефективної роботи дистанційних судових засідань потрібно внести відповідні зміни до ГПК України, КАС України та ЦПК України. Зокрема ці зміни мають передбачати скасування у процесуальних кодексах обов'язку учасника справи при подачі заяви про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду надсилати таку заяву іншим учасникам справи. Також доцільно судді надати право, яким було б передбачено можливість ведення судового засідання з безпечного приміщення на його вибір за допомогою власних технічних засобів,

якщо наявна загроза його життю, здоров'ю. Водночас потребують закріплення у процесуальному законодавстві зміни щодо безумовного права сторін на клопотання про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції без обґрунтування такого клопотання, крім випадків, коли явка цього учасника справи в судове засідання визнана судом обов'язковою, тощо [187].

4. Взаємодія ЄСІТС із державними реєстрами. За інформацією ДСА України, протягом 2023 року інтегровано підсистему «Електронний суд» з Єдиним державним вебпорталом електронних послуг «Портал Дія». Крім того, суддям надано можливість за запитом отримувати інформацію з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та Єдиного державного демографічного реєстру. Також упроваджено сервіс, за допомогою якого суди можуть автоматично надсилати судові виклики і повідомлення учасникам судового процесу через месенджер «Viber». Заплановано завершення розробки програмного продукту Єдиного державного реєстру виконавчих документів за рахунок міжнародної технічної допомоги [189, с. 45].

Державне підприємство «Інформаційні судові системи» реалізувало доступ до Державного реєстру фізичних осіб - платників податків. Це вдалося здійснити спільними зусиллями, які доклали Державна судова адміністрація України, ДП «ІСС», Державна податкова служба України, Міністерство фінансів України, Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Верховний Суд, Вища рада правосуддя [190]. Це дало змогу пришвидшити розгляд справ. Органи судової влади отримали змогу через ЄСІТС створювати електронні запити й отримувати офіційні відповіді із Державного реєстру фізичних осіб і щодо ідентифікації особи, і щодо майнового стану та доходів [191].

Судовій системі це надало певні можливості, зокрема оперативно отримувати актуальну інформацію про фізичних осіб, скоротило час на перевірку даних, документів, зменшило витрати на їх надсилання, знизило ризик виникнення помилок у даних про особу. Після того, як інформацію РНОКПП

внесено до АСДС, зазначена у судовому рішенні особа, якої це стосується, отримає відповідне повідомлення (нотифікацію) у Дії. Вона в реальному часі за допомогою цього додатку має доступ до судової інформації про себе. Така взаємодія виключатиме виникнення помилки, зокрема отримання повідомлення про судові рішення не тією особою [191].

Ще одним кроком, який сприяє скороченню часу на розгляд справ, є швидкий доступ до інформації про майновий стан і доходи. Це також сприяє пришвидшенню роботи щодо добору суддів, оперативній перевірці діючих суддів на доброчесність [191]. Власне, використання ЄСІТС забезпечує отримання інформації про пошук даних щодо реєстрації фізичної особи у Державному реєстрі фізичних осіб - платників податків, джерел і сум доходів, які нараховано фізичній особі, та/або сум доходів, які отримали самозайняті особи, а також загальну суму річного доходу, який фізична особа задекларувала у податковій декларації про майновий стан і доходи [190].

Одним із важливих інструментів у роботі суддів є ефективна інформаційна взаємодія ЄСІТС і Єдиного державного демографічного реєстру (ЄДДР), що також сприяє пришвидшенню судового розгляду, економії бюджетних коштів на поштові відправлення. Судді можуть формувати електронні запити до ЄДДР через кабінет судді та оперативно отримувати відповіді на них [192].

5. Функціонування вебпорталу «Судова влада України». Одним із важливих аспектів в умовах цифрової трансформації є можливість доступу та отримання інформації про діяльність органів судової влади на вебпорталі «Судова влада України» та вебсайті Державної судової адміністрації України. Вони працюють на основі розробленого програмного забезпечення, що постійно оновлюється відповідно до потреб цифрового ринку. Ці сервіси забезпечують цілодобовий доступ користувачам до актуальної інформації про особливості функціонування судових органів, останніх новин про їхню діяльність, заплановані ними проєкти, зустрічі, обговорення тощо. Водночас це забезпечує зручність і своєчасність

доступу користувачів, який можна здійснити через мережу «Інтернет» із застосуванням відповідних пристроїв (комп'ютерів, смартфонів тощо).

Власне, Наказом Державної судової адміністрації України «Про організаційне забезпечення функціонування веб-порталу «Судова влада України» затверджено: 1) структуру вебпорталу «Судова влада України»; 2) регламент інформаційного наповнення вебпорталу «Судова влада України»; 3) перелік структурних підрозділів центрального апарату Державної судової адміністрації України, посадових осіб територіальних управлінь Державної судової адміністрації України, місцевих та апеляційних судів загальної юрисдикції, відповідальних за супроводження вебпорталу «Судова влада України»; 4) технологічний процес розміщення інформації на головній сторінці вебпорталу «Судова влада України» та вебсайті Державної судової адміністрації України [193].

Варто зауважити, що станом на тепер сайти судів, структура головної сторінки вебпорталу «Судова влада України», сайти Державної судової адміністрації України та територіальних управлінь увідповіднені із затвердженою цим наказом структурою вебпорталу «Судова влада України» [193].

На жаль, у роботі цього вебпорталу інколи трапляються технічні несправності. До прикладу, такий випадок відбувся 20 грудня 2023 року. Тоді деякий час не працював сайт «Судової влади», сервіс відеоконференцз'язку та «Електронний суд». Також зафіксовано технічні проблеми з доступом до сайту Вищої ради правосуддя. Державне підприємство «Інформаційні судові системи» повідомило, що це не було хакерською атакою і витоку даних не відбулося [194].

Однак подекуди роботу органів судової влади ускладнюють не лише технічні несправності, а й кібератаки, що спрямовані на роботу електронних сервісів, із-поміж яких ЄСІТС, державні реєстри, вебпортал «Судова влада України» тощо. Так, із 2022 року, відповідно до даних, які оприлюднили спеціалісти з кіберзахисту Державного підприємства «Інформаційні судові системи», ЄСІТС та її користувачі понад 368 разів були об'єктами

кіберінцидентів. Такі атаки є частиною гібридної війни та вказують на необхідність посилення кіберзахисту державних органів і критичної інфраструктури України. У відповідь на ці загрози посилено заходи кібербезпеки, налагоджено співпрацю з міжнародними партнерами у сфері цифрової безпеки. Загалом ДП «ІСС» у 2022 році зафіксувало 86 кіберінцидентів, у 2023 році їх було 251, у 2024 році – 31 [195].

Варто згадати про глобальну хакерську атаку на державні сайти України, яка відбулася в січні 2022 року. Вона не оминула й електронні сервіси судової влади, заблокувавши функціонування Єдиного державного реєстру судових рішень, «Електронного суду», вебпорталу «Судова влада України», поштового сервісу тощо. Попри це, згодом було відновлено роботу більшості сервісів і не втрачено критичні дані з інформаційних ресурсів [196]. У 2023 році здійснено тривалу кібератаку рф на системи електронної пошти судової системи [197].

19 грудня 2024 року здійснено одну з наймасштабніших російських кібератак на державні реєстри України. В результаті цієї атаки тимчасово призупинено функціонування Єдиних і Державних реєстрів, які перебувають у компетенції Міністерства юстиції України. Припинив свою роботу сайт Міністерства юстиції України, а також реєстри, які інтегруються із застосунком «Дія». Кібератакою було паралізовано і значну частину господарської діяльності, зокрема здійснення фінансових операцій, проведення перевірки контрагентів, державних закупівель і доступність важливих державних послуг потрапили під загрозу [198; 199].

2.2. Особливості надання судами послуг за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій

Нині складно уявити роботу судової сфери без застосування інформаційно-телекомунікаційних технологій, адже вони – її невід’ємна частина. Під впливом економічних, технологічних і суспільних процесів ці технології постійно

вдосконалюються, що безумовно впливає і на надання судами послуг за допомогою використання ІКТ. Власне, питання, які виникають під час надання судових послуг за допомогою ІКТ, відзначаються актуальністю для дослідження [200, с. 1009].

Сучасні суди є не лише органами правосуддя, а й постачальниками широкого спектра послуг, які включають щонайменше: інформаційно-консультативне обслуговування, електронний документообіг, онлайн-доступ до судових матеріалів, дистанційну участь у засіданнях. Саме клієнтоорієнтований підхід у наданні послуг органами правосуддя через інформаційно-телекомунікаційні технології, на наш погляд, дає змогу забезпечити максимальну зручність для всіх учасників судового процесу, економію часу та ресурсів, а також підвищення довіри до судової системи загалом завдяки прозорості та доступності сервісів.

Насамперед проаналізуємо термін «послуга». Отже, послуга є: дією, вчинком, який дає користь чи допомогу іншому; діяльністю підприємств, організацій, окремих осіб, яку виконують для задоволення чийось потреб; обслуговуванням [11, с. 1080]; люб'язним вчинком на користь когось [10, с. 602].

А. Телестакова, аналізуючи послугу як правову категорію, вважає, що послуга є специфічним об'єктом цивільних прав, а також продуктом корисної дії чи діяльності, якому не притаманне майнове вираження, її результат не має юридичного значення, його не можна гарантувати. Послугу надає особисто виконавець за завданням замовника, вона є невіддільною від виконавця [201, с. 69].

Послуги поділяють на інформаційні послуги та інші послуги, які здійснюють органи виконавчої влади у законодавчо визначеній формі інформаційної діяльності, спрямованої на доведення інформаційної продукції в електронному вигляді до відома споживачів. Мета надання таких послуг полягає у задоволенні інформаційних потреб споживачів у державних (адміністративних) послугах. Термін «інші послуги» розуміють як послуги, які виникли у зв'язку з розвитком

інформаційних технологій, наприклад, використання цифрового підпису, ведення електронного документообігу тощо [12, с. 144; 202].

Сьогодні використовують чотири види електронного надання інформаційних послуг. Передусім за допомогою інформування відбувається надання інформації безпосередньо про державні (адміністративні) послуги. Наступні види електронного надання інформації полягають в: односторонній взаємодії, тобто забезпеченні можливості користувачеві отримувати електронну форму документа; двосторонній взаємодії, зокрема у забезпеченні можливості обробки документа в електронній формі, враховуючи ідентифікацію); проведенні трансакцій, зокрема, електронній реалізації можливостей прийняття рішень і їх доставлення [202]. Окрім того, послугами, які можуть бути надані громадянам України, згідно з Переліком інформаційних та інших послуг електронної інформаційної системи «Електронний Уряд», є правнича допомога. Зокрема, у п. 2.6 Переліку зазначено про судочинство [203].

Оскільки електронні послуги стосуються кожного громадянина, їх вважають найважливішим напрямом електронного урядування. Водночас швидшому впровадженню електронного урядування сприятиме адаптація національного законодавства до процесів цифровізації [204].

М. Ковалів, С. Єсімов та О. Ярема вважають, що за допомогою електронних послуг правосуддя можна досягти суттєвого пришвидшення процесу судочинства, зменшення навантаження на апарат суду, підвищення відкритості судової системи, полегшення доступу громадян і бізнесу до судової процедури шляхом зменшення витрат, спричинених потребою фізичної присутності сторін, залученням професійного представника [205, с. 392].

Електронними послугами (або е-послугами) є адміністративні або інші публічні послуги, які надають громадянину чи юридичній особі в електронній формі. Отже, громадянину надано можливість отримання послуги від держави без особистого відвідування органів влади. Наприклад, такі послуги полягають в оформленні ліцензії, особистого документа, соціальної допомоги тощо [206].

Одним із важливих напрямів діяльності у сфері електронного урядування вважають електронний документообіг в органах влади [207].

У Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні зазначено, що електронна послуга є послугою, наданою громадянам, організаціям в електронному виді за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій (далі – е-послуга) [135].

Концепцією розвитку системи електронних послуг в Україні електронну послугу визначено як адміністративну й іншу публічну послугу, що надається суб'єкту звернення в електронній формі за допомогою засобів інформаційних, телекомунікаційних, інформаційно-телекомунікаційних систем [208].

У ПК України визначено, що електронні послуги – це «послуги, які постачаються через мережу «Інтернет», автоматизовано, за допомогою інформаційних технологій та переважно без втручання людини, у тому числі шляхом встановлення спеціального застосунку або додатка на смартфонах, планшетах, телевізійних приймачах чи інших цифрових пристроях» (п.п.14.1.56-5 п. 14.1 ст. 14) [209].

У Законі України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги» визначено, що: електронна послуга – будь-яка послуга з надання певного матеріального чи нематеріального блага на користь іншої особи, яка надається через інформаційно-комунікаційну систему (п. 14 ч. 1 ст. 1); електронна довірча послуга – електронна послуга, що надається для забезпечення електронної взаємодії двох або більше суб'єктів, які довіряють надавачу електронних довірчих послуг щодо надання такої послуги (п. 10 ч. 1 ст. 1); послуга електронної ідентифікації – послуга, що надається для забезпечення або підтвердження електронної ідентифікації (п. 46 ч. 1 ст. 1) [210].

Сьогодні одним із питань, яке виникло у зв'язку з поширенням електронних послуг серед громадян, є питання про захист їхніх персональних даних під час користування електронними державними сервісами. Захист персональних даних здійснюють на основі загальних норм, які закріплені і у Конституції України,

кодифікованих нормативно-правових актах, і в спеціальному Законі України «Про захист персональних даних» [211, с. 82].

Як зауважує О. Берназюк, нині з-поміж електронних послуг набули поширення юридичні онлайн послуги. Вони поділяються на два види: а) ті, які забезпечують можливість спілкування онлайн із «реальним» юристом чи адвокатом, який відповідає на питання користувачів за допомогою засобів електронного зв'язку; б) ті, які надають лише за допомогою використання спеціальної програми, що може самостійно формувати документи, надавати консультації тощо. Він вважає, що особливістю надання електронних юридичних послуг обох видів є те, що, крім замовника і виконавця послуги, обов'язково участь у них бере постачальник послуги проміжного характеру [212, с. 218]. Однак дотепер не закріплено законодавчого визначення терміна «надання судами послуг за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій», немає також переліку цих послуг [200, с. 1009, 1011].

В. Очеретяний та Ю. Осійський вважають, що за допомогою цифрової трансформації сфери надання юридичної допомоги забезпечується сприяння прозорості, підвищення якості правосуддя, доступність юридичних послуг загалом. У соціальній державі головною перевагою цифрової юриспруденції є забезпечення ширшої доступності правосуддя для суспільства. Зокрема, в Україні діють онлайн-сервіси, які забезпечують можливість реєстрації судової справи та отримання інформації щодо її ходу в будь-який час. Це значно полегшує взаємодію користувачів із судовими установами та скорочує час, необхідний для отримання інформації у справі. Вони зауважують, що використання цифрових інструментів сприяє підвищенню прозорості, відкритості судових процесів, підвищуючи у суспільстві рівень довіри до судової системи [104, с. 672–673].

Як наголошує Н. Ясельська, розвиток електронного правосуддя є важливим компонентом модернізації судових систем і в Україні, і в державах-членах ЄС. Зокрема, прикладами основних електронних послуг, які сприяють значному підвищенню ефективності, прозорості й доступності судової влади, є наявність

вебсервісів, реєстрів, швидкого доступу до законодавства і судової практики, використання електронних документів, електронний обмін ними [213, с. 40].

Є. Бондаренко та В. Чабан зауважують, що повномасштабна агресія суттєво вплинула на доступ до правосуддя, зокрема для вразливих верств населення. З одного боку, значна кількість судів була зруйнована, а з іншого – ті суди, які продовжують працювати, часто не мають спеціальних засобів і інфраструктури. Також виникло актуальне питання щодо відсутності у судах служб підтримки для вразливих осіб. Воно насамперед важливе зараз, адже в Україні кількість вразливих користувачів, зокрема й судових послуг, значно зростає. Вони також підкреслюють, що експертами Проекту ЄС «Право-Justice» ще 2018 року запропоновано створення Служб підтримки вразливих користувачів судових послуг. Ці служби мали б працювати на базі судів, надаючи комплексні послуги потерпілим і свідкам як вразливим категоріям користувачів судової системи до початку процесу, під час їхньої участі у судовому процесі, а також після прийняття судового рішення [214].

Мережеві технології здатні сприяти зміцненню суспільної довіри до судів за допомогою надання дієвих засобів для їхньої комунікації з користувачами судових послуг і суспільством загалом. Саме мережеві технології дають змогу демонструвати суспільству те, що судочинство є безсторонне й незалежне. Зокрема, місцеві суди в Україні можуть покращити прозорість своєї роботи, використовуючи інформацію про проходження справ в управлінні своєю діяльністю [215, с. 13].

О. Кавчак із цього приводу зазначає, що основна перевага електронного правосуддя для громадян полягає у зменшенні фінансових і тимчасових витрат, яких вони зазнають, отримуючи судові послуги. Звертаючись до суду, особі достатньо мати адаптований електронний пристрій і доступ до інформаційно-комунікаційної мережі [216]. Вважаємо, це однією з особливостей послуг, які надають суди за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій.

На думку Є. Соболя, до основних критеріїв, які визначають ефективність діяльності судів, зокрема під час надання судових послуг, варто віднести належне фінансування, раціональне використання ресурсів, забезпечення сприятливих умов праці для суддів і працівників апарату. Важливими є також критерії управлінських якостей керівництва суду, ефективності суддівського самоврядування на рівні суду та ефективності роботи суду у вирішенні справ, своєчасність судового розгляду, інформаційної доступності суду [217, с. 260].

Достатній доступ до правосуддя є важливим чинником для підтримки й поліпшення якості системи правосуддя загалом. Для цього на національному або регіональному рівнях потрібно вжити заходів зі створення схеми правової допомоги, розроблення пропозицій сторонам судового процесу щодо альтернативних методів вирішення звичайних спорів, інформування громадян і користувачів судових послуг відомостями практичного змісту щодо роботи судів, приділення особливої уваги вразливим особам тощо [218, с. 5].

Сформувати позитивне спілкування користувачів із судами можна за допомогою процедурних гарантій, зокрема уважним заслуховуванням сторін, дотриманням рівності, чітким розмежуванням норм права і фактів, зацікавленістю у «правді», шанобливому поводженні з людьми, адже правосуддя не лише вершиться, а зрозумілим має бути, як воно вершиться. Потрібно також зосереджуватися на основному завданні суддів, яке полягає в обґрунтуванні / вмотивуванні кожного судового рішення. Громадяни і суспільство загалом повинні розуміти логіку прийнятих судових рішень [219, с. 8]. Водночас суди не зобов'язані спростовувати кожен аргумент / довід учасника справи. Зокрема, у п. 30 рішення ЄСПЛ у справі «Гірвісаарі проти Фінляндії» зазначено, що, незважаючи на те, що п. 1 ст. 6 Конвенції прав людини зобов'язує суди обґрунтовувати свої рішення, проте його не можна тлумачити як такий, що вимагає детальної відповіді на кожний аргумент [220].

Як слушно підкреслює А. Малєєв, суди функціонують задля забезпечення правосуддя, а правосуддя спрямоване на досягнення справедливості. На його

думку, якщо брати до уваги, що суди надають послуги правосуддя, то соціальною споживчою якістю таких послуг є справедливість. Він пропонує кілька ознак, які свідчать про те, що послуга є справедливою. Насамперед послуга має бути визначеною, адже особи повинні заздалегідь знати, як вони її отримають. Послуга повинна однаково надаватися усім споживачам, які за нею звертаються, тобто бути уніфікованою. Це передбачає наявність стандартів, відповідно до яких цю послугу надають. Послуга має бути реально доступною для споживачів. Вона повинна надаватися й отримуватися не одразу, а поступово. Послугу правосуддя надають до завершення провадження у справі. Це дає змогу судову послугу поділити на складові – низку послуг, які надають послідовно на кожній стадії проходження справи [221, с. 40–41].

Н. Голубєва вважає, що впровадження у судову діяльність інформаційних технологій є водночас і додатковими можливостями, і новими викликами. Зокрема, інформаційні технології, на її думку, не лише забезпечують застосування нових методів, вони також впливають на створення нового мислення, породжують у суспільстві нові правовідносини. Своєю чергою, це породжує спори, яким характерні певні особливості їх вирішення [222, с. 450].

Використання ІКТ під час здійснення правосуддя всіма зацікавленими сторонами судової системи, спрямоване на підвищення якості й ефективності надання публічних послуг, зокрема фізичним та юридичним особам, є електронним правосуддям. Воно охоплює електронний обмін даними та зв'язок, а також забезпечує доступ до судової інформації (Р. 38 Рекомендації СМ/Рес(2009)1 Комітету Міністрів державам-членам щодо електронної демократії (е-демократії)) [223, с. 7].

Сьогодні ІКТ, як констатує Л. Кочубей, є важливим чинником, який стимулює економічне зростання й розвиток громадянського суспільства, зайнятість населення, підвищення конкуренції та, як наслідок, – сприяє подоланню «цифрового розриву». Водночас саме технологічний розвиток визначає рівень економічного потенціалу країни, рівень добробуту її громадян, а

також значення цієї країни у глобальному суспільстві, перспективи її економічної та політичної взаємодії з світом [224, с. 66–67].

Окрім того, як вважають М. Ковалів, С. Єсімов, О. Ярема, використання інформаційних технологій у сфері правосуддя сприяє ширшому впровадженню практики досудового і позасудового врегулювання спорів на ранніх стадіях, а також компенсує прогалини правової освіти громадян, що перешкоджають їм ефективно захищати свої права. Застосування інформаційних технологій сприяє суттєвому скороченню часових, трудових, фінансово-економічних витрат на виконання рутинних і повторюваних процесів, які супроводжують різні етапи судочинства. Йдеться не лише про суддів, а й про учасників судових спорів. Власне, максимального ефекту можна досягти за допомогою використання систем електронної подачі документів, онлайн-взаємодії між сторонами спору і суддів, відеоконференцзв'язку, автоматичного протоколювання, транскрибування судових засідань у разі автоматизації діяльності апарату суду [205, с. 393].

У судах продовжує функціонувати ЄСІТС. До її складу входять такі підсистеми (модулі), як «Електронний кабінет», «Електронний суд», підсистема відеоконференцзв'язку. Впровадження ЄСІТС не лише суттєво сприяло розширенню можливостей оперативнішого розгляду справ судами, за допомогою використання сучасних інформаційно-телекомунікаційних засобів, а й вплинуло на підвищення рівня довіри до системи правосуддя загалом (що ми відзначали в нашому дослідженні). Однак навіть за допомогою використання підсистем (модулів) ЄСІТС не вдалося повністю вирішити питання щодо належної електронної комунікації судів з її користувачами. Водночас позитивним аспектом є те, що законодавець вносить зміни та доповнення до Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (далі – Положення) та інших нормативно-правових актів, з урахуванням і викликів сучасності, і наявних проблемних аспектів у цій сфері відносин, зокрема й тих, що стосуються термінологічних розбіжностей. До прикладу, одними з останніх були зміни до цього Положення, затверджені

Рішенням Вищої Ради правосуддя від 5 вересня 2024 року. Вони стосувались узгодження термінів «єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система» та «єдина судова інформаційно-комунікаційна система», які, на думку законодавця, є тотожними. Крім того, запропоновано вирішення «технічної неможливості використання підсистеми відеоконференцз'язку для здійснення фіксування судових засідань», а також низку інших, не менш важливих, змін до процесуального законодавства [225].

В Україні основним засобом доступу громадян до послуг електронного судочинства є сервіс «Електронний суд». М. Семенова зауважує, що цей сервіс надає кожному учаснику судового процесу технічну можливість для взаємодії з судом через особистий електронний кабінет (еКабінет) (<https://id.court.gov.ua>). «Електронний суд» є підсистемою, яка забезпечує обмін процесуальними документами, зокрема надсиленням і отриманням документів, у електронній формі між судами, органами, установами системи правосуддя, а також між судом і учасниками судового процесу, між учасниками судового процесу. Користувачами підсистеми «Електронний суд» можуть бути адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, державні органи, органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання, фізичні особи, які мають можливість зареєструвати офіційні електронні адреси в підсистемі «Електронний суд». Особи, які зареєстровані у цій підсистемі, можуть ознайомлюватися з усіма матеріалами справи, своєчасно отримувати повідомлення й виклики тощо [226, с. 90–91].

За допомогою «Електронного суду» можна сплатити судовий збір онлайн, отримати інформацію щодо стадій розгляду судових справ, отримати доступ до Єдиного державного реєстру судових рішень, надсилати процесуальні документи електронною поштою учасникам судового процесу, надсилати судові повістки у виді SMS-повідомлень, оприлюднити відомості у справах про банкрутство [211, с. 87; 226, с. 90–91]. Власне, перелічене також можна зарахувати до особливостей надання судами послуг за допомогою ІКТ.

Окрім того, частина сервісів для громадян доступна через окремий електронний кабінет, а частина – у Дії. Зокрема, у Дії можна отримувати судові сповіщення, судові рішення, судові штрафи. Наразі цими сервісами користуються приблизно 50 тис. працівників суду і судових організацій, а також понад 6,7 млн громадян, адвокатів, нотаріусів, слідчих органів, представників бізнесу. Кількість судових рішень, розглянутих за 2021–2023 роки, становить 16 904 405. Розробленням електронних сервісів і систем займається Міністерство цифрової трансформації спільно з Вищою радою правосуддя, Комітетом Верховної Ради з питань правової політики та Державною судовою адміністрацією за підтримки USAID проєкту ЄС Право-Justice та консалтингової компанії CIVITTA [227].

Отже, розуміння терміна «судові послуги, які надаються за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій», хоча й ґрунтується на новітньому теоретико-правовому базисі, однак його визначення наразі ще не закріплено у вітчизняному законодавстві. Вважаємо, що судові послуги, які надаються за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій, можна розглядати як регламентовану чинним законодавством діяльність судів із забезпечення доступу до правосуддя через цифрові платформи й електронні сервіси, що надаються судами онлайн повністю або частково із використанням комп'ютерів, програмного забезпечення, інформаційних та інших подібних систем, які дають змогу отримувати, зберігати, обробляти, змінювати та передавати інформацію через інтернет-ресурси [200, с. 1014].

Послугам, які надають суди за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій, на наш погляд, характерні такі ознаки: а) достовірність інформації та своєчасність її отримання користувачами; б) пришвидшення розгляду справ у суді; в) віддалений доступ до інформації (документів) суддями, адвокатами, сторонами й іншими учасниками судового процесу; г) обмін інформацією (документами) між судами, сторонами й іншими учасниками судового процесу; г) зберігання інформації (документів) у базах даних тощо [200, с. 1014–1015].

Чіткого переліку послуг, які надаються судами за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій, у чинному законодавстві також наразі ще не визначено. Для кращого розуміння того, які послуги можуть наразі надавати суди за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій, проаналізуємо їх з урахуванням п. 6 Положення та ст. 15-1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», в яких ідеться про функціонування ЄСІТС [43; 18]. До таких послуг можна віднести судові послуги щодо: 1) ведення електронного діловодства (зокрема рух електронних документів у межах відповідних органів, установ та між ними, реєстрацію вхідних і вихідних документів та етапів їх руху) та збереження судових справ й інших документів в електронному архіві; 2) обміну документами й інформацією (надсилання й отримання документів та інформації, спільна робота з документами) в електронній формі між судами, іншими органами й установами в системі правосуддя, учасниками судового процесу, а також проведення відеоконференції в режимі реального часу; 3) ведення Єдиного державного реєстру судових рішень, Єдиного державного реєстру виконавчих документів; 4) функціонування вебпорталу судової влади України, вебсайтів Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України та єдиного контакт-центру для управління запитами, іншими зверненнями; 5) забезпечення можливості функціонування електронного правосуддя [43; 18].

Окрему увагу варто зосередити на функціонуванні «Електронного суду» як підсистеми ЄСІТС, яке «забезпечує можливість обміну (надсилання та отримання) документами (зокрема процесуальними документами, письмовими й електронними доказами тощо) між судом та учасниками судового процесу, між користувачем цієї підсистеми та Вищою радою правосуддя, а також отримувати інформацію про стан і результати розгляду таких документів чи інші документи» [43].

Соціологічною службою Центру Разумкова спільно з Фондом «Демократичні ініціативи» ім. Ілька Кучеріва у липні 2019 року проведено опитування серед українців на тему «Судова реформа очима громадян: що може

позитивно вплинути на довіру до суду?». Зокрема 17,2% респондентів зазначили, що найпозитивніше вплинути на рівень довіри до суду може саме запровадження «Електронного суду» (надання судових послуг через мережу «Інтернет») [40]. Вже тоді вважали, що впровадження «Електронного суду» є позитивним кроком для України, який сприятиме економії часу учасниками справи, працівниками суду, адже частина їхніх функцій здійснюватиметься автоматизовано, а також це пришвидшить вирішення справ [228].

Щодо подальшого впровадження «Електронного суду» в Україні, як зазначають С. Обрусна і К. Пасинчук, потрібно передбачити комплексний підхід, спрямований на вдосконалення законодавства, технічно-інформаційне забезпечення судів, розробку заходів і систем для забезпечення захисту інформації, правове регулювання відповідальності за порушення у цій сфері, запровадження заходів запобігання кіберзлочинності у цій сфері, організацію навчальних семінарів для працівників апарату суду, а також інших користувачів системи, проведення широкої просвітницької роботи серед населення, регулярний моніторинг ефективності роботи системи та її постійну модернізацію [41, с. 123–124].

Модернізація та розширення інформаційно-комунікаційної інфраструктури, а також забезпечення інформаційного захисту та кіберзахисту є основними завданнями, які потрібно реалізувати в межах пріоритетних напрямів Концепції Програми інформатизації місцевих та апеляційних судів. Це також стосується проекту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи на період 2022–2024 рр. (ЄСІТС) (п. 4) [120].

Сьогодні підсистемою «Електронний суд» ЄСІТС забезпечено можливість автоматичного відправлення матеріалів справ у електронному форматі до Електронних кабінетів учасників судової справи та їхніх повірених (п. 37 Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи) [43]. До прикладу, сплата штрафу онлайн економить час і ресурси учасників судових справ, виключає

необхідність особистого візиту до суду, банківських установ. Для того, щоб скористатися послугою, треба зайти на головну сторінку порталу «Судова влада України» (court.gov.ua) [229].

На наш погляд, функціонування підсистеми «Електронний суд» є ключовим елементом модернізації судових послуг в Україні, забезпечуючи комплексну автоматизацію процесів подання документів, їх обробки й обміну між усіма учасниками судового процесу, а інтеграція цієї підсистеми з іншими електронними сервісами значно розширила можливості дистанційної взаємодії громадян із судовими органами та підвищила ефективність надання судових послуг. Особливу цінність «Електронний суд» демонструє в контексті оптимізації часових і матеріальних ресурсів, дозволяючи учасникам судового процесу подавати документи, отримувати судові повідомлення та відслідковувати рух справ онлайн. Водночас система забезпечує належний рівень захисту інформації та автентифікації користувачів, що гарантує надійність і безпеку надання судових послуг в електронному форматі, підтверджуючи свою ефективність як інструмента цифрової трансформації судочинства.

У процесуальних кодексах України, зокрема у ст. 6 ГПК України, зазначено, що «адвокати, нотаріуси, державні та приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, органи державної влади та інші державні органи, органи місцевого самоврядування, інші юридичні особи реєструють свої електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в обов'язковому порядку. Інші особи реєструють свої електронні кабінети в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами, в добровільному порядку» [230]. Однак варто зауважити, що сьогодні наявна проблема щодо відсутності обов'язку реєстрації електронних кабінетів у ЄСІТС для філій або представництв юридичної особи, а також відокремлених підрозділів, які мають коди ЄДРПОУ [200, с. 1017].

Окрім того, ч. 3 ст. 29 ГПК України передбачено, що позови у справах, які виникають з діяльності філії або представництва юридичної особи, а також відокремленого підрозділу органу державної влади без статусу юридичної особи, можуть пред'являтися також за їх місцезнаходженням [27]. Тобто саме філії або представництва юридичної особи, а також відокремлені підрозділи зазвичай забезпечують участь представників, надають пояснення у справі, оскільки саме з їхньої діяльності виник спір. Відтак пропонуємо внести зміни до ст. 6 ГПК України щодо обов'язку зареєструвати Електронний кабінет у ЄСІТС не тільки юридичним особам, а й їхнім філіям або представництвам юридичної особи, а також відокремленим підрозділам, які мають коди ЄДРПОУ, оскільки під час розгляду справ у суді такі виступають сторонами / учасниками справи, однак не мають доступу до «Електронного суду». Зазначене має наслідком заявлення численних клопотань про ознайомлення із матеріалами справи, надання додаткового строку для підготовки відзивів та інших заяв по суті спору у зв'язку з необхідністю пересилань документів юридичною особою на їхню адресу, що надалі є наслідком затягування розгляду такої справи [200, с. 1017–1018].

У контексті тематики нашого дослідження хотілося б зазначити, що особливої актуальності набуває питання цифрової трансформації судової експертизи як важливого елемента цифровізації судочинства, що забезпечує об'єктивність та обґрунтованість судових рішень. Упровадження новітніх цифрових інструментів та методів у експертну діяльність не лише підвищує ефективність та точність досліджень, а й створює передумови для формування якісно нового рівня комплексної модернізації Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи.

Правова природа судової експертизи як процесуального інституту допускає можливість проведення досліджень на основі електронних копій документів у випадках, коли методика експертного дослідження не вимагає вивчення оригіналів. Такий підхід цілком відповідає принципам процесуальної економії та розумності строків судового розгляду.

Водночас наразі в процесуальному законодавстві України немає прямого регулювання питання передачі електронних копій документів для проведення експертних досліджень. Хоча процесуальні кодекси передбачають можливість використання електронних доказів у судочинстві, механізм передачі електронних матеріалів справи експертним установам не деталізований. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень (наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5) також не містить спеціальних положень щодо роботи з електронними копіями матеріалів справи.

Отже, на наш погляд, цілком логічним було б внести зміни до законодавства, спрямовані на модернізацію процедури призначення судових експертиз, шляхом надання можливості судовим експертам працювати з електронними копіями матеріалів справи. Це дасть змогу оптимізувати процес взаємодії між судовими й експертними установами, зменшити часові та матеріальні витрати на пересилання оригіналів документів.

Імплементація запропонованих змін, на нашу думку, буде вимагати внесення доповнень до процесуальних кодексів України щодо:

- 1) визначення критеріїв допустимості проведення експертизи за електронними копіями документів;
- 2) регламентації порядку передачі електронних копій документів у справі експертним установам;
- 3) встановлення вимог до формату та якості електронних копій документів;
- 4) закріплення права експерта клопотати про надання оригіналів у разі необхідності.

2.3. Забезпечення права людини на судовий захист в умовах цифрової трансформації

Сучасний розвиток сфери правосуддя характеризується трансформаційними процесами, які відбуваються під впливом цифровізації. Водночас в умовах цифрової трансформації заслуговує на увагу забезпечення права людини на судовий захист. Актуальними залишаються напрями та заходи, визначені Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки. Зокрема це стосується розвитку електронного судочинства відповідно до світових стандартів, наявних у сфері інформаційних технологій, а також його інтеграції до національної інфраструктури електронного врядування (п. 4.1.4) [25]. Роботу над розробкою Концепції розвитку системи правосуддя на 2024–2026 роки розпочато Офісом Президента у травні 2024 року [231].

Право на судовий захист є комплексним правовим інститутом матеріально-процесуального характеру, який визначає право на судовий захист як єдність його матеріального змісту і процесуальної форми, адже право на судовий захист реалізується тільки у судовому процесі. Науковці зазначають, що законодавець наділив це право неперсоніфікованим характером. Відмова від права на звернення до суду за захистом визнається недійсною. Необмеженість цього права передбачає також його невідчужуваність, яка є складовою правового статусу лише тих осіб, які звертаються до суду за захистом своїх прав, свобод, інтересів [232, с. 351]. Своєю чергою, порядок звернення до суду регламентований процесуальними кодексами.

І. Завальнюк узагальнив наявні дефініції поняття «право на судовий захист» і систематизував їх у такі групи: а) визначення, які підкреслюють матеріальні або процесуальні аспекти досліджуваного права, або їх діалектичне поєднання; б) визначення, які зосереджуються на суб'єктивності або об'єктивності визначення права на судовий захист, або на виокремленні суб'єктивної та

об'єктивної сторони; в) дефініції, які окреслюють право на судовий захист виключно як право людини або як конституційне право; г) визначення, які безпосередньо розглядають право на судовий захист як «право», або ж як гарантування реалізації всіх інших прав людини, громадянина [233, с. 15–16].

Обґрунтованою є думка, що права й охоронювані законом інтереси особи у разі відсутності механізмів захисту залишатимуться лише декларативними. Тому у разі протиправного посягання на майнові, особисті немайнові права, законні інтереси особи, вони підлягатимуть захисту. Це зобов'язує державу забезпечити належне правове регулювання, яке визначатиме засоби реалізації таких прав, інтересів, а також закріплюватиме способи їх захисту [234].

Загальновідомо, що право на судовий захист визнано на міжнародному рівні та закріплено у Загальній декларації прав людини (1948 року), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (1950 року), Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (1966 року).

Відповідно до ч. 3 ст. 8 Конституції України, «звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується» [17]. Саме судом захищаються права і свободи людини і громадянина (ч. 1 ст. 55 Конституції України) [17]. Основним Законом кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб (ч. 2 ст. 55). Ця конституційна норма відтворена у процесуальному законодавстві, зокрема: у ст. 4 ЦПК України, ст. 4 ГПК України та ст. 5 КАС України; звернення із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених цією Конституцією, та у порядку, визначеному законом (ч. 4 ст. 55) [17]. Окрім того, «кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна» (ч. 5 ст. 55 Конституції України) [17]. Згідно з ч. 1 ст. 59 «кожен має

право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» [17].

Як зазначає Конституційний Суд у своєму рішенні від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004, «конституційне право на судовий захист належить до невідчужуваних та непорушних. Кожен під час розгляду будь-якої справи, в тому числі кримінальної, щодо діяння, у вчиненні якого обвинувачується, має право на правосуддя, яке відповідало б вимогам справедливості» (*абзац перший пункту 5 мотивувальної частини*) [235]. «Право на судовий захист є конституційною гарантією прав і свобод людини і громадянина, а обов'язкове виконання судових рішень – складовою права на справедливий судовий захист» (*абзац п'ятий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 26 червня 2013 року № 5-рп/2013*) [236]. Конституційний Суд України також вважає, що «сутнісний зміст права на судовий захист, що його встановлено частиною першою статті 55 Конституції України, слід визначати як у зв'язку з основними засадами судочинства, визначеними приписами частини другої статті 129 Конституції України, так і з урахуванням змісту права на справедливий суд, визначеного у статті 6 Конвенції та витлумаченого Європейським судом із прав людини» (*абзац восьмий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 21 липня 2021 року № 5-р(II)/2021*) [237].

Зокрема, статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікованої в Україні, визначено, що «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення» [168]. Ця правова норма знайшла закріплення у ч. 1 ст. 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а саме: «Суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує

кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [18].

Як зазначено у рішенні Конституційного Суду України від 19 квітня 2023 року № 4-р(П)/2023, «для реалізації конституційного права на судовий захист, що є гарантією захисту, утвердження та здійснення інших конституційних прав і свобод, потрібно на законодавчому рівні визначити належні й дієві національні юридичні механізми здійснення судочинства та виконання судових рішень, які засновані на основних засадах судочинства й здатні забезпечити судовий захист, поновлення порушених прав і свобод кожної особи» (підпункт 4.1 пункту 4 мотивувальної частини) [238].

У контексті тематики нашого дослідження можемо стверджувати, що питома вага реалізації права на судовий захист припадає саме на електронне судочинство. О. Храпенко та В. Сперанський зауважують, що вплив цифрової трансформації на судову систему може зробити її доступнішою для громадян. Швидку й ефективну взаємодію між учасниками судового процесу забезпечують за допомогою використання електронних платформ для подання скарг, проведення онлайн-консультацій, організації віртуальних судових засідань. Вони вважають, що застосування у правосудді таких інновацій, як штучний інтелект, аналіз даних і блокчейн-технології може полегшити вирішення судових справ, сприяти пришвидшенню процесу розгляду справ, а також підвищити точність і справедливість винесених рішень [108, с. 459].

Сфера правосуддя є однією з пріоритетних сфер, в яких реалізують завдання державної політики щодо розвитку галузі штучного інтелекту відповідно до Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні. Досягненню мети Концепції у цій сфері сприятиме виконання завдань, які полягають у: подальшому розвитку технологій, наявних у сфері правосуддя (ЄСІТС, «Електронний суд», Єдиний реєстр досудових розслідувань тощо); впровадженні консультативних програм на основі ШІ, які забезпечать доступ до юридичних консультацій для широких

верств населення; попередженні суспільно небезпечних явищ за допомогою аналізу наявних даних із використанням ІІІ; визначенні необхідних заходів щодо ресоціалізації засуджених за допомогою аналізу наявних даних та технологій ІІІ; винесенні судових рішень у справах незначної складності (за взаємною згодою сторін) на основі результатів аналізу, здійсненого з використанням технологій штучного інтелекту, стану дотримання законодавства та судової практики [239].

Основою цифровізації судової сфери, безумовно, є ЄСІТС. Саме за допомогою трансформації електронного суду українці матимуть можливість для: цілодобового звернення до суду онлайн у будь-який зручний для них час; отримання судових рішень у електронній формі; подання доказів; сплати штрафів, внесення й повернення судових зборів, застав; подання процесуальних документів і повідомлення про події; ознайомлення з матеріалами електронної судової справи; перегляду відкритих даних і реєстрів; аналізу судової практики та ефективності роботи судів. Оновлення електронного суду забезпечить громадянам можливість подання позовів, отримання документів і розгляд справи онлайн у зручний час. Для суддів це стане можливістю не друкувати безлічі паперових документів, проводити засідання у форматі відеоконференцій і економити час [109].

Положенням про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи визначено: а) порядок функціонування в судах та органах системи правосуддя окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, зокрема підсистем «Електронний кабінет», «Електронний суд» та підсистеми відеоконференцзв'язку; б) порядок вчинення процесуальних дій в електронній формі з використанням таких підсистем; в) особливості використання в судах та органах системи правосуддя іншого програмного забезпечення в перехідний період до початку функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи у складі всіх підсистем (модулів) (п. 2 Положення). Доступ осіб до інформації, яка обробляється в ЄСІТС, здійснюється в порядку,

визначеному процесуальним законодавством України, з урахуванням особливостей, передбачених нормами Закону України «Про доступ до судових рішень» та цього Положення (п. 4 Положення) [43].

Про функціонування у судах, Вищій раді правосуддя, Вищій кваліфікаційній комісії суддів України, Державній судовій адміністрації України, їх органах та підрозділах Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи йдеться також у ст. 15-1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [18].

Відносини щодо забезпечення доступу до судових рішень (рішень, судових наказів, постанов, вироків, ухвал), ухвалених судами загальної юрисдикції, та ведення Єдиного державного реєстру судових рішень регулюються Законом України «Про доступ до судових рішень» (ст. 1 Закону). Цим Законом встановлено порядок доступу до судових рішень із метою забезпечення відкритості діяльності судів загальної юрисдикції, прогнозованості судових рішень та сприяння однаковому застосуванню законодавства [148]. Судові рішення, внесені до Реєстру, є відкритими для безоплатного цілодобового доступу на офіційному вебпорталі судової влади України (ч. 1 ст. 4 Закону). Для реалізації права доступу до судових рішень, внесених до Реєстру, користувачу надаються можливості пошуку, перегляду, копіювання та роздрукування судових рішень або їхніх частин (ч. 3 ст. 4 Закону) [148].

Окрім того, функціонування ЄСІТС в судах регламентовано і процесуальним законодавством, зокрема статтею 14 ЦПК України, статтею 6 ГПК України, статтею 18 КАС України [240, с. 51].

Сьогодні в умовах функціонування електронного правосуддя частково сформована судова практика щодо прав, свобод і законних інтересів людини. Суддя Н. Сакара слушно зауважує, що інформаційні технології у судову діяльність впроваджуються поступово, адже сьогодні не всі питання щодо їхнього застосування врегульовані на законодавчому рівні. Саме тому суди, зіштовхуючись із питаннями, не врегульованими нормами процесуального законодавства, змушені звертатися до практики ЄСПЛ, виконуючи першочергове

завдання судової системи, яке полягає у забезпеченні права на справедливий судовий розгляд [241]. Суддя проаналізувала декілька справ ЄСПЛ, в яких висловлено правові позиції, що пов'язані з питаннями щодо використання інформаційних технологій та забезпечення доступу до суду, зокрема:

– у справі «Lawyer Partners a.s. v. Slovakia» (рішення від 16 червня 2009 року) ЄСПЛ зазначив, що відмова судів у прийнятті позовних заяв у електронній формі через відсутність обладнання порушує право особи на доступ до суду. В цій справі національний суд відмовив у прийнятті позовної заяви, до якої були додані докази на електронному носії, аргументуючи це відсутністю обладнання для прочитання диску. Водночас законодавством цієї країни передбачено можливість звернення до суду в електронній формі [242];

– в іншій справі – «Xavier Lucas v. France» (рішення від 9 червня 2022 року) ЄСПЛ зазначив, що відмова судів прийняти до розгляду апеляційну скаргу, подану в паперовій формі, замість електронної через неможливість заповнити її належним чином унаслідок недоліків програми, що використовується для заповнення формуляра, становить надмірний формалізм і підриває справедливість судового розгляду [243];

– у справі «Tence v. Slovenia» (рішення від 31 травня 2016 року) ЄСПЛ зазначив, що будь-які перебої в роботі електронної системи документообігу, внаслідок чого заяви та додані до них додатки не змогли надійти до суду, повинні тлумачитися на користь особи, яка зробила все, що від неї залежало, для належного виконання своїх обов'язків [244; 241].

Особливої уваги заслуговує справа «Ahmet Yildirim v. Turkey» (рішення від 18 березня 2013 року), в якій ЄСПЛ зазначив, що законодавство щодо Інтернету, яке розвивається в умовах швидкої еволюції новітніх технологій, є надзвичайно динамічним і фрагментарним. Це ускладнює встановлення спільних стандартів елементів порівняльного права серед країн-членів Ради Європи. Судом проведено дослідження законодавства двадцяти країн-членів Ради Європи, результати якого свідчать про те, що право доступу до Інтернету є невід'ємним від права доступу

до інформації й спілкування, та охороняється національними конституціями. Воно свідчить про право кожного брати участь у інформаційному суспільстві та про обов'язок держав гарантувати доступ громадян до Інтернету. Власне сукупність загальних гарантій щодо свободи слова є належним підґрунтям для визнання права на безперешкодний доступ до Інтернету [245]. Ця справа має важливе значення і є показовою для наших сучасних реалій, адже сьогодні спостерігається тенденція до обмеження інтернет-ресурсів. Це не завжди відповідає принципу пропорційності, тому ця прецедентна справа проти Туреччини може бути суттєвим підґрунтям для обговорень щодо обмеження доступу до певних ресурсів в Україні [246]. Як зауважив юрист Їлдірима, ця справа може бути прецедентом для інших справ, які пов'язані з блокуванням доступу до Інтернету [247].

Ще однією не менш важливою справою є «Stichting Landgoed Steenberghe and Others v. the Netherlands». У рішенні ЄСПЛ стосовно неї зазначено, що відповідно до нідерландського законодавства, повідомлення, адресовані конкретним особам, можуть публікуватися виключно електронними засобами, якщо відповідні особи вказали, що з ними можна зв'язатися належним чином. З огляду на те, що рішення адміністративних органів можуть, крім того, потенційно стосуватися великої кількості зацікавлених сторін, які неможливо ідентифікувати заздалегідь, їх електронне сповіщення може дозволити значній частині широкої громадськості ознайомитися з цими рішеннями. У цьому відношенні законодавство Нідерландів уточнює, що обмеження публікації повідомлень, не адресованих конкретним особам, виключно електронними засобами, дозволено лише за наявності законодавчої основи для цього [248].

Отже, судова практика ЄСПЛ, сформована в умовах цифрової трансформації системи правосуддя, заслуговує на увагу. Аналіз практики ЄСПЛ, на наш погляд, демонструє формування важливих правових позицій щодо використання цифрових технологій у судочинстві. Так, зокрема, ЄСПЛ: 1) послідовно захищає право на електронний доступ до правосуддя, визнаючи неприпустимою відмову

судів у прийнятті електронних документів через технічні обмеження або надмірний формалізм при поданні електронних документів; 2) визнає право доступу до Інтернету невід’ємною складовою права на інформацію та комунікацію; 3) підтверджує важливість законодавчого регулювання електронної комунікації між судом та учасниками процесу; 4) визнає допустимість виключно електронного повідомлення за умови належного законодавчого підґрунтя та попередньої згоди учасників процесу на таку форму комунікації. Виокремлені нами положення можна розглядати як певні стандарти, що виконують визначальну роль для подальшого розвитку електронного правосуддя в Україні, насамперед у контексті вдосконалення ЄСІТС, електронного документообігу та забезпечення кібербезпеки судової системи. Вони мали б бути орієнтирами для законодавця, спрямовані на вдосконалення нормативно-правового масиву щодо забезпечення ефективного доступу до правосуддя в умовах цифрової трансформації.

Висновки до розділу 2

1. Сутність діяльності органів судової влади в умовах цифрової трансформації визначається комплексом взаємопов’язаних елементів, зокрема: її теоретико-правовою характеристикою, що охоплює фундаментальні принципи організації та здійснення правосуддя; нормативно-правовим забезпеченням, яке регламентує впровадження сучасних цифрових технологій у процес судочинства; практичними аспектами застосування інформаційно-комунікаційних технологій у судовому процесі. Наведена багатокomпонентна (багатовимірна) система функціонує в умовах постійної модернізації та адаптації до викликів суспільства, пов’язаних із цифровою трансформацією, забезпечуючи ефективне здійснення правосуддя відповідно до законодавства України та усталених міжнародних стандартів.

2. Діяльність органів судової влади в умовах цифрової трансформації відбувається із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій, електронних сервісів і ресурсів, підсистем (модулів) ЄСІТС. Зокрема, йдеться про електронний документообіг та автоматизований розподіл справ, електронний обмін документами між судом та учасниками судового процесу, функціонування судового процесу в режимі відеоконференції, взаємодію ЄСІТС із державними реєстрами, функціонування вебпорталу «Судова влада України». Водночас нині належному функціонуванню органів судової влади перешкоджають не лише різні технічні несправності, а й кібератаки, які спрямовано на дезорганізацію діяльності органів судової влади, що зумовлює необхідність розроблення багаторівневої системи кіберзахисту та протидії інформаційним загрозам.

3. Розуміння поняття «судові послуги, які надаються за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій», хоча й ґрунтується на новітньому теоретико-правовому базисі, його визначення наразі не закріплено у вітчизняному законодавстві. Судові послуги, які надаються за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій, можна розглядати як регламентовану чинним законодавством діяльність судів із забезпечення доступу до правосуддя через цифрові платформи й електронні сервіси, що надаються судами онлайн повністю або частково із використанням комп'ютерів, програмного забезпечення, інформаційних та інших подібних систем, які дають змогу отримувати, зберігати, обробляти, змінювати та передавати інформацію через інтернет-ресурси.

4. До послуг, які надають суди за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій, належать: а) надання достовірної інформації та своєчасність її отримання користувачами; б) пришвидшення процедури розгляду справ у суді; в) віддалений доступ до інформації (документів) суддями, адвокатами, сторонами й іншими учасниками судового процесу; г) швидкий обмін інформацією (документами) між судами, сторонами та іншими учасниками

судового процесу в цифровому форматі; г) зберігання інформації (документів) у електронних базах даних тощо.

5. Функціонування підсистеми «Електронний суд» як базової послуги, що надається судами за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій, є ключовим елементом модернізації судових послуг в Україні, що забезпечує комплексну автоматизацію процесів подання документів, їх обробки й обміну між усіма учасниками судового процесу, а інтеграція цієї підсистеми з іншими електронними сервісами значно розширила можливості дистанційної взаємодії громадян із судовими органами та підвищила ефективність надання судових послуг. Особливу цінність «Електронний суд» демонструє в контексті оптимізації часових і матеріальних ресурсів, даючи змогу учасникам судового процесу подавати документи, отримувати судові повідомлення та відслідковувати рух справ онлайн. Водночас система забезпечує належний рівень захисту інформації та автентифікації користувачів, що гарантує надійність і безпеку надання судових послуг в електронному форматі, підтверджуючи свою ефективність як інструмента цифрової трансформації судочинства.

6. З огляду на те, що філії або представництва юридичної особи, а також відокремлені підрозділи переважно забезпечують участь представників, надають пояснення у справі, оскільки саме з їхньої діяльності виник спір, доцільно внести зміни до ст. 6 ГПК України щодо обов'язку зареєструвати Електронний кабінет у ЄСІТС не тільки юридичним особам, а й їхнім філіям або представництвам юридичної особи, а також відокремленим підрозділам, які мають коди ЄДРПОУ, оскільки під час розгляду справ у суді такі виступають сторонами / учасниками справи, однак не мають доступу до «Електронного суду».

7. Право людини на судовий захист в умовах цифрової трансформації набуває нового змісту через упровадження електронного правосуддя та інформаційно-телекомунікаційних технологій. Конституційні гарантії та міжнародні стандарти права на судовий захист втілені у розвитку ЄСІТС, електронного документообігу та дистанційних судових процесів, що забезпечує

доступність правосуддя в цифровому форматі. Тому, право людини на судовий захист в умовах цифрової трансформації – це гарантована державою реальна можливість доступу до правосуддя з використанням різних електронних сервісів та інформаційно-телекомунікаційних систем із метою захисту своїх прав та законних інтересів, що полегшує взаємодію між усіма учасниками судового процесу та сприяє підвищенню ефективності та доступності правосуддя.

8. Аналіз практики ЄСПЛ демонструє формування важливих правових позицій щодо використання цифрових технологій у судочинстві. Так, зокрема, ЄСПЛ: 1) послідовно захищає право на електронний доступ до правосуддя, визнаючи неприпустимою відмову судів у прийнятті електронних документів через технічні обмеження або надмірний формалізм при поданні електронних документів; 2) визнає право доступу до Інтернету невід’ємною складовою права на інформацію та комунікацію; 3) підтверджує важливість законодавчого регулювання електронної комунікації між судом та учасниками процесу; 4) визнає допустимість виключно електронного повідомлення за умови належного законодавчого підґрунтя та попередньої згоди учасників процесу на таку форму комунікації. Виокремлені положення можна розглядати як певні стандарти, що виконують визначальну роль для подальшого розвитку електронного правосуддя в Україні, насамперед у контексті вдосконалення ЄСІТС, електронного документообігу та забезпечення кібербезпеки судової системи. Вони мають бути орієнтирами для українського законодавця, спрямовані на забезпечення ефективного доступу до правосуддя в умовах цифрової трансформації.

РОЗДІЛ 3. СТАН ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРАВОСУДДЯ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: НАЦІОНАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

3.1. Електронне правосуддя в Україні: виклики впровадження та шляхи їх подолання

Нині цифровий розвиток, цифрова трансформація та цифровізація відрізняються не лише застосуванням цифрових і комп'ютерних інформаційно-комунікаційних технологій, характерних для інформаційної парадигми розвитку, а також і докорінним перетворенням управлінських процесів на основі сучасних цифрових технологій. Як підкреслюють О. Федотов і А. Назарко, результатом таких новацій є формування нової кіберфізичної системи, всі елементи якої, а також її учасники, постійно взаємодіють між собою, забезпечують безперервну оптимізацію інтегрованої ІТ-системи [249, с. 102].

Проте, на думку О. Пищуліної, стрімке впровадження цифровізації є джерелом, яке створює не тільки нові можливості, а й викликає значні загрози й проблеми для всього населення. Зокрема, у доповіді ОЕСР, яку проголошено в рамках головування Німеччини у «Групі двадцяти», йшлося про те, що цифровим технологіям може бути притаманний деструктивний характер. У майбутньому це може мати негативні наслідки для продуктивності, зайнятості та добробуту. Водночас ці технології можуть витіснити працівників із ринку праці, а також посилювати неспівмірність їхнього доступу й використання. Це може створити новий цифровий розрив і зростання нерівності. Сьогодні ООН вважає цифровізацію однією з чотирьох основних загроз, які є небезпечними для людства [8, с. 90–91].

С. Стеценко, С. Пилипенко, А. Згама, Е. Сидорова та С. Шкляр зазначають, що запровадження електронного правосуддя є важливим викликом, який полягає в інформатизації судових систем у багатьох європейських країнах. Спираючись на європейський досвід у впровадженні, функціонуванні, а також удосконаленні

електронного правосуддя, можна стверджувати, що нині система електронного суду є інструментом розвитку інформаційного суспільства. Водночас вони зауважують, що, хоча Україною й набуто досвіду в роботі електронного правосуддя, однак нагальною є потреба в удосконаленні його нормативно-правового регулювання відповідно до європейських стандартів [250, с. 6].

Отже, науковою спільнотою активно обговорюються питання щодо подолання низки викликів і вирішення завдань, які виникають у зв'язку з впливом інформатизації, застосуванням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій, штучного інтелекту на розвиток електронного правосуддя в Україні. Водночас розроблення законопроектів і прийняття нормативно-правових актів законодавцем, спрямованих на покращення функціонування електронного правосуддя відповідно до європейських стандартів, свідчить про важливість своєчасної та злагодженої роботи на шляху до повноцінної роботи електронного правосуддя в Україні.

У щорічній доповіді за 2023 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні» визначено пріоритетні завдання у сфері функціонування органів судової влади, зокрема щодо продовження цифровізації судової системи, модернізації ІТ у судовій системі. Варто нагадати, що доповідь відображає найбільш актуальні аспекти й проблеми стану забезпечення незалежності суддів, окреслює особливості функціонування судової влади впродовж 2023 року в умовах воєнного стану та проведення судової реформи, а також містить основні підсумки координуючої діяльності Вищої ради правосуддя, роботи органів та установ системи правосуддя, огляд стану забезпечення незалежності кожного судді та ключових питань доступу до правосуддя для всіх, а також визначає пріоритетні завдання і рекомендації на наступний період [251; 189].

Як зазначає Л. Ніколенко, напрям розвитку електронного правосуддя повинен бути зосереджений на вирішенні завдань, які полягають у: зменшенні строку розгляду судових справ, підвищенні доступу до правосуддя за допомогою застосування новітніх інформаційних технологій; повному переході у судах до

електронного документообігу, підвищенні ефективності судового діловодства, опрацюванні судової статистики; швидкості й точності в прийнятті судових рішень; підвищенні інформаційної взаємодії судів із державними органами й установами; комплексному забезпеченні інформаційної безпеки, а також інформаційному захисті єдиної судової інформаційної системи; модернізації й розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури судів; підвищенні кваліфікації суддів і працівників апарату щодо застосування нових інформаційних технологій [47, с. 340–341].

О. Бринцев підкреслює, що основні напрями роботи щодо повноцінного запровадження електронного судочинства полягають у: а) кардинальній переорієнтації державного електронного урядування, зосереджуючись на потребах громадян і бізнес-структур; б) уніфікації електронних технологій сфери електронного урядування; в) персоніфікації доступу. Зокрема, доступ до інформації з обмеженим доступом, а також інших персоніфікованих сервісів, має бути закріплений до громадянина або бізнес-структури, яких стосується певна інформація або сервіс; г) кардинальному реформуванні судового процесу, яке потрібно спрямувати на підвищення ефективності роботи судової системи. Зокрема електронне судочинство повинно бути основним, а відступи у традиційній паперовій формі допускати лише у виняткових випадках і тільки обмежено [34, с. 31].

О. Шаповалова, Л. Шевченко, А. Стріжкова й інші на основі проведеного аналізу вітчизняного законодавства, впровадження «Електронного суду», а також міжнародного досвіду функціонування електронного судочинства зробили певні узагальнення. Передусім вони вважають, що електронна форма судочинства, яка передбачена чинними процесуальними кодексами, сьогодні *de-jure* відповідає і потребам суспільства, і вимогам часу та сучасним світовим стандартам. Однак *de-facto* цю модель наразі повноцінно не втілено в роботу українського судочинства. Вони підкреслюють, що сьогодні сучасне вітчизняне судочинство є напівреформованим, адже поєднує напівелектронні та напівпаперові процеси. Це

суттєво погіршує і доступ до суду, і якість правосуддя. Водночас зволікання із запровадженням повноцінного електронного судочинства консервує теперішній стан невизначеності, який надалі може завдати суспільству ще більше шкоди [211, с. 112–113].

Із-поміж ініціатив CEREJ¹, які сприяють забезпеченню людиноцентричного підходу в здійсненні електронного правосуддя, є План дій CEREJ на 2022–2025 роки: цифровізація для кращого правосуддя, має узгодити ефективне застосування новітніх технологій із дотриманням основоположних прав людини. Документом визначено, що основним орієнтиром роботи CEREJ є потреба завжди ставити користувача у центр проблеми, зокрема й у цифровому середовищі, із наданням такій особі ефективних і якісних державних послуг у сфері правосуддя. Завдання CEREJ на 2022–2025 роки полягають у роботі над тим, щоб правосуддя залишалось прозорим, гуманним, об'єднувальним, орієнтованим на людину, а також доступним для користувачів в умовах стрімкого розвитку новітніх технологій [252; 253]. Отже, пріоритетним завданням CEREJ є підтримка держав і судів в успішному переході до цифровізації правосуддя відповідно до європейських стандартів і, зокрема, статті 6 Європейської конвенції з прав людини [253, с. 2–3].

Щоб супроводжувати поточну цифровізацію судових систем, забезпечуючи водночас людяність, ефективність і високу якість правосуддя, CEREJ повинна враховувати такі орієнтири: 1) ефективність правосуддя; 2) прозорість правосуддя; 3) спільне правосуддя; 4) правосуддя, орієнтоване на людину: належна підтримка суддів, прокурорів, їхніх команд та всіх інших працівників системи правосуддя в адаптації їхніх важливих ролей до цифрового середовища; 5) правосуддя, орієнтоване на людину: підтримка фахівців у сфері правосуддя та користувачів за допомогою навчання з метою повного використання цифрових

¹CEREJ (European Commission for the Efficiency of Justice) – Європейська комісія з ефективності правосуддя. Метою діяльності CEREJ є підвищення ефективності та функціонування правосуддя в державах-членах, а також сприяння реалізації документів, прийнятих Радою Європи у цьому напрямі.

інструментів; 6) інформоване правосуддя; 7) відповідальність та реагування СЕРЕJ [253, с. 2–3].

Запропоновані вдосконалення методології СЕРЕJ стосуються: а) надання більшого значення створенню мереж та обміну передовим досвідом; б) покращення внутрішньої координації в Раді Європи; в) забезпечення синергії між міжурядовою діяльністю СЕРЕJ та діяльністю у сфері співробітництва, а також між діяльністю у сфері співробітництва [253, с. 2–3].

Водночас важливим внеском СЕРЕJ у сфері електронного правосуддя є прийняття Керівних принципів щодо подання документів до суду в електронній формі та цифровізації судів. Цим документом передбачено низку основних заходів, які повинні бути враховані державами під час розроблення і впровадження системи подання документів до суду в електронній формі та цифровізації роботи судів, створюючи цифровий канал для взаємодії та обміну даними й електронними документами між судами й користувачами суду (сторонами судового процесу, адвокатами, свідками, експертами й іншими суб'єктами, що беруть участь у судовому процесі) [252; 254].

Варто зазначити, що Європейська комісія (ЄК) щорічно проводить аналіз, оцінюючи прогрес країн-кандидатів на шляху до їх членства в Європейському Союзі. Наприкінці жовтня 2024 року ЄК оприлюднила черговий Звіт про прогрес України в межах Пакету розширення Європейського Союзу 2024 року, в якому наголосила на необхідності продовжувати втілювати заходи для зміцнення незалежності української судової влади, її укріпленні як неупередженої і підзвітної, а відповідно – вартої високого рівня громадської довіри. Процес цифровізації судочинства – один із знакових заходів цих змін [44].

Сьогодні важливими дороговказами у формуванні політики ефективного функціонування системи правосуддя на основі фактичних даних, окрім Звітів Європейської комісії, є ініціатива Європейського Союзу «Ukraine Facility», яка запроваджена у лютому 2024 року Регламентом Європейського Парламенту та Ради [44]. Своєю чергою, 6 червня 2024 року Верховна Рада України

ратифікувала Рамкову угоду щодо Ukraine Facility Plan. План визначає зобов'язання України з реформ на період до 2027 року [145].

Варто підкреслити, що Ukraine Facility є програмою фінансової підтримки України від Європейського Союзу. Протягом 2024–2027 років 50 мільярдів євро від ЄС буде спрямовано на фінансування державного бюджету, стимулювання інвестицій, а також технічну підтримку в реалізації програми. Реформи у Плані для Ukraine Facility розділені на три основні блоки: базові реформи, економічні реформи, а також ключові сектори. Крім того, План містить три наскрізні напрями, окремі заходи щодо яких передбачені в усіх розділах. Це «зелений» перехід, цифрова трансформація та європейська інтеграція [255]. Ukraine Facility Plan містить 69 реформ, серед яких указано і про реформу судової системи, яка передбачає її цифровізацію. Прогресивні зміни у цьому напрямі залежать від розвитку української Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. Її програмне забезпечення – одна зі складових сфери відповідальності Державної судової адміністрації (далі – ДСА України) [145].

Із-поміж реформ, які мають бути проведені в рамках Компоненту I Ukraine Facility, є реформа 3 «Цифровізація судової системи». Зокрема українська Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система потребує ґрунтовної модернізації, адже наразі функціонують лише окремі її модулі, які не мають сучасних функцій та є недостатньо зручними у використанні. Наявні апаратні та програмні рішення значно застаріли й потребують заміни. Система управління ІТ-інфраструктурою та її обслуговування є неефективною. Взаємодія з іншими відповідними державними установами та державними реєстрами є низькою. Ця реформа відповідає одній із рекомендацій ЄС до підрозділу «Функціонування судової влади» Розділу 23 «Судова влада та основоположні права» Звіту про прогрес України в рамках Пакету розширення Європейського Союзу 2023 року, а саме схвалити та розпочати реалізацію Дорожньої карти модернізації інформаційно-телекомунікаційних систем у судовій системі, включно з розробленням нової системи управління справами [255, с. 81–82].

Водночас ця реформа передбачає комплексну модернізацію ЄСІТС. Вона ґрунтуватиметься на висновках і рекомендаціях, отриманих за результатами технічного та функціонального аудиту судових ІТ-систем. Для забезпечення належної пріоритезації і послідовності етапів реформи буде розроблено Дорожню карту модернізації ЄСІТС. Вона передбачатиме необхідні законодавчі, інституційні й інформаційно-технічні зміни, а також сприятиме співпраці між відповідними державними та недержавними зацікавленими сторонами. На основі Дорожньої карти модулі ЄСІТС будуть замінені або суттєво модернізовані, а за потреби будуть впроваджені нові ІТ-системи [255, с. 81–82].

Потенційний вплив реформи полягає в тому, що цифровізація судової системи дасть змогу поліпшити доступ до правосуддя у воєнний час, підвищить прозорість, ефективність та результативність роботи судів, зменшить операційні витрати і забезпечить можливість формування політики у сфері правосуддя на основі фактичних даних [255, с. 81–82].

Зазначимо, юридична спільнота та міжнародні партнери працюють над створенням нового проєкту – Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи (ЄСІКС). Презентація проєкту відбулася за підтримки проєкту USAID Justice for all Activity [256]. Новий проєкт концепції ЄСІТС є відповіддю і на рекомендації Європейської комісії, і на потреби користувачів. Він містить пропозиції розвитку ІТ-інструментів для більш глибокого аналізу, що забезпечує єдність судової практики першої, апеляційної та касаційної інстанцій [44].

Проєкт концепції ЄСІТС створений як квінтесенція автоматизації необхідних ділових процесів судів, запровадження належної доступності правосуддя для громадян, оптимізація витрат бюджетних коштів і застосування стандартів відповідного захисту інформації. Нова Концепція розвитку єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи враховує низку суттєвих змін у ІТ-сфері та викликів сьогодення. Проєкт з урахуванням рекомендацій та фахового досвіду міжнародних партнерів України спрямований на створення цілісного, стійкого й ефективного шляху реалізації цифровізації судової системи

в Україні [257]. Водночас основною метою ЄСІКС є створення ефективного, прозорого та доступного правосуддя для всіх учасників судових процесів. Це передбачає не лише швидкий і зручний розгляд справ, а й глибоку оптимізацію судових процедур. Упровадження сучасних технологій та автоматизація роботи судів і органів правосуддя повинні стати рушієм змін, які дадуть змогу пришвидшити розгляд справ і забезпечити громадянам легкий доступ до правосуддя, незалежно від того, де вони проживають [258, с. 12].

Як зауважує О. Літвінова, основним принципом концепції є людиноцентричність. Це свідчить про те, що майбутня система повинна орієнтуватися на потреби користувачів, зокрема адвокатів, суддів, громадян, працівників суду та ін. На основі цього підходу розробниками запропоновано функціонал такої системи, з урахуванням потреб понад 25 категорій користувачів. Водночас вони зауважили і на потреби суддів щодо функціонування ЄСІКС. Також розробниками запропоновано змінити підхід до побудови ЄСІКС, створивши сервіси системи на основі сервісноорієнтованої архітектури, що дасть змогу уникнути дублювання сервісів і сприятиме створенню набору функціональностей відповідно до потреб [256].

Водночас основними викликами, які виникають у процесі реалізації проєкту Концепції, є передусім необхідність належного нормативного регулювання, яке дало б змогу створити умови для переважання електронної судової справи, дистанційного проведення судового засідання, екстериторіального розгляду справ тощо. Також до основних викликів можна віднести забезпечення достатнього фінансування та організаційну спроможність. Важливою в процесі реалізації Концепції є також і системна комунікація. Додаткову увагу варто зосередити на інтелектуальній підтримці впроваджуваної системи [256].

Окрім того, розробники вважають, що запропоновані зміни сприятимуть пришвидшенню судових процедур, скороченню часу розгляду справ, підвищенню ефективності функціонування правосуддя, забезпеченню прозорості роботи судів, спрощенню доступу до правосуддя, забезпеченню професійного

розвитку суддів за допомогою онлайн-сервісів, забезпеченню обміном даних і в Україні, і на рівні міжнародних та закордонних баз даних, виконанню вимог щодо євроінтеграції України, підвищенню довіри суспільства до судової влади [256].

23 лютого 2024 року Верховною Радою України прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи» (реєстр. № 8219). Цим Законом створено законодавчі передумови, які забезпечують поетапний початок упровадження ЄСІКС, зокрема у кримінальне провадження, за допомогою внесення відповідних змін до КПК України. ЄСІКС є сукупністю інформаційних та телекомунікаційних підсистем, які забезпечують автоматизацію визначених законодавством процесів діяльності, включаючи документообіг, розгляд судових справ, складання оперативної та аналітичної звітності, надання інформаційної допомоги суддям, а також процесів, що забезпечують фінансові, майнові, організаційні, кадрові, інформаційно-телекомунікаційні й інші потреби користувачів ЄСІКС [259]. Відповідними положеннями цього Закону запропоновано зміни та доповнення до статей 35, 107, 135, 136, 336, 385, 387, 401, 430 КПК України, зокрема щодо використання ЄСІКС та/або її окремих підсистем (модулів) [260].

У контексті тематики дослідження зазначимо, що наразі перед командою ДСА України стоять амбітні виклики, які потребують системного підходу та скоординованих зусиль. Водночас одним із ключових завдань, передбачених у рамках Ukraine Facility Plan, є розроблення Дорожньої карти модернізації ЄСІТС, а також повне її впровадження до кінця 2027 року. Важливий етап цього процесу полягає в: інтеграції ЄСІТС з іншими державними базами даних; впровадженні автоматизованого централізованого розподілу судових справ; удосконаленні проведення дистанційних судових слухань; дотриманні найвищого рівня захисту інформації. Досягнення зазначених цілей можливе за допомогою злагодженої співпраці й комунікації між усіма стейкхолдерами, зокрема Вищою радою

правосуддя, Верховним Судом, Міністерством цифрової трансформації, Комітетом Верховної Ради України з правової політики, міжнародними партнерами, користувачами ЄСІТС. Загальна кількість користувачів ЄСІТС, враховуючи масштаби судових процесів, сягає кількох мільйонів [261].

Зазначимо, з розвитком технологій штучного інтелекту (ШІ) створюються нові можливості для вдосконалення процесу цифровізації системи правосуддя. Так, зокрема, ШІ може допомогти в аналізі великих обсягів правової інформації, прогнозуванні судових рішень, автоматизації рутинних завдань та підвищенні якості судових послуг. Проте впровадження ШІ в судову систему вимагає ретельного балансу між технологічними інноваціями та фундаментальними принципами правосуддя, включаючи захист прав людини та забезпечення справедливого судового розгляду. Водночас, хоча прогнози щодо застосування ШІ у здійсненні електронного правосуддя можна вважати викликом сьогодення з його позитивними та негативними аспектами, однак це також свідчить і про те, що перед електронним правосуддям надалі виникатимуть завдання, які потребуватимуть їхнього належного та своєчасного вирішення.

Стрімкий розвиток і впровадження технологій ШІ у судові системи країн світу зумовили потребу напрацювання єдиних принципів і правил користування ними. У грудні 2018 року Європейською комісією з питань ефективності правосуддя прийнято Етичну хартію про використання штучного інтелекту в судових системах та їх середовищі. Цей документ є першим кроком СЕРЕJ на шляху до забезпечення відповідального використання ШІ європейськими судовими системами із дотриманням цінностей Ради Європи [239].

СЕРЕJ затвердила переглянуту Дорожню карту для забезпечення належного виконання Європейської етичної хартії під час використання штучного інтелекту в судових системах і реаліях, що їх оточують. Мета цього документа полягає у створенні механізму сертифікації інструментів і послуг у сфері ШІ в судовій та правовій сферах. У документі сформульовано основні принципи використання таких технологій, зокрема: а) принцип дотримання основоположних прав;

б) принцип недискримінації; в) принцип якості та безпеки даних; г) принципи прозорості, неупередженості й достовірності; ґ) принцип контролю користувачем [252; 262]. Цей принцип свідчить про те, що сам собою ІІІ не можна розглядати як самостійний спосіб здійснення правосуддя, його функціонування повинно перебувати під контролем людини [263]. Водночас усіма принципами потрібно керуватися під час розроблення застосунків із використанням ІІІ, щоб забезпечити захист прав людини [252; 262].

Завдання у сфері правосуддя (зокрема й електронного правосуддя) щодо розвитку і впровадження ІІІ в Україні полягають у: подальшому розвитку наявних технологій сфери правосуддя (зокрема ЄСІТС, «Електронний суд», Єдиний реєстр досудових розслідувань тощо); впровадженні консультативних програм, які ґрунтуються на штучному інтелекті для відкриття доступу до юридичних консультацій населенню; попередженні суспільно небезпечних явищ за допомогою аналізу даних із використанням ІІІ; визначенні необхідних заходів для ресоціалізації засуджених осіб за допомогою аналізу даних, використовуючи технології ІІІ; винесенні судових рішень у справах незначної складності (за умови взаємної згоди сторін) на основі результатів аналізу, здійсненого з використанням технологій ІІІ, з урахуванням стану дотримання законодавства і судової практики [239].

Д. Шаповал зауважує, що використання ІІІ сприятиме суттєвому розвантаженню судової системи. Передати йому на опрацювання можна нескладні питання, що охоплюють вузьке коло обставин, які потрібно проаналізувати (видавати судові накази про стягнення заборгованості, а також про призначення аліментів тощо). Україна активно рухається у напрямі впровадження ІІІ. Вищою радою правосуддя у лютому 2021 року ініційовано пілотний проєкт, який базувався в одному з судів першої інстанції. Проєкт передбачав автоматизований розгляд системою із застосуванням ІІІ справ про адміністративні правопорушення з формальним складом. Окрім того, у Міністерстві юстиції України функціонує «Касандра», яка є програмним

забезпеченням із елементами ШІ, що може аналізувати здатність злочинця до скоєння повторного правопорушення [264].

На думку Р. Арсірія, перед тим, як упроваджувати застосування ШІ в суді, потрібно чітко усвідомлювати його можливості. Хоча він і може частково здійснювати аналіз фактичних обставин справи, показань свідків, висновків експертів і спеціалістів, а також враховувати зауваження, зокрема адвокатів, для надання певної правової оцінки, однак самостійно ухвалювати судові рішення на основі аналізу фактичних матеріалів та норм законодавства він не може. Результати роботи, виконаної ШІ, неможливо пояснити, адже вона не досягнута в процесі розумової діяльності, а отримана за допомогою виконання певного алгоритму. Отже, ШІ не здатний ні замінити професійні юридичні консультації, ні вирішувати судові спори [263].

У рамках круглого столу, який відбувся 1 березня 2024 року у Верховному Суді, щодо презентації Висновку № 26 (2023) КРЕС «Рухаючись вперед: використання допоміжних технологій у судочинстві», суддя Є. Краснов зауважив, що «більшість відображених у цьому Висновку ідей уже втілені в нашій країні, та акцентував, що в назві Висновку зазначено саме про допоміжні технології, адже закладена в ньому основна ідея полягає в тому, що жодна технологія та ШІ не можуть замінити суддю. Водночас використання цифрових технологій може прискорити провадження, сприяти прозорості та підзвітності розгляду справ, що підвищить довіру до суду» [155].

Варто зауважити, що сьогодні й у зарубіжних країнах активно проводять залучення ШІ в електронне правосуддя. Зокрема Верховний Суд Іллінойсу опублікував політику використання генеративного ШІ у судах, що дозволяє його використання адвокатами, суддями, співробітниками судів та іншими особами за умови, що таке використання відповідає правовим та етичним стандартам [265].

Своєю чергою, Верховним Судом Філіппін розпочато пілотне тестування впровадження штучного інтелекту в рамках своїх судових інновацій [266]. Водночас цей Суд планує створити «Структуру управління ШІ для судової

системи». Таку ініціативу спрямовано на розроблення керівних принципів відповідального інтегрування ІІІ у галузі судової діяльності й управління [267]. Крім того, майбутня Рамкова концепція управління ІІІ включатиме етичні керівні принципи розгортання ІІІ, зосереджуючись на таких основних принципах, як надійність, прозорість, підзвітність, справедливість і недискримінація, конфіденційність і захист даних, людське втручання і нагляд, безпека, суспільна користь, стійкість (ресурси і екологія) і постійний моніторинг [268].

Верховний Суд Делавера заявив про можливість використання ІІІ в роботі суддів та інших судових посадових осіб штату, однак із певними обмеженнями. Зокрема, користувачі повинні пройти навчання і не можуть «делегувати свою функцію прийняття рішень» генеративному ІІІ [269].

У департаменті кіберпростору Китаю зареєстровано судову платформу, створену на основі ІІІ, яка допомагатиме суддям підвищувати ефективність роботи, полегшуватиме доступ до юридичних послуг [270].

У Португалії суддів апеляційного суду запідозрили у використанні ChatGPT або схожого інструменту, за допомогою якого було скасовано попереднє рішення. Підозру викликали дивні висловлювання недбалою португальською мовою, незвичні формулювання статей, яких немає у законодавстві. Ці ознаки стали причиною для виникнення підозри щодо такого рішення апеляційного суду [271].

Нині користувачі мають змогу спілкуватися з ChatGPT за допомогою стаціонарного телефону. Компанією OpenAI запроваджено можливість, яка дає змогу протягом 15 хвилин безкоштовно телефонувати ChatGPT. Проте така можливість наразі доступна тільки для користувачів із США [272].

Отже, можемо стверджувати, що розвиток штучного інтелекту створює нові можливості для вдосконалення електронного правосуддя через автоматизацію рутинних процесів, аналіз правової інформації та підвищення якості судових послуг. Проте його впровадження вимагає дотримання фундаментальних

принципів, визначених, зокрема, Етичною хартією СЕРЕJ: дотримання основоположних прав, недискримінації, якості та безпеки даних, прозорості та контролю користувачем.

В Україні впровадження ІІІ у сферу правосуддя здійснюється поступово через розвиток наявних технологій (ЄСІТС, «Електронний суд»), впровадження консультативних програм та автоматизацію розгляду справ незначної складності. Водночас, на наш погляд, дуже важливо розуміти, що нині ІІІ виконує лише допоміжну функцію і не може замінити суддю в процесі прийняття рішень, оскільки це потребує людського фактора для забезпечення справедливого судочинства.

Окрім того, проаналізований нами міжнародний досвід показує активне впровадження ІІІ в судові системи різних країн – від США до Китаю. Водночас основна увага приділяється розробці етичних принципів і меж використання ІІІ, забезпеченню прозорості, підзвітності та захисту даних. Важливим аспектом є навчання суддів і судових працівників роботі з технологіями ІІІ та встановлення чітких обмежень щодо делегування функцій прийняття рішень.

3.2. Цифрова трансформація системи правосуддя: європейські реалії

У сучасних умовах розвиток суспільства пов'язаний із цифровою трансформацією всіх сфер життєдіяльності людини. Водночас особливої уваги заслуговує сфера судочинства, яка також відчутно осучаснена відповідно до вимог сьогодення, адже без застосування новітніх інформаційно-телекомунікаційних засобів її неможливо уявити. Варто зазначити, що сьогодні у Європейському Союзі функціонування електронного судочинства врегульовано в правовому полі кожної із його країн-учасниць. Однак рівень упровадження інформаційно-телекомунікаційних технологій у країнах Європейського Союзу доволі різний. Ідеться не лише про обладнання приміщень для ведення судових засідань у режимі відеоконференцзв'язку, а й про забезпечення можливості для

здійснення правосуддя із використанням найновіших цифрових розробок. Відтак постійне оновлення функціонування електронного судочинства потребує оновлення нормативно-правового забезпечення відповідно до умов цифрової трансформації. Проте чисельність нормативно-правових актів, які є підґрунтям для правового регулювання електронного судочинства у Європейському Союзі, потребує систематизації. Це викликає необхідність проведення комплексного аналізу сучасного стану нормативно-правового забезпечення функціонування системи правосуддя Європейського Союзу в умовах цифрової трансформації [273, с. 123]. Зазначимо, що чинне законодавство і на рівні Європейського Союзу, яке забезпечує правове регулювання цифрової трансформації системи правосуддя, і законодавство кожної з країн-учасниць ЄС у цій сфері відносин, зазнає змін та доповнень [273, с. 123]. Український центр європейської політики зауважив, що підхід ЄС до цифрової трансформації сприяє розширенню можливостей і залученню до неї кожного громадянина, а також посиленню потенціалу кожного бізнесу й вирішенню глобальних викликів, та передбачений рамковими і стратегічними документами [274].

О.-А. Онтану зазначає, що законодавчі кроки та технологічні розробки, за якими слідує законодавець ЄС, зосереджені на п'яти основних напрямках: 1) обов'язкове використання цифрових засобів зв'язку між судами та компетентними органами у транскордонних судових процесах; 2) вимога до судів і компетентних органів приймати електронні повідомлення від фізичних та юридичних осіб, якщо вони вирішили використовувати такі засоби; 3) розширення правової бази для використання відеоконференцій та інших технологій дистанційного зв'язку для усних слухань та збору доказів; 4) розширення використання розпізнавання особи та довірчих послуг; 5) створення правової бази та інституціоналізація управління транскордонною системою зв'язку e-CODEX [275, с. 105].

Нормативно-правове забезпечення цифрової трансформації системи правосуддя в Європейському Союзі складають нормативно-правові акти, які

можна поділити на дві групи: 1) загальні – містять правові норми загальної дії, які поширюються на всі відносини щодо цифрової трансформації в ЄС, зокрема й на відносини у сфері правосуддя; 2) спеціальні – містять правові норми, які поширюються на врегулювання відносин, пов'язаних із цифровою трансформацією системи правосуддя ЄС (Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам, Висновки Консультативної ради європейських судів, нормативно-правові акти Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (CEREPJ), а також інші документи Європейського Союзу щодо цифрової трансформації системи правосуддя). Ці нормативно-правові акти поширюють свою дію на: загальноєвропейському рівні, тобто діють на всій території ЄС; рівні кожної з країн-учасниць ЄС, з урахуванням особливостей національного законодавства кожної з цих країн [273, с. 124].

Із-поміж *загальних* нормативно-правових актів, які забезпечують цифрову трансформацію в ЄС на загальноєвропейському рівні, варто зауважити на наступне. Беручи за основу цифрове майбутнє країн - членів ЄС, визначають сім основних ініціатив і стратегічних документів: 1) Європейська стратегія єдиного цифрового ринку (Digital Single Market Strategy for Europe); 2) Розвиток мережевої інфраструктури в межах побудови європейського гігабітного суспільства (Connectivity for a European Gigabit Society: у 2021–2027 роках будуть розгортатися мережі дуже високої пропускної здатності, зокрема 5G, на це передбачено 2 млрд євро); 3) Цифрова Європа 2025 року (Digital Europe 2025); 4) Комунікації: формування цифрового майбутнього Європи (Communication: Shaping Europe's Digital Future); 5) Європейський кодекс електронних комунікацій; 6) Програма ЄС «Розвиток цифрової інфраструктури Європи» (Connecting Europe Facility) на 2021–2027 роки; 7) Цифровий компас до 2030 року: європейський шлях до цифрового десятиліття (2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade) [276]. Ці ініціативи поширюються на всі сфери життєдіяльності людини, зокрема й на сферу правосуддя [273, с. 124].

1. Стратегія Єдиного цифрового ринку ЄС (ЄЦР) спрямована на те, щоб економіка, промисловість і суспільство Європи повною мірою могли скористатися перевагами нової цифрової ери. ЄС активно створює вільний та безпечний ЄЦР, де люди можуть спілкуватися, здійснювати покупки в Інтернеті без кордонів, а підприємства можуть продавати свої товари / послуги через інструменти електронної комерції в всьому ЄС [274]. Стратегія Єдиного цифрового ринку ЄС була також продовжена звітом «Формування цифрового майбутнього Європи» (Communication «Shaping Europe's Digital Future») (2020 року). ЄС мав на меті бути глобальним взірцем для наслідування світової цифрової економіки, а також підтримати країни, що йдуть шляхом відповідального та сталого розвитку [274; 277].

2. Програма ЄС, яка спрямована на пришвидшення відновлення та стимулювання цифрової трансформації Європи, – це програма «Цифрова Європа»¹. Програма вартістю 7,6 мільярда євро (у поточних цінах) є частиною наступного довгострокового бюджету ЄС (Багаторічна фінансова рамка) і охоплює 2021–2027 роки. Вона забезпечить фінансування проєктів у п'яти ключових сферах: суперкомп'ютери, штучний інтелект, кібербезпека, передові цифрові навички та забезпечення широкого використання цифрових технологій в економіці та суспільстві [278].

3. Проєкт Європейського Союзу «Цифрова трансформація для України» (DT4UA) – в Україні продовжує підвищувати ефективність та безпеку надання державних послуг та їх доступність для громадян та бізнесу, забезпечує швидке реагування на потреби, спричинені війною, та розширює можливості повсякденного врядування. Реалізацію цього проєкту із загальним бюджетом 17,4 млн євро очолює Естонська академія електронного урядування. Проєкт зосереджений на чотирьох пріоритетних напрямках: 1) розвиток цифрових послуг та середовища надання послуг «Дія»; 2) поліпшення обміну даними між реєстрами та надавачами послуг; 3) розвиток інфраструктури електронної

¹ Україна також долучилась до програми «Цифрова Європа» до 2027 року.

ідентифікації відповідно до регламенту eIDAS; 4) розвиток системи електронного управління справами, що дасть змогу більш ефективно та прозоро розглядати кримінальні справи [279; 280].

4. Інноваційним ІТ-продуктом, розробленим за сприяння Проєкту ЄС «Право-Justice», є База правових позицій. Він покликаний полегшити правникам пошук судової практики Верховного Суду та ЄСПЛ для того, щоб вони могли оцінити перспективи судового розгляду справи та зорієнтуватися в актуальних висновках щодо застосування норм права. Мало того, інструмент має на меті допомогти суддям забезпечувати єдність судової практики – однакової інтерпретації закону за однотипними питаннями (суперечливі рішення не можуть відповідати закону), а також розумних строків розгляду справи [281].

5. Європейський кодекс електронних комунікацій, прийнятий ЄС у грудні 2018 року, регулює нормативну базу щодо електронних комунікаційних мереж і послуг. Сфера дії Кодексу: Інтернет, мобільний Інтернет, мобільний зв'язок, аналогове та цифрове телебачення, а також стаціонарні та автомобільні радіоприймачі. Нині сфера телекомунікацій потребує саморегульованого підходу, але у зв'язку з визнанням права на Інтернет базовим правом людини, це право потребуватиме не тільки забезпечення, а й захисту. Саме тому необхідно поєднувати чи комбінувати різні підходи для регулювання сфери розвитку телекомунікацій [282, с. 1, 5].

6. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2018/1972 установлює обов'язки національних регуляторних органів та інших компетентних органів, а також встановлює набір процедур для забезпечення гармонізованого застосування регуляторних рамок в усьому Союзі (ч. 1 ст. 1 Директиви). Метою цієї Директиви є: а) запровадження внутрішнього ринку електронних комунікаційних мереж і послуг; б) забезпечення надання в усьому Союзі якісних загальнодоступних послуг за прийнятною ціною шляхом забезпечення ефективної конкуренції та вибору, врегулювання випадків, у яких потреби кінцевих користувачів, включаючи потреби осіб з інвалідністю, щодо доступу до

послуг на рівних з іншими умовах не задовольняються належно ринком, та встановлення необхідних прав кінцевих користувачів (ч. 2 ст. 1 Директиви) [283; 284].

7. Наступна ініціатива – «Цифровий компас 2030: європейський шлях для цифрового десятиліття». Як зазначено Європейською комісією, до 2030 року мета ЄС полягає в тому, щоб демократичне життя та державні послуги в Інтернеті були повністю доступними для всіх, зокрема для людей з інвалідністю. Також Комісією підкреслено, що цифрова трансформація має забезпечити сучасні й ефективні системи правосуддя [285].

Окрім перелічених ініціатив, у сучасному суспільстві стрімко впроваджуються нові можливості, зокрема щодо використання ШІ. Питання правового регулювання відносин цієї сфери набувають актуальності. Зазначимо, що з 1 серпня 2024 року набув чинності Європейський закон щодо штучного інтелекту. Цим Законом гарантовано, що ШІ, розроблений і використовуваний у ЄС, заслуговує на довіру, містить гарантії захисту основних прав людей. Закон спрямований на створення гармонізованого внутрішнього ринку ШІ в ЄС, заохочення впровадження цієї технології та створення сприятливого середовища для інновацій та інвестицій [286].

Отже, стратегічна архітектура цифрової трансформації ЄС у галузі судочинства базується на комплексі взаємопов'язаних нормативних ініціатив, що формують єдину парадигму розвитку цифрового простору. Фундаментальне значення мають: Європейська стратегія єдиного цифрового ринку як базис для формування уніфікованого цифрового простору; програма «Цифрова Європа», що встановлює механізми фінансування проєктів у сферах високопродуктивних обчислень, штучного інтелекту та кібербезпеки; «Цифровий компас», спрямований на забезпечення універсальної доступності електронних публічних послуг. Особливу роль відіграє кодифікація норм у сфері електронних комунікацій та регулювання штучного інтелекту, що формує правові межі для

імплементатії інноваційних технологій у судочинство з дотриманням фундаментальних прав людини.

Щодо *спеціальних* нормативно-правових актів, які забезпечують цифрову трансформацію системи правосуддя в ЄС, зокрема й функціонування електронного правосуддя, то сьогодні такими є: 1) Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам; 2) Висновки Консультативної ради європейських судів; 3) нормативно-правові акти Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (CEPEJ); 4) інші документи Європейського Союзу щодо цифрової трансформації системи правосуддя.

1. Міжнародними (європейськими) нормативно-правовими актами рекомендаційного характеру, які містять правові норми щодо цифрової трансформації системи правосуддя, є:

– *Рекомендація CM/Rec(2009)1 Комітету міністрів державам-членам про електронну демократію (e-democracy) від 18 лютого 2009 року*. Зокрема цією Рекомендацією зауважено, що, запроваджуючи або вживаючи заходів для вдосконалення електронної демократії, зацікавлені сторони повинні враховувати принципи електронної демократії, серед яких принцип електронного правосуддя [223, с. 8];

– *Рекомендація Rec (2001) 2 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо побудови та перебудови судових систем та правової інформації в економічний спосіб від 28 лютого 2001 року*, в якій зазначено, що «значна кількість країн серед європейських держав здійснює реорганізацію чи заміну як систем адміністративно-організаційної підтримки судів, так і комп'ютеризованих систем юридичної інформації, і що й інші країни зацікавлені отримати експертно-консультативну допомогу щодо створення нових систем» [287].

П. Цимбал, Л. Омельчук і Л. Калініченко зазначають, що ці міжнародні акти стимулюють судову владу, інших користувачів юридичних інформаційних систем до використання опцій нових технологій із метою модернізації судових процесів, зміцнення суспільної довіри, а також гарантування дотримання

інтересів правосуддя, напрацювання рекомендацій для впровадження інформаційних систем у правосудді [288, с. 151];

– *Рекомендація Rec (2001) 3 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо надання громадянам судових та інших юридичних послуг з використанням новітніх технологій від 28 лютого 2001 року*. В п. 3 цієї Рекомендації зазначено про взаємодію судових установ із громадськістю, а саме те, що засоби зв'язку з судами й іншими юридичними установами (відділами реєстрації актів тощо) слід якомога більше спростити, застосовуючи новітні технології. Інформація в електронній формі про судові процеси має бути загальнодоступною. Інформація має поширюватися за допомогою найбільш використовуваних технологій (нині – Інтернет). Держава має, наскільки це можливо, забезпечити достовірність і повноту відомостей, надаваних нею фізичним особам і приватному сектору [289];

– *Рекомендація № R (95) 11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо відбору, обробки, представлення та архівації судових рішень у правових інформаційно-пошукових системах від 11 вересня 1995 року*. В Додатку I до Рекомендації R (95) 11 встановлено загальні принципи відбору, обробки, представлення та архівації судових рішень у правових інформаційно-пошукових системах [290];

– *Рекомендація Rec (2003) 14 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо функціональної сумісності інформаційних систем у сфері юстиції від 9 вересня 2003 року*. Зокрема, метою цієї Рекомендації є сприяння функціональній сумісності інформаційних систем шляхом установлення принципів і керівних положень для держав-членів щодо кроків і заходів, що їх слід здійснити на рівні стратегії інформатизації, розробки технологічних проєктів та технічної структури даних та інформації в сфері юстиції [291];

– *Рекомендація Rec (2003) 15 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо архівації електронних документів у правовому секторі від 9 вересня 2003 року*. Зокрема цією Рекомендацією запропоновано організаційні заходи

щодо архівації електронних документів, а також заходи щодо їх охорони і зберігання [292].

2. До Висновків Консультативної ради європейських судів (КРЕС), які спрямовані на розвиток цифрової трансформації системи правосуддя, зокрема належать:

– *Висновок № 14 (2011) Консультативної ради європейських судів «Судочинство та інформаційні технології» від 9 листопада 2011 року.* В цьому Висновку йдеться про застосування сучасних інформаційно-комунікаційних технологій (ІТ) у судах. Цей Висновок концентрує увагу на можливостях, які пропонує ІТ у розрізі взаємодії та впливу на судову владу і судочинство [293];

– *Висновок № 26 (2023) Консультативної ради європейських судів: Рухаючись вперед: використання асистивних технологій у судочинстві від 1 грудня 2023 року.* Цей Висновок підготовлено на основі попередніх висновків КРЕС, зокрема Великої хартії суддів (2010) та Висновку КРЕС № 14 (2011) «Правосуддя та інформаційні технології (ІТ)». Цей Висновок слід розглядати у взаємозв'язку з Висновком № 14, маючи на увазі, що останній був підготовлений тоді, коли використання та характер технологій перебували на ранній стадії розвитку. Крім того, враховано відповідні документи Ради Європи (п. 2). Також враховано Цифрові технології для кращого правосуддя (п. 3) [294, с. 24–27]. Метою Висновку є вивчення переваг і недоліків використання асистивних технологій під час здійснення правосуддя (п. 7) [294, с. 24–27].

Так, у п. 92 Висновку зокрема зазначено, що КРЕС підтримує використання технологій, які допомагають суддям. Це відбувається тоді, якщо така технологія повністю відповідає принципам, головна мета яких полягає в кращому забезпеченні ефективного та практичного доступу до правосуддя, який відповідає незалежності судової влади та верховенству права. Вони призначені для підтримки та посилення судової легітимності та впевненості в судовій владі [294, с. 25–27]. У цій частині Висновок КРЕС № 26 прокоментував суддя Конституційного Суду України, представник від України в КРЕС

В. Городовенко. Він зазначив, що за допомогою технологій можна забезпечити безперервний доступ до суду тоді, коли неможливо працювати у звичному режимі. З цим, зокрема, зіткнулися національні суди і під час пандемії, і повномасштабного вторгнення [295; 296].

3. Нормативно-правовими актами Європейської комісії з питань ефективності правосуддя (СЕРЕЈ), які складають підґрунтя для цифрової трансформації системи правосуддя, є:

– *Декларація СЕРЕЈ: отримані уроки і виклики, які постали перед судовою владою під час пандемії COVID-19 і після неї від 10 червня 2020 року.* В цій Декларації зазначено, що судові системи мають бути готовими, зокрема, коли йдеться про ефективні рішення для забезпечення безперервності роботи судів та доступу до правосуддя з дотриманням прав людини. У цьому контексті СЕРЕЈ нагадує державам-членам про важливі принципи, зокрема щодо правосуддя: принцип 2 (доступ до правосуддя); принцип 5 (кіберправосуддя) [297];

– *Європейська етична хартія щодо використання штучного інтелекту в судових системах та їхньому середовищі, яка складається з п'яти основних принципів, прийнята у грудні 2018 року.* Це перший європейський документ, що встановлює етичні принципи, пов'язані з використанням ШІ у судових системах. Підхід СЕРЕЈ, викладений у Хартії, полягає в тому, що застосування штучного інтелекту в сфері правосуддя може сприяти підвищенню його ефективності та якості й має впроваджуватися у спосіб, який відповідає основним правам, гарантованим, зокрема, Європейською конвенцією про права людини (ЄКПЛ) і Конвенцією Ради Європи про захист персональних даних. Для СЕРЕЈ важливо забезпечити, щоб ШІ залишався інструментом на службі загальних інтересів і щоб його використання поважало права особи [298]. Для світового співтовариства, на думку В. Шемшученко, питання впровадження ШІ у правосуддя наразі відзначається дискусійністю та супроводжується різними підходами від активного використання ШІ при вирішенні різних категорій спорів (спори у сфері авторського права, господарські спори) до встановлення

кримінальної відповідальності за використання алгоритмів ШІ для прогнозування судових рішень. Національним законодавством не передбачено можливості для заміни судді алгоритмом, однак можливим є обговорення часткового залучення ШІ до судової системи [299];

– *План дій СЕРЕJ на 2022–2025 роки: «Цифровізація для кращого правосуддя» від 9 грудня 2021 року* покликаний узгодити ефективне застосування новітніх технологій із дотриманням основоположних прав людини. Документ визначає основний орієнтир роботи СЕРЕJ – завжди ставити користувача в центр проблеми, навіть у цифровому середовищі, надаючи такій особі ефективні та якісні державні послуги у сфері правосуддя. Завдання СЕРЕJ – працювати над тим, щоб правосуддя залишалося прозорим, гуманним, об’єднувальним, орієнтованим на людину, а також доступним для користувачів в умовах стрімкого розвитку новітніх технологій [300];

– *Програма діяльності СЕРЕJ на 2024– 2025 роки від 5 грудня 2023 року*. Ця програма діяльності розроблена навколо шести сфер відповідальності, покладених на СЕРЕJ: а) розробка інструментів для аналізу функціонування правосуддя та забезпечення того, щоб державна політика у сфері правосуддя була спрямована на підвищення ефективності та якості; б) отримання поглиблених знань про часові межі судочинства для досягнення оптимального та передбачуваного судового часу; в) сприяння підвищенню якості судових систем і судів; г) розвиток цілеспрямованого співробітництва на прохання держави-члена або держави-партнера та сприяння зацікавленим сторонам у державах-членах або державах-партнерах у впровадженні заходів та використанні інструментів, розроблених СЕРЕJ; г) аналіз, розробка та розповсюдження відповідних інструментів із нових питань кіберправосуддя та штучного інтелекту в судових системах щодо ефективності та якості судових систем; д) зміцнення зв’язків із користувачами системи правосуддя, а також національними та міжнародними органами [301, с. 2].

4. Серед інших нормативно-правових актів Європейського Союзу, які забезпечують цифрову трансформацію системи правосуддя, є *Керівні принципи щодо механізмів врегулювання спорів в режимі онлайн у цивільному та адміністративному судочинстві*, видані 16 червня 2021 року Комітетом Міністрів Ради Європи, які надають керівництво щодо справедливої процедури, прозорості вирішення спорів у режимі онлайн (ВСО) та вимог до слухань, особливих питань, які стосуються інформаційно-технічного характеру методів ВСО, та інших питань, що не впливають із практики Європейського суду з прав людини. Принципи не охоплюють внутрішнє управління судами електронного ведення справ або альтернативні механізми врегулювання спорів (АМВС), таких як посередництво та примирення [302].

Отже, як бачимо, спеціальне нормативно-правове регулювання цифрової трансформації правосуддя в ЄС характеризується багаторівневою структурою та охоплює: рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи, висновки Консультативної ради європейських судів, акти Європейської комісії з питань ефективності правосуддя та інші правові інструменти ЄС. Особливе значення мають рекомендаційні акти щодо електронної демократії, побудови судових інформаційних систем, архівації електронних документів та забезпечення функціональної сумісності інформаційних систем у сфері юстиції, що формують методологічну основу для впровадження цифрових інновацій у судочинство.

Водночас, як нам вбачається, фундаментальну роль у розвитку правових засад цифровізації правосуддя відіграють висновки Консультативної ради європейських судів, зокрема щодо судочинства та інформаційних технологій, а також використання асистивних технологій у судочинстві. Крім того, визначальне значення має діяльність Європейської комісії з питань ефективності правосуддя, яка через свої нормативні акти встановлює етичні принципи використання штучного інтелекту в судових системах, визначає стратегічні напрями цифровізації для покращення правосуддя та забезпечує методологічну підтримку впровадження інноваційних технологій при дотриманні

фундаментальних прав людини. Особливу увагу в системі спеціального регулювання приділено й механізмам урегулювання спорів у режимі онлайн, що відображено в Керівних принципах щодо механізмів урегулювання спорів у режимі онлайн в цивільному й адміністративному судочинстві.

Викликає науковий інтерес висвітлення питання провадження діяльності з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій Європейським судом з прав людини, Міжнародним кримінальним судом, а також проведення аналізу їхньої судової практики в умовах цифрової трансформації системи правосуддя [273, с. 129].

Сьогодні функціонування ЄСПЛ здійснюється за допомогою активного залучення сучасних інформаційно-телекомунікаційних засобів, які забезпечують доступ до Суду. Передусім про це свідчить функціонування електронної системи документообігу. На сайті ЄСПЛ розміщено його судову практику. Крім того, користувачі мережі «Інтернет» мають можливість ознайомитись із відеотрансляцією судових засідань. Також надано можливість звертатись до ЄСПЛ у електронному форматі (подавати позовну заяву, електронні докази тощо) за допомогою мережі «Інтернет» [303, с. 46–47].

ЄСПЛ 2012 року запустив програму перекладу своїх судових рішень. Завдяки цьому в базі HUDOC приблизно тридцятьма мовами (крім англійської та французької) опубліковано понад 12 000 перекладів постанов і рішень Суду [304, с. 8]. На сайті ЄСПЛ можна здійснити пошук документів за різними критеріями, серед яких і рішення у справах, розглянутих ЄСПЛ [305]. Відкриті слухання Суду знімають на відео, а відеотрансляцію розміщують у мережі «Інтернет» на сайті Суду. Слухання, які проводять у першій половині дня, доступні до перегляду на вебсайті після обіду, а слухання, які відбулися у другій половині дня, є доступними ввечері. Прямую трансляцію не ведуть [306]. Завдяки підтримці, наданій Ірландією, всі відкриті слухання Суду із 2007 року знято на відео. Їх

можна переглянути повністю, з перекладом французькою й англійською мовами¹ [307].

Щодо використання інформаційних технологій у роботі Міжнародного кримінального суду², варто зазначити, що прокурор МКС Карім Хан оприлюднив інформацію про запуск розширеної платформи, спрямованої на надання доказів учинення злочинів, OTPLink. Своєю чергою, OTPLink сприятиме забезпеченню чіткої єдиної точки доступу, замінивши системи та процеси, які раніше використовувалися для отримання інформації, включаючи подання відповідно до ст. 15 Римського статуту. Платформа підтримує міжнародні стандарти обробки доказів, використовуючи цифровий ланцюжок зберігання. Це зберігає цілісність доказів і створює надійний і захищений від підробки запис процесу збору та обробки [309]. Завдяки Project Harmony Офіс розширює свої можливості для швидкого перегляду й оприлюднення більшої кількості доказів, які залишилися після скоєння злочинів. Окрім OTPLink, проєкт охоплює й інші компоненти, що забезпечують централізоване зберігання інформації та доказів, а також інтегрують низку інструментів для розслідування та аналітики задля безпечного використання в хмарі [309; 310].

Варто додати, що сьогодні на сайті Міжнародного кримінального суду (International Criminal Court) у публічному доступі висвітлено інформацію про справи, які перебувають на розгляді МКС, зокрема інформацію про відповідачів, розслідування, попередні експертизи, а також такі документи, як судові протоколи, база даних судової практики, основні юридичні тексти, звіти тощо [311].

М. Фабрі зауважує, що разом із кількома проєктами ІКТ, які розробляються в різних країнах, Європейська комісія запустила різні транс'європейські проєкти

¹ Цікавим є те, що вчені з Університетського коледжу Лондона та Університету Шеффілда створили «комп'ютерного суддю», який може передбачати рішення Європейського суду з прав людини з точністю до 79%. Науковці не розглядають винахід як заміну суддів чи адвокатів, але вважають його корисним для швидкого виявлення закономірностей у прийнятті судових рішень. Однак учені встановили, що рішення ЄСПЛ часто ґрунтуються на моральних аспектах, а не правових аргументах [308].

² Україна стала 125 державою-учасницею Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС) та від 1 січня 2025 року має такі ж права, як інші держави [312].

ІКТ, призначені для цифрової підтримки відповідності нормам ЄС щодо правосуддя та споживачів. Із-поміж них, як приклад, Європейський ідентифікатор прецедентного права (ECLI), Європейська інформаційна система судимостей (ECRIS) і комунікація електронного правосуддя через онлайнний обмін даними (e-CODEX) [52, с. 7]. Водночас у Стратегії ЄС щодо електронного правосуддя на 2024–2028 роки зазначено, що підключення до e-CODEX залишається національною прерогативою. Підключення додаткових національних систем через e-CODEX доводить, що компетентні органи, юристи, фізичні та юридичні особи можуть взаємодіяти у швидкий, безпечний та надійний спосіб. На основі e-CODEX створена система цифрового обміну електронними доказами e-Evidence Digital Exchange System (eEDES) перетворюється на еталонне програмне забезпечення, а обмін такими інструментами, як Європейські доручення про розслідування, між різними державами-членами є реальністю [313, с. 7].

Саме дані про поширення інструментів ІКТ, а не про їхнє фактичне використання, зібрано у Звіті CEPEJ «Європейські судові системи» за 2022 рік (*далі – Звіт CEPEJ*) [314, с. 120]. Індекс ІКТ у Звіті CEPEJ відображає впровадження, а не результати, які досягнуто за допомогою використання ІКТ, до прикладу, покращення ефективності чи якості правосуддя. Крім того, основною увагою наділено передові розробки, а не базові інструменти ІКТ [314, с. 118]. У Звіті CEPEJ наведено індекси ІКТ, зокрема у галузях цивільного, кримінального, адміністративного судочинства за 2020 рік (середній бал 6,2; 5,8; 5,9 відповідно). Дані свідчать про обмежену варіативність у використанні державами-членами та організаціями технологічних інструментів у таких сферах, як цивільна, кримінальна, адміністративна (йдеться зокрема про Болгарію, Естонію, Угорщину, Латвію, Нідерланди, Португалію, Іспанію). В інших випадках варіативність є доволі помітною. Зокрема у Бельгії індекси коливаються від 3,6 для кримінальної юстиції до максимальних 6,8 для адміністративної юстиції. З іншого боку, Данія має найнижчий показник у 3,5 бали для адміністративної юстиції, а найвищий показник – 7,6 для цивільного судочинства. Італія має

найнижчий показник за індексом ІКТ у кримінальному судочинстві – 5,4, тоді як у цивільному й адміністративному судочинстві – 8,6. Литва має 5,6 за індексом ІКТ у сфері кримінального судочинства, тоді як у цивільному судочинстві – 9. Словенія досягла дуже високого балу за індексом ІКТ у сфері цивільної юстиції (9,3), однак значно нижчі бали має у кримінальному (5,9) й адміністративному (5,7) [314, с. 120].

Зміни індексів ІКТ у 2018 та 2020 роках (у %) свідчать про поліпшення в усіх сферах. Зокрема у сфері електронних комунікацій між судами, фахівцями та/або користувачами помітне поліпшення продемонстрували декілька держав (на понад 1 бал), серед яких Азербайджан, Бельгія, Хорватія, Чехія, Данія, Франція, Ісландія, Італія, Польща, Швеція та Марокко. Цьому могли сприяти потужні й невідкладні зусилля, які доклали всі держави-члени й організації для подолання викликів, спричинених пандемією COVID-19. Власне, ці дії були спрямовані на реорганізацію послуг сфери правосуддя, на забезпечення віддаленого доступу до судових процесів, що дало змогу працювати дистанційно, здійснювати правову комунікацію та проводити слухання [314, с. 119].

Д. Рейлінг та Ф. Контіні провели дослідження, яке охоплює три проекти розробки платформи електронного правосуддя. Функції систем подібні, однак вони були розроблені судовими органами з різними системами управління, зокрема: e-Curia в Суді Європейського Союзу, Civil Trial Online (TOL) в Італії та Quality and Innovation (KEI) в Нідерландах. І TOL, і e-Curia пройшли 13 років від моменту їх створення до моменту, коли використання системи стало обов'язковим. KEI розпочався у 2013 році та став обов'язковим у 2017 році, але лише у двох пілотних судах [315, с. 6–7].

О. Фонова та Р. Чумак проаналізували дослідження рівня диджиталізації сектору юстиції у країнах ЄС, проведеного Комісією Європейського Союзу з червня по вересень 2020 року. В результаті опитування визначено, що у 15 країнах ЄС і судді, і працівники апарату суду мали можливість виконувати свої обов'язки та безпечно працювати дистанційно. У 20 державах (74%) всі суди

оснащені технологіями дистанційного зв'язку, зокрема обладнанням для проведення відеоконференцій. У шести державах-членах (22%) деякі суди оснащені технологіями дистанційного зв'язку. Лише в одній державі-члені (4%) жоден суд (*примітка автора – на той час*) не був оснащений обладнанням для проведення відеоконференцій [316, с. 60–61].

Відеоконференції – це інструмент, який має великий потенціал у контексті ЄС. Чимало держав-членів мають практичний досвід організації відеоконференцій між органами влади в різних регіонах однієї країни або з іншими країнами. В рамках європейського електронного правосуддя країни-члени ЄС погодилися працювати разом, щоб сприяти використанню відеоконференцій та обмінюватися досвідом і найкращими практиками. Така робота відбувається в рамках наявної правової бази та дотримується процедурних гарантій, що діють на рівні держав-членів та ЄС. У транскордонних справах комунікація між судовими органами різних держав-членів має вирішальне значення. Відеоконференції є одним із можливих способів спростити та заохотити таке спілкування. Використання обладнання для відеоконференцій надає судам більшу гнучкість у визначенні того, коли та як свідки чи експерти з інших держав-членів повинні давати свідчення [317].

Зокрема лідером у Європі, коли йдеться про оснащення судової системи інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ або ІТ), є *Австрія*. Численні успіхи судових ІТ містять зокрема електронний земельний реєстр і комерційний реєстр, файл указів, електронні правові операції (ERV), перевірку електронних файлів (eAE) і можливість подання позовів до судів та прокуратури в електронному виді. За допомогою стратегічної ініціативи Justice 3.0 австрійська судова система також працює над упровадженням повністю цифрового керування файлами та процедурами, причому цифрове керування файлами тепер здійснюється у понад 100 судах і прокуратурах [318]. Інтернет-платформа JusticeOnline містить широкий спектр послуг – від перевірки цифрових файлів до запитів і записів у земельній книзі. Платформа гарантує найвищі стандарти

доступності та безпеки й може використовуватися і з смартфона, і з комп'ютера [319]. На відміну від передачі електронною поштою, електронні юридичні транзакції (ERV) дають змогу безпечно безпаперово передавати структуровані та придатні для подальшої обробки дані від осіб, які беруть участь у розгляді, до суду та назад [320]. Всі суди, прокуратури та в'язниці в Австрії оснащені принаймні однією системою відеоконференцзв'язку [321]. У країні функціонує система відеоконференцій, за допомогою якої запрошують адвокатів, зареєстрованих у цій системі. Адвокати, отримавши посилання, можуть перейти на слухання, яке відбувається онлайн. Водночас у провадженні, яке проводиться через відеоконференцію, допускається участь третіх осіб. Водночас найважливіші процеси, які не можна провести у форматі відеоконференції, відбуваються в офлайн режимі. У цих випадках до засідання допускають тільки його учасників [322].

У Болгарії системи відеоконференцзв'язку, створені Міністерством юстиції, розташовані в 26 кімнатах у судових будівлях Болгарії (20 у судах і 6 у в'язницях). Кімнати відеоконференцзв'язку створені в результаті реалізації проекту «Створення засобів відеоконференцзв'язку та їх використання на досудовій та судовій фазах, включаючи транскордонне судове співробітництво», що фінансується операційною програмою «Належне врядування» через Європейський соціальний фонд [323].

У Греції отримання доказів за допомогою відеоконференції здійснюється відповідно до національного законодавства запитуваного суду, тоді як запитуваний суд може вимагати виконання запиту відповідно до спеціальної процедури, передбаченої його національним законодавством, за винятком випадків, коли це буде несумісним із його національним законодавством або він не може це зробити через значні практичні труднощі. Дозволяється запис слухань у режимі відеоконференції, і приміщення доступне, зі звуком, але без зображення; протокол відеоконференції зберігається секретарем суду або консульської установи Греції за кордоном [324].

Сьогодні *Естонію* визнають справжньою цифровою країною. Головний елемент цифрової системи, який об'єднує державу і громадянина, є цифровою картою, за допомогою якої кожен естонець має доступ до всіх державних послуг з ноутбука або смартфона [88, с. 55]. В Естонії державні послуги доступні цілодобово (99%). Електронні послуги неможливі лише для розлучень. Завдяки безпечній, зручній і гнучкій цифровій екосистемі Естонією досягнуто безпрецедентного рівня прозорості в управлінні та довіри до свого цифрового суспільства. У результаті країна щорічно економить понад 1400 років робочого часу та стала безпроблемним середовищем для бізнесу і підприємництва [325].

Естонія допомогла багатьом країнам побудувати свої цифрові системи правосуддя на основі трьох основних компонентів: центральної інформаційної системи e-File, інформаційної системи суду та загальнодоступного порталу для громадян та інших сторін [325]. Зокрема e-File забезпечує доступ до різних етапів кримінального, цивільного, адміністративного проваджень, до судових рішень та інших процесуальних документів сторонам і громадянам [326, с. 21]. Цифрові судові справи є завершальним етапом у розвитку ІТ-системи електронного правосуддя Естонії, спрямованого на створення повністю безпаперового судового процесу [326, с. 24]. Своєю чергою, Інформаційна система суду (KIS) є сучасною системою управління інформацією, яка функціонує в судах першої та другої інстанцій, а також у Верховному Суді, та є єдиною системою для всіх судових проваджень [226, с. 89; 326, с. 23].

За твердженням О. Савенко, перевагами електронного судочинства Естонії є те, що люди почали частіше з'являтися до суду, оскільки їм зручніше брати участь у електронному форматі судового процесу. Слухання проводяться у суді в тому разі, якщо розглянути справу онлайн неможливо або ж громадськість наполягає на своїй участі в засіданні. В Естонії суди першої інстанції, тобто ті суди, які першими розглядають справу, досліджують докази, виносять рішення, звикли до дистанційного формату роботи ще до запровадження карантину. Всі справи, які доступні для письмового розгляду, проводять у письмовому вигляді та

застосовують електронні підписи. Використовується власне програмне забезпечення. Зокрема, ще до пандемії під час прийняття рішень про арешт особи або його продовження, засідання проводилися в режимі відеоконференцій. Осіб, яких тримають під вартою, доставляють до суду тільки у разі крайньої необхідності [322].

Важливість використання естонського досвіду обґрунтовується угодами між центральними органами виконавчої влади України й Естонії у сфері електронного урядування [327, с. 62].

В *Іспанії* відеоконференція або технологія дистанційного зв'язку повинні відповідати застосовним стандартам захисту персональних даних, конфіденційності комунікацій і безпеки даних, незалежно від типу слухання, для якого вона використовується. Немає обмежень щодо місцезнаходження особи, яка має брати участь у судовому провадженні за допомогою відеоконференцзв'язку чи інших технологій дистанційного зв'язку, за умови, що така технологія доступна суду та суд вважає використання такої технології доцільним у конкретній ситуації. В *Іспанії* процесуальним законодавством передбачено, що усне провадження, слухання та явки мають бути зафіксовані на носії, придатному для запису та відтворення звуку і зображення [328].

В *Італії* електронне правосуддя вдалось впровадити не одразу, зокрема йдеться про систему електронного документообігу та передачу процесуальних документів. Після того, як з'ясувалося, що первинна версія програми не виправдала очікувань, її подальше впровадження відмінили й після суттєвого доопрацювання створили досконалішу програму [329]. Сьогодні функціонування електронного правосуддя в *Італії* доволі різноманітне, адже цивільне та кримінальне провадження суттєво відрізняються. До прикладу, провадження у цивільних справах зазвичай цифрове. Всі офіційні матеріали справи наявні у цифровому вигляді, водночас паперові документи є допоміжними та сприяють спрощенню окремих дій. Своєю чергою, у кримінальних справах все навпаки: провадження зазвичай здійснюється у паперовій формі, офіційні матеріали

справи мають паперовий вигляд, документи цифрового формату є допоміжними для тих, хто працює у справі. Крім того, цивільні та кримінальні слухання проводять із використанням різних технологічних засобів [326, с. 39–40].

Судову інформаційну систему (CIC) *Латвії* розробила у 1998 році Судова адміністрація Латвії. В судах цю систему запроваджено у 2003 році. Завдання системи полягало у забезпеченні автоматизованого діловодства в межах судового провадження [226, с. 89]. Систему перенесено на нову платформу в межах проекту E-case (Електронна справа). Цю систему використовують усі суди Латвії [326, с. 58]. Відповідно до процесуального законодавства Латвії, судові засідання повністю фіксується технічними засобами. Використання фото-, кіно-, відеозйомки в судовому засіданні допускається лише з дозволу суду. Всі латвійські суди мають доступні технічні засоби для забезпечення використання відеоконференцзв'язку під час судового розгляду [330].

У *Литві* інформацію про судові справи зберігають у централізованій інформаційній системі LITEKO, запуск якої відбувся у 2004 році. Відтоді її постійно оновлює Національна судова адміністрація [226, с. 88–89]. Диджиталізацію правосуддя у Литві вважали основною умовою для успішного проведення реформи щодо реорганізації місцевих судів [331, с. 9]. У LITEKO зберігають інформацію про кожну справу, зокрема дані про учасників процесу, їхні процесуальні документи, інформацію щодо процесуальних дій і фактів тощо) [326, с. 13]. Крім того, програмне забезпечення сприяє автоматичному розподілу справ, зберіганню інформації зі статичною звітністю про діяльність судів. LITEKO можна вважати взірцем для української ЄСІТС [322].

У *Люксембурзі* конкретних положень щодо відеоконференції немає, тому застосовуються статті процесуального законодавства, які стосуються допиту свідків, особистої перевірки суддею та особистої явки сторін. Наразі судової практики щодо відеоконференцзв'язку немає. Єдиним обмеженням, котре існує щодо доказів, які можна отримати за допомогою відеоконференції, є те, що допит

свідків має проводитися на добровільній основі. Якщо свідок відмовляється бути заслуханим, влада не має можливості змусити його це зробити [332].

У *Нідерландах* більшість судів мають обладнання для дистанційного заслуховування свідків або експертів у залі суду за допомогою відеоконференції. Цю процедуру також називають «телеслуханням» [333]. Як зауважує Д. Рейлінг, у Нідерландах органом врядування для всіх судів, крім Верховного Суду, є Судова Рада. Політика у сфері інформаційних технологій є складовою загальної судової політики, яку формує Судова Рада разом із головами судів, іншими зацікавленими особами. Суддів залучають до розробок інформаційних систем та управління їх функціонуванням на всіх рівнях [215, с. 19–20]. Допит свідка в Нідерландах за допомогою відеоконференції вважається еквівалентом прямої трансляції звичайного слухання. Закон не забороняє робити фото- чи звукозапис на додаток до протоколу судового засідання, але цей запис не можна ототожнювати з протоколом судового засідання [334].

У *Німеччині* перехід від пілотного законопроекту до повноцінної роботи системи електронного правосуддя тривав 10 років [329]. Відеозасідання проводять у разі, якщо один із учасників судового процесу не може бути присутнім у суді особисто. Як зауважує К. Манке, це обумовлено традицією, наявною в німецькому законі. У німецьких судах не допускається проведення запису. Таку практику підтримує Конституційний Суд. Основний аргумент полягає в тому, що свідки, сторони, адвокати перед камерою можуть поводити себе по-іншому, а це ускладнює отримання достовірних свідчень від них [322].

Своєю чергою, у *Польщі* електронний суд створено ще у 2009 році. Мета його створення полягала в можливості розглядати судові рішення та пришвидшувати процес розгляду вимог про стягнення заборгованості [277]. Засідання, яке проводять у режимі відеоконференції, протоколюється судом за посадою. Однак, якщо протокол засідання складається лише в письмовій формі (наприклад, за відсутності відповідних приміщень у залі судового засідання), хід засідання, зокрема в режимі відеоконференції, не записується, а фіксується в

хвилинах. Однак у цьому випадку сторона може записувати перебіг зустрічі за допомогою звукозаписувального пристрою (наприклад, мобільного телефону з функцією диктофону). Згода суду не потрібна, сторона лише зобов'язана повідомити суд про свій намір здійснити звукозапис [335].

У *Португалії* загальне правило полягає в тому, що особа має бути заслухана в суді в режимі відеоконференції. Винятково, за обставин, передбачених законодавством, суд може заслухати особу, яка перебуває в іншому місці, ніж суд, у режимі відеоконференції. Слухання в режимі відеоконференції завжди записуються за допомогою наявної системи звукозапису судів. У Португалії Інститут фінансового менеджменту та інфраструктури правосуддя (Instituto de Gestão Financeira e Estruturas da Justiça – IGFEJ) має спеціальну команду, доступну для відеоконференцій у судах. З організаційних причин, коли це можливо, IGFEJ слід повідомити про дату слухання за три дні. Це дозволяє IGFEJ перевіряти наявність необхідних технічних умов для проведення відеоконференцій, негайно втручатися у разі будь-яких труднощів у спілкуванні між судами та контролювати тестування відеоконференцій [336].

Своєю чергою, у *Словенії* система відеоконференцій є важливим активом словенської системи правосуддя. Вони сприяють допиту свідків, експертів, дітей, госпіталізованих пацієнтів, мешканців будинків для літніх людей, ув'язнених тощо. Вони вигідні для транскордонних справ, дозволяючи сторонам, які проживають за кордоном, набагато простіше брати участь у судових розглядах. Замість того, щоб їхати до Словенії, вони можуть зробити заяву, аби бути почутими через відеоконференцію [337].

У *Словаччині*, відповідно до положень ст. 175 Цивільного судового кодексу Словаччини, усне слухання в режимі відеоконференції може відбутися лише за згодою сторін. Такий аудіозапис зберігається на носії інформації, який є частиною матеріалів справи. Всі суди Словаччини мають адміністратора, до якого можна звернутися, щоб спланувати тестування відеозв'язку, дату слухання тощо. Адміністратор керує засобами відеоконференцзв'язку. В разі виникнення

будь-яких проблем він може зв'язатися з техніком суду та домовитися про його присутність у день слухання [338].

Однією з провідних країн, в якій у судочинстві застосовуються технології безпаперового документообігу, є *Фінляндія*. Використання інтегрованої інформаційної системи правоохоронних органів у країні забезпечує обслуговування всієї судової гілки влади, яка складається з Верховного Суду Фінляндії, 6 апеляційних судів та 63 судових округів. У країні повністю впроваджено електронний документообіг. Окрім того, важливим є те, що суди майже не сканують документи, адже вони їх отримують в електронному форматі [329]. Доступ особи до правосуддя є ключовим критерієм оптимізації системи місцевих загальних судів у Фінляндії, який розглядають і крізь фізичну, і крізь дистанційну складову [331, с. 5–6].

Своєю чергою, безперечним лідером у впровадженні відеотехнологій у судочинстві вважають *Францію*. У країні діє система Contact Video Justice. Правосуддя через відеосистему здійснюється за допомогою адміністративних віртуальних стійок, які мають доступ до Інтернету. Це забезпечує громадянам можливість надсилання запитів, отримання й підписання документів, проведення розмов з юристом, користуючись вебкамерою [277]. Впродовж останніх років у Франції використовують нові електронні технології під час розгляду спорів. Зокрема Цивільно-процесуальним кодексом Франції встановлено функціонування електронного обміну документами між судами [226, с. 87–88].

У *Хорватії* суд, перед тим, як призначити дистанційне слухання, перевіряє, чи дотримані технічні й інші вимоги до слухання. Якщо після призначення дистанційного судового засідання, але до його проведення, буде встановлено, що судові засідання не може відбутися у призначений час, суд відкладає судові засідання та призначає нове судові засідання дистанційно або в приміщенні суду залежно від причин, через які попереднє слухання не відбулося. У цьому разі слухання може відбутися в запланований час у будівлі суду замість дистанційного, якщо це дозволяють обставини справи. Якщо під час

дистанційного засідання виникнуть технічні труднощі, суд спробує їх вирішити та продовжить слухання. Якщо неможливо продовжити розгляд за участю всіх учасників процесу, а лише окремих із них, і це не перешкоджає веденню справи для однієї із сторін, суд продовжить розгляд [339].

У Чехії передбачено, що суд може виконувати завдання за допомогою обладнання для відеоконференцзв'язку на прохання сторони або коли це буде визнано доцільним. Відеоконференція може використовуватись зокрема для забезпечення присутності сторони чи перекладача на слуханні або для допиту свідка, експерта чи сторони. Якщо головуючий (суддя, який засідає одноособово) виконує завдання в режимі відеоконференції, у повістці також зазначаються місце і час проведення відеоконференції. Отже, не виключається використання будь-яких відповідних приміщень для виконання завдання, наприклад місць, де знаходяться експерти або свідки (приміром, лікарні, лабораторії) [340].

У Швеції понад 10 років тому відбулося масштабне реформування процесуального права. Дотепер усі провадження, які відбуваються у першій інстанції, записують і зберігають на аудіо та відео. Іншим важливим аспектом є відсутність обмежень щодо участі сторін і свідків через відеозв'язок [322]. Будь-яка сторона, яка має бути допитана у справі, може бути допитана в режимі відеоконференції. У разі транскордонних відеоконференцій запитуючий суд повинен, якщо шведський суд цього вимагає, покрити витрати на експертів і перекладачів, витрати, що виникають у результаті запиту про примусове виконання відповідно до спеціальної процедури, а також витрати на комунікаційні технології, такі як відеоконференції та телеконференції. В усіх судах є працівники, які можуть керувати засобами відеоконференцзв'язку [341].

Отже, аналіз національних практик цифровізації правосуддя в країнах ЄС демонструє різні підходи та рівні впровадження електронного судочинства. Лідерами у цій сфері є Австрія, Естонія та Франція, які забезпечили комплексну цифровізацію судових процесів, включаючи електронний документообіг, відеоконференції та електронну подачу документів. Естонська модель, що

базується на системах e-File та KIS, вважається успішною та слугує взірцем для інших країн. У більшості європейських країн впроваджено системи відеоконференцзв'язку та електронного документообігу, однак простежуються відмінності у підходах до їх використання. Наприклад, в Італії існує суттєва різниця між цивільним (переважно цифровим) і кримінальним (зазвичай паперовим) судочинством, тоді як у Німеччині застосування відеоконференцій обмежене традиційними підходами до судового процесу.

3.3. Удосконалення системи правосуддя в Україні в умовах побудови електронної держави

Поняття «електронна держава» (електронний уряд, е-урядування), як зауважує Даміров Наміг Рафіг огли, є одним із важливих елементів сучасної моделі публічного управління і відображає систему каналів (зокрема фільтрів) внутрішніх комунікацій у системі публічного управління (включно з документообігом) та комунікацій із зовнішніми (стосовно публічної адміністрації) об'єктами та суб'єктами. Створення моделі електронної держави як основи формування інноваційної системи публічного управління зумовлює ключову зміну відносин між суспільством та урядом, наближає систему публічного управління до споживачів послуг цієї системи, створює безпекові умови отримання державних (адміністративних) послуг і для населення, і для працівників органів державної влади, змінює контекст діяльності органів влади, мінімізує вияви корупції [342, с. 345, 349].

І. Мукомела зауважує, що концепцією електронної держави охоплено сектори електронної демократії, зокрема: електронного уряду, електронного парламенту, електронного законодавства, електронного суду, електронного муніципалітету тощо. Водночас основний організаційний вид діяльності державних структур, яку вони здійснюють у інформаційному суспільстві, вважають електронним урядуванням [343, с. 47]. Як констатує Н. Бортник,

запровадження системи електронного урядування в Україні створило підґрунтя для створення електронної держави, а також сприяло формуванню електронної демократії. Розвиток цих категорій сприяв підвищенню діяльності органів публічної влади всіх рівнів [344, с. 6].

Концепція електронної держави повинна стати основним аспектом державної правової політики, сприяючи розвитку інформаційного суспільства та використовуючи його переваги у державній діяльності [343, с. 46].

На думку А. Нашинець-Наумової, поняття електронної держави потрібно розглядати в контексті філософії права, оскільки критерії та способи її побудови залишаються недостатньо визначеними. Водночас чіткіше практичне втілення у національному законодавстві отримала категорія електронного правосуддя. Активне обговорення цієї категорії, популяризація ідеї електронного правосуддя в масовій правовій свідомості, конкретні кроки щодо практичного втілення цієї категорії у діяльності органів державної влади свідчать, що сьогодні із-поміж провідних тенденцій, які впливають на державно-правовий розвиток, є інформатизація державної влади [345, с. 325].

Отже, на наш погляд, електронну державу можна розглядати як багаторівневу інтегровану систему цифрової взаємодії між державою та суспільством через систему комунікаційних каналів у системі публічного управління, з метою ефективного функціонування електронного урядування в Україні та підвищення ефективності роботи органів публічної влади. Водночас ключовою особливістю такої системи на початковому етапі її становлення є саме її трансформаційний характер, що передбачає перехід від традиційної бюрократичної моделі до сервісно-орієнтованої, де держава виступає не як контролюючий орган, а як постачальник послуг для громадян (власне, це і змінює парадигму взаємовідносин «держава-суспільство (громадянин)» із вертикальної на горизонтальну, створюючи єдиний інформаційний простір.

Процес розробки та впровадження ефективних пропозицій щодо модернізації системи правосуддя в Україні в контексті розбудови електронної

держави потребує комплексного аналізу та вирішення низки наявних проблемних аспектів, насамперед з огляду на безпрецедентні виклики, спричинені війною. Детальне вивчення цих аспектів і розроблення механізмів їх подолання можуть бути фундаментом для створення стійкої та ефективної системи електронного правосуддя, яка відповідатиме і поточним викликам воєнного часу, і майбутнім потребам цифрової трансформації судової системи України.

1. Застарілість і недофінансування ЄСІТС. У Щорічній доповіді за 2023 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні» наголошено, що ЄСІТС суттєво застаріла і недостатньо фінансується. Її апаратна, програмна та мережева інфраструктура, а також система управління інформаційно-комунікаційними технологіями потребують повної модернізації. За фінансової підтримки Проєкту ЄС «Право-Justice» та у плідній співпраці з ДСА України, ВРП, Міністерством цифрової трансформації України, ВККСУ та за підтримки Комітету Верховної Ради України з питань правової політики завершено технічний аудит підсистем (модулів) ЄСІТС [189, с. 43–44].

Водночас, відповідно до інформації ДСА України, станом на перше півріччя 2023 року середній рівень забезпечення місцевих та апеляційних судів засобами інформатизації становив приблизно 77%. Близько 90% наявної комп'ютерної та оргтехніки, серверів і комплектів обладнання для аудіо-, відеофіксування судового засідання придбано до 2015 року (вироблене до 2015 року). Це обладнання є морально зношеним і фізично застарілим, не дає змоги забезпечувати повноцінне функціонування електронних сервісів, запроваджених у функціонування ЄСІТС. Через відсутність фінансування заходів з інформатизації щодо придбання обладнання суди та територіальні управління ДСА України не мають можливості замінити цю застарілу техніку [189, с. 43–44].

2. Недосконале функціонування електронного судочинства. Власне, на важливості цієї проблеми та пошуку шляхів її вирішення акцентували вітчизняні науковці. Зокрема, В. Адам, М. Долинська й інші науковці зауважують, що досвід упровадження «Електронного суду» допомагає визначити наявність певних

суперечностей, які не варто применшувати та які потрібно доопрацьовувати, вдосконалювати або відмовитися від них. До таких належать: недосконалість, суперечливість правового регулювання функціонування системи електронного судочинства; недовіра учасників судових процесів до здійснення обміну процесуальними документами в електронній формі, продовження практики їх дублювання у паперовій формі; наявність потреби у належному нормативному регулюванні питань щодо забезпечення безпеки інформації, розміщеної у системі «Електронний суд», а також відповідальності за вчинення порушень у цій сфері тощо [346, с. 263].

О. Скочиляс-Павлів наголошує, що користування відеоконференцзв'язком не завжди є доступним. Передусім не всі громадяни, зважаючи на рівень їхніх доходів, можуть дозволити собі сучасні електронні засоби. Варто враховувати й відсутність у них достатньої освіти або досвіду роботи з такими пристроями, зокрема комп'ютерами. Це також може створювати для них труднощі під час користування електронними системами, найперше для старшого покоління людей. Водночас у сучасних умовах розвитку нашої країни суттєві перешкоди можуть створювати й технічні проблеми функціонування електронних систем, які можуть призводити до переривання проведення засідань, подачі документів [32, с. 211].

Водночас вирішити наявні та попередити майбутні проблеми функціонування електронного судочинства можна за допомогою розвитку державної політики у сфері правового регулювання вказаної галузі відносин. Для цього необхідно вдосконалювати законодавство, забезпечувати суди технічно-інформаційними засобами, розробляти заходи й системи для забезпечення захисту інформації, правове регулювання відповідальності осіб, які вчинили порушення у цій сфері, вживати заходів попередження кіберзлочинності у цій сфері, проводити навчальні семінари для працівників і апарату суду, і інших користувачів системи, систематично здійснювати моніторинг ефективності роботи цієї системи, проводити її постійну модернізацію [346, с. 263].

О. Шаповалова, Л. Шевченко, А. Стріжкова й інші науковці пропонують розробити і запровадити в «Електронний суд» електронні сервіси, які сприятимуть підвищенню якості правосуддя, спрощенню доступу до суду, зменшенню корупційних ризиків, забезпеченню ефективного вирішення правових конфліктів. Прикладами серед таких сервісів вони називають: «Електронний процесуальний календар», «Асистент з пошуку та узагальнення прецедентів», «Анонімний суддя», «Незалежний експерт», «Допомога залу». Участь таких незалежних експертів (радників) полягатиме у висловлюванні ними коментарів, зауважень, пропозицій до матеріалів справи, процесуальних дій, остаточних рішень у справі. Їхні висловлювання матимуть винятково інформаційний зміст і жодного процесуального значення ні для суду, ні для учасників справи [211, с. 113–114].

Нідерландські дослідники Х. Накад-Вестрат, Т. Йонгблуд, Й. Херік та А. М. Салем пропонують запровадити «Електронного суддю» та вбачають у цьому три переваги. Перша перевага полягає в тому, що цифровий суддя працює швидко. У сучасному світі чимала кількість високоосвічених, добре організованих споживачів беруть участь в економічному та правовому співтоваристві. Оскільки споживачі купують багато товарів і отримують ще більше послуг (з непрямым наслідком виникнення багатьох конфліктів), попит на справедливість так само зріс і зараз досяг такого масштабу, що робить використання ІКТ-інструментів необхідністю. Друга перевага полягає в тому, що цифрового суддю можна вважати «найоб'єктивнішим суддею Нідерландів», оскільки суддя неупереджений і виносить рішення, не віддаючи переваги жодній із залучених сторін на основі минулих чи теперішніх стосунків, недоречної емпатії, захоплення або інших суб'єктивних впливів на прийняття рішень. Третя перевага – цифровий суддя працює без прорахунків. Програмне забезпечення розроблено так, що всі суми розраховуються без ризику людської помилки. Водночас науковці наголошують, що ці переваги ґрунтуються на вирішенні конфліктів нескладної природи [347, с. 1108].

3. *Поширення та використання джерел цифрової інформації учасниками судового процесу як зміст електронних доказів.* На думку науковців, сучасні проблеми, пов'язані з формуванням, поширенням, використанням не тільки інформації, а й змістовних електронних інформаційних ресурсів, набули для України актуальності завдяки стрімкому розвитку інформаційно-комунікаційних технологій. Вони потребують уваги і є важливими для підвищення конкурентоспроможності нашої країни на світовій арені. Водночас такі проблеми характерні і для судової системи, тому вимагають негайного вирішення. Нині електронні інформаційні ресурси у судах доволі часто виконують роль електронних доказів. До найпоширеніших видів джерел цифрової інформації, яку використовують учасники цивільного процесу як електронні докази, належать: електронні документи, електронні повідомлення, аудіо- та відеозаписи, інформація, розміщена в глобальних інформаційних системах [346, с. 263].

Із урахуванням воєнного стану в Україні та, як наслідок, відключення електроенергії, нестабільність роботи Інтернету, варто зауважити, що недотримання процедури подання заяв (клопотань, заперечень) із долученням доказів фактично може бути обґрунтованою підставою для прийняття судом необґрунтованого рішення у справі, з порушенням, зокрема, й такої засади судочинства, як рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, що є неприпустимим крізь призму розуміння сутності правосуддя, про що висловлював свою юридичну позицію Конституційний Суд України [31, с. 463–464].

З огляду на викладене та враховуючи, що питання про належність, достатність доказів для встановлення обставин, які мають значення для справи, суд вирішує відповідно до свого внутрішнього переконання – процесуальне законодавство у вказаній частині потребує внесення відповідних змін, які пропонується запровадити так:

1) викласти положення абзацу 2 частини четвертої статті 170 ГПК України в такій редакції: *«Суд повертає письмову заяву (клопотання, заперечення) заявнику*

без розгляду також у разі, якщо її подано особою, яка відповідно до частини шостої статті 6 цього Кодексу зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його. **У разі внутрішнього переконання суду, що обставини, про які йдеться у заяві (клопотанні, запереченні), можуть вплинути на законність та обґрунтованість судового рішення, суд залишає таку заяву (клопотання, заперечення) без руху з наданням строку для усунення недоліків»;**

2) викласти положення абзацу 2 частини четвертої статті 183 ЦПК України в такій редакції: *«Суд повертає письмову заяву (клопотання, заперечення) заявнику без розгляду також у разі, якщо її подано особою, яка відповідно до частини шостої статті 14 цього Кодексу зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його. У разі внутрішнього переконання суду, що обставини, про які йдеться у заяві (клопотанні, запереченні), можуть вплинути на законність та обґрунтованість судового рішення, суд залишає таку заяву (клопотання, заперечення) без руху з наданням строку для усунення недоліків»;*

3) викласти положення абзацу 2 частини другої статті 167 КАС України в такій редакції: *«Суд повертає письмову заяву (клопотання, заперечення) її заявнику без розгляду також у разі, якщо її подано особою, яка відповідно до частини шостої статті 18 цього Кодексу зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його. У разі внутрішнього переконання суду, що обставини, про які йдеться у заяві (клопотанні, запереченні), можуть вплинути на законність та обґрунтованість судового рішення, суд залишає таку заяву (клопотання, заперечення) без руху з наданням строку для усунення недоліків»* [31, с. 464].

4. *Розбіжність строків у процесі розгляду справи в електронній формі.* О. Шаповалова, Л. Шевченко, А. Стріжкова та інші констатують, що перша проблема, з якою зіткнулися суди в процесі такої реалізації, полягала у розбіжності строків. В ЄСІТС строки фіксуються чітко, тому можна визначити,

коли отримано документ, коли його прочитали чи коли його відправили. Однак при поєднанні паперової й електронної форми встановити ці строки майже неможливо [211, с. 106].

У разі пропуску процесуальних строків стороною, вони можуть бути поновлені з поважних причин. Так, ч. 3 ст. 256 ГПК України передбачено, що «строк на апеляційне оскарження може бути також поновлений в разі пропуску з інших поважних причин, крім випадків, зазначених у частині другій статті 261 цього Кодексу». Проте законодавство не містить визначення поважних причин і їх переліку. Судам доводиться щоразу встановлювати на власний розсуд, чи є причини поважними. Водночас для поновлення строків оціночне поняття «поважна причина» є засобом для зловживань, перебуваючи за межами контролю [211, с. 106–107].

5. Порушення порядку ведення електронного діловодства. Першою та найважливішою проблемою, як зауважує О. Сковчиляс-Павлів, є те, що законодавством не передбачено обов'язок реєстрації електронних кабінетів громадянами. Отже, вони можуть не мати доступу до електронних документів, через це судді самостійно роздруковують матеріали справи, які іноді сягають сотні сторінок. Водночас через обмеженість ресурсів суду на витратні матеріали суддям нерідко доводиться самостійно купувати папір, заправляти картриджі тощо, які є необхідними засобами для роботи. У зв'язку з цим потрібно внести зміни до процесуальних кодексів, встановивши для громадян, які звертаються до суду, обов'язок самостійної реєстрації електронних кабінетів, щоб вони мали можливість доступу до всіх електронних документів [32, с. 211].

Слушними є пропозиції, висловлені О. Кібенко, щодо функціонування повноцінного електронного або онлайн-суду, який забезпечить можливість ефективного доступу до правосуддя, а також швидкого та зручного механізму розгляду справ. Вона пропонує заходи, які вбачає першочерговими (*примітка автора – застосування цих заходів позитивно вплине і на ведення електронного діловодства у судах*), зокрема [107]:

а) розширення запровадження письмового розгляду справ (без проведення засідань) – особливо в судах апеляційної та касаційної інстанцій. Це суттєво пришвидшить розгляд справ. Наразі суди є доволі небезпечними для проведення засідань, інколи сторонам складно дістатися до суду, засідання можуть відкладатися через відключення електроенергії, повітряні тривоги. Відеоконференції нерідко зриваються через ті самі причини (відповідний проєкт зареєстровано у Верховній Раді 13 січня 2023 року № 8358) *(примітка автора – надано Висновок Комітету Верховної Ради України про розгляд 2 червня 2023 року)*;

б) перехід до розгляду справ у електронному форматі (без формування паперових справ і підписання паперових рішень); перехід до хмарного, а не гібридного зберігання інформації з діловодства судів. Це сприятиме зменшенню ризиків знищення та втрати паперових справ;

в) дистанційна робота суддів і частини апарату судів (в більшості країн, серед яких США, Канада, Велика Британія, Латвія, Естонія, в яких функціонують повноцінні онлайн-суди, передбачено віддалену роботу суддів і працівників суду). Відповідний проєкт зареєстровано у Верховній Раді України (№ 8358 від 13 січня 2023 року). Крім того, 10 березня 2023 року Кабінетом Міністрів України подано до Верховної Ради України проєкт Закону № 9090 про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо цифровізації судочинства й удосконалення наказного провадження у цивільному судочинстві. Цей законопроєкт спрямовано на вдосконалення системи дистанційного судочинства, запровадження нових інструментів для здійснення правосуддя. Зміни передбачають можливість проведення судових засідань поза залом суду в дистанційному форматі для суддів і секретарів, а також можливості для допиту свідків і експертів, надання ними показань у режимі онлайн [348; 349];

г) впровадження модуля централізованого автоматичного розподілу та розподілу електронних справ без урахування територіальної юрисдикції, що сприятиме вирівнюванню навантаження, пришвидшенню розгляду справ;

г) скасування норми щодо обов'язку надсилати копії документів іншим учасникам справи у паперовому форматі навіть у разі подання позову за допомогою електронного суду [107].

6. Загроза безпеки (захисту) даних та їх конфіденційності. Безпека персональних даних та конфіденційність інформації є не менш важливими, ніж належний судовий захист особи, передусім сьогодні, коли поширюються випадки кіберзлочинності, від яких страждають не лише пересічні громадяни, а й державні органи, комерційні організації. В. Адам, М. Долинська й інші науковці вважають, що надзвичайно потрібне правове регулювання питань інформаційної безпеки, визначення кола осіб, відповідальних за забезпечення її конфіденційності, її збереження та передачу адресату, а також встановлення відповідальності за порушення, вчинені у цій сфері. Для трансформації суспільства у сучасне інформаційне суспільство важливими є не лише обсяги інформації, інтенсивність її обігу, обмін інформацією, а також і її якісні показники [346, с. 261].

Забезпечення належного рівня безпеки інформації в судах потребує регулярного оновлення баз даних, зміни застарілої техніки, посади з обслуговування техніки мають займати кваліфіковані фахівці, однак сьогодні це є проблемою через низьку заробітну плату [32, с. 211].

7. Модернізація ІТ у судовій системі, використання ІІІ. Впродовж останніх десятиліть правова система зазнала суттєвих змін через упровадження технологій. Зокрема йдеться про розвиток інформаційно-правових систем, які забезпечують роботу із законодавством, створення офіційного реєстру судових рішень, інформаційно-правових систем для можливості роботи із судовою практикою. Із появою штучного інтелекту ті процеси, які тривали десятиліттями, помітно пришвидшилися. В. Крат та І. Голубовський зауважують, що таке пришвидшення формує образ розумного технологічного судді на наступне десятиліття. Водночас в Україні регулювання використання ІІІ в судочинстві має формальний характер на нормативному рівні. Застосування ІІІ у судочинстві

потребує активніших і конкретніших дій, спрямованих на визначення способів його застосування [350].

Як підкреслює О. Македон, використання ІІІ в юридичній сфері, нерозривно пов'язане із обробкою значних обсягів конфіденційної інформації. Це викликає потребу вжиття заходів, спрямованих на забезпечення захисту конфіденційності таких даних, забезпечення прозорості процесів їх оброблення. Зважаючи на чутливість інформації, яку здатні обробити системи ІІІ, для захисту конфіденційності даних потрібно застосовувати ефективні заходи (захист доступу до систем і даних, шифрування даних, механізми моніторингу доступу й аудиту). Забезпеченню довіри до ІІІ сприятиме прозорість їхніх процесів. Ідеться про розробку алгоритмів, здатних пояснювати прийняті рішення, та механізми, які дають змогу відстежувати шлях обробки даних і розуміти вплив на цей процес. Окрім того, потрібно розробити правові норми й стандарти, які забезпечуватимуть ефективний захист конфіденційності даних, прозорість процесів їх обробки. Це можуть бути законодавчі акти, що визначатимуть вимоги до захисту даних, прозорості функціонування ІІІ в юридичній сфері [351, с. 203].

Водночас потрібно організовувати навчання для фахівців сфери права і технологій щодо захисту конфіденційності даних і прозорості використання ІІІ. Це сприятиме підвищенню рівня усвідомленості у цих питаннях і допоможе впроваджувати ефективні заходи захисту. Забезпечення захисту конфіденційності даних і прозорості процесів важливі для використання ІІІ в юридичній сфері. Вирішення цих питань вбачають у застосуванні ефективних заходів щодо захисту даних, розробці прозорих процесів оброблення інформації, створенні відповідних правових норм і стандартів, проведенні навчання й освіти. Лише комплексний підхід до вирішення цих питань сприятиме забезпеченню безпечного й етичного використання ІІІ в юридичній сфері [351, с. 203].

Власне на потребі прийняття відповідних законодавчих актів, які врегульовуватимуть суспільні відносини у цій сфері, наголошують і М. Василенко та Т. Шевченко. Однак питання законодавчого врегулювання

впровадження ІІІ в судову систему є доволі складним, адже технології ІІІ стрімко розвиваються. Це характерно для різних аспектів використання ІІІ. Вони зауважують, що законодавство України, яке регулює суспільні відносини в електронному правосудді, публічному управлінні та ІІІ, повинно відповідати законодавству ЄС. Це важливо і для інтеграційного процесу з ЄС, який передбачає досягнення повної уніфікації й адаптації, і для процесів гармонізації в країнах-членах ЄС. Водночас варто враховувати, що в Україні рівень розробок у системах ІІІ не є гіршим [352, с. 152–153].

Д. Белов та М. Белова наголошують, що використання ІІІ в судочинстві супроводжують певні ризики, тому важливо розробляти ефективні механізми для запобігання та управління такими ризиками. Це передбачає розроблення систем забезпечення захисту персональних даних та конфіденційності, кібербезпеки, проведення аудитів і контролю за функціонуванням систем ІІІ. Крім того, потрібно встановити механізми відповідальності й компенсації у разі помилкових, несправедливих рішень, які можуть прийняти залучені системи ІІІ [353, с. 319].

Д. Рейлінг і Ф. Контіні, аналізуючи платформи електронного правосуддя, зокрема виклики для суддівського врядування, вважають, що, оскільки цифрові процедури стають звичайним способом ведення судочинства, судові органи повинні забезпечити регулювання та кодування, які сукупно гарантують справедливе судочинство. Позаяк технології стають розумнішими і можуть взяти на себе більшу частину людської діяльності, це питання є ще актуальнішим із появою систем прийняття рішень, що підтримуються ІІІ. Узгодження вимог справедливого судочинства з вимогами технологій порушує питання про розвиток і залучення користувачів із метою забезпечення справедливого судочинства, а також задоволення нових потреб, які породжують ІТ [315, с. 9–10].

Важливим аспектом для вирішення окреслених проблемних питань, які перешкоджають належному функціонуванню електронного правосуддя, є те, що

Європейською комісією оприлюднено загальні висновки щодо прогресу України на шляху до ЄС, а також детальний документ зі конкретними завданнями для нашої держави на цьому шляху. Одним із основних етапів для початку переговорів з ЄС є успішне виконання рекомендацій у сфері судової реформи. Зокрема потрібно ухвалити і розпочати реалізацію Дорожньої карти модернізації ІТ у судовій системі за результатами аудиту [354].

У Висновку № 26 (2023) Консультативної ради європейських суддів (КРЕС) щодо правових та етичних основ використання технологій зазначено, що: для кращого забезпечення незалежності та неупередженості судової влади КРЕС вважає, що необхідна чітка правова та етична основа для розроблення та використання технологій судовими органами (п. 81); у загальних рамках, передбачених ЄКПЛ і національним захистом основоположних прав, використання технологій судовими органами має підтримуватися відповідною законодавчою основою (п. 84); щоб забезпечити ефективний захист і безпеку даних, а також регулювання без шкоди для судової незалежності, держави-члени повинні створити там, де вони ще не існують, національні органи з питань нагляду за захистом даних судової влади в процесі здійснення правосуддя. Такі органи повинні бути створені всередині судової влади. Також можуть бути ухвалені законодавчі положення щодо розподілу відповідальності за безпеку та цілісність технологій і даних, які використовуються судовою системою (п. 85); законодавство також має передбачати дедалі більший перехід судових органів до використання технологій [294, с. 22–24].

Висновки до розділу 3

1. В умовах активної цифрової трансформації судової системи України особливої актуальності набуває питання модернізації електронного правосуддя. Сьогодні перед електронним правосуддям в Україні постає низка важливих

викликів, що потребують системного підходу та комплексного вирішення для забезпечення ефективного, прозорого та доступного правосуддя. Зокрема, основними викликами, які стоять перед електронним правосуддям в Україні, є:

1) необхідність комплексної модернізації Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), оскільки наявні апаратні та програмні рішення значною мірою застаріли. Система потребує повного оновлення, включаючи розроблення нової системи управління справами та покращення взаємодії з іншими державними реєстрами відповідно до рекомендацій ЄС;

2) забезпечення людиноцентричного та сервісноорієнтованого підходів у здійсненні електронного правосуддя, що передбачає створення системи, основою (базисом) якої є інтереси та потреби користувачів. Водночас ЄСІТС має забезпечувати зручний доступ до правосуддя, ефективну взаємодію між судом і учасниками процесу через електронні засоби та враховувати специфічні потреби різних категорій користувачів (суддів, адвокатів, громадян, працівників суду). Відповідно до рекомендацій СЕРЕJ, правосуддя має залишатися прозорим, гуманним, об'єднувальним і доступним в умовах стрімкого розвитку новітніх технологій, що вимагає належної підтримки та навчання всіх учасників судового процесу для ефективного використання цифрових інструментів;

3) необхідність належного нормативного врегулювання для забезпечення превалювання електронної судової справи, можливості дистанційного проведення судових засідань та екстериторіального розгляду справ, належна системна комунікація з користувачами та забезпечення інтелектуальної підтримки впровадження системи;

4) виконання зобов'язань у рамках Ukraine Facility Plan, що передбачає повне впровадження модернізованої ЄСІТС до кінця 2027 року. Це вимагає злагодженої співпраці між усіма стейкхолдерами – Вищою радою правосуддя, Верховним Судом, Міністерством цифрової трансформації та міжнародними партнерами, а також забезпечення належного фінансування та організаційної спроможності для реалізації запланованих змін;

5) впровадження технологій штучного інтелекту з дотриманням етичних принципів і збереженням контролю людини (насамперед суддею) над процесом прийняття судових рішень.

2. Розвиток штучного інтелекту створює нові можливості для вдосконалення електронного правосуддя через автоматизацію рутинних процесів, аналіз правової інформації та підвищення якості судових послуг. Проте його впровадження вимагає дотримання фундаментальних принципів, визначених, зокрема, Етичною хартією СЕРЕJ: дотримання основоположних прав, недискримінації, якості та безпеки даних, прозорості та контролю користувачем.

В Україні впровадження ІІІ до сфери правосуддя здійснюється поступово через розвиток наявних технологій (ЄСІТС, «Електронний суд»), упровадження консультативних програм та автоматизацію розгляду справ незначної складності. Водночас дуже важливо розуміти, що натеper ІІІ виконує лише допоміжну функцію і не може замінити суддю в процесі прийняття рішень, оскільки це потребує людського фактора для забезпечення справедливого судочинства. Водночас досвід зарубіжних країн показує активне впровадження ІІІ в судові системи різних країн (від США до Китаю). При цьому основна увага приділяється розробці етичних принципів і рамок використання ІІІ, забезпеченню прозорості, підзвітності та захисту даних, навчанню суддів і судових працівників роботі з технологіями ІІІ та встановленню чітких обмежень щодо делегування функцій прийняття рішень.

3. Інституційно-правовий механізм забезпечення цифрової трансформації правосуддя в ЄС характеризується дуалістичною природою та реалізується через систему загальних та спеціальних нормативно-правових актів. Загальні акти встановлюють фундаментальні засади цифрової трансформації в усіх сферах суспільних відносин, тоді як спеціальні акти, зокрема рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи, висновки Консультативної ради європейських судів та акти Європейської комісії з питань ефективності правосуддя, регламентують специфіку цифровізації судової системи. Така бінарна структура правового

регулювання забезпечує уніфікацію загальноєвропейських підходів та галузеву специфіку судочинства.

4. Стратегічна архітектура цифрової трансформації ЄС у галузі судочинства базується на комплексі взаємопов'язаних нормативних ініціатив, що формують єдину парадигму розвитку цифрового простору. Фундаментальне значення мають: Європейська стратегія єдиного цифрового ринку як базис для формування уніфікованого цифрового простору; програма «Цифрова Європа», що встановлює механізми фінансування проєктів у сферах високопродуктивних обчислень, штучного інтелекту та кібербезпеки; «Цифровий компас», спрямований на забезпечення універсальної доступності електронних публічних послуг. Особливу роль виконує кодифікація норм у сфері електронних комунікацій і регулювання штучного інтелекту, що формує правові рамки для імплементації інноваційних технологій у судочинство з дотриманням фундаментальних прав людини.

5. Спеціальне нормативно-правове регулювання цифрової трансформації правосуддя в ЄС характеризується багаторівневою структурою та охоплює: рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи, висновки Консультативної ради європейських судів, акти Європейської комісії з питань ефективності правосуддя та інші правові інструменти ЄС. Важливими є рекомендаційні акти щодо електронної демократії, побудови судових інформаційних систем, архівації електронних документів та забезпечення функціональної сумісності інформаційних систем у сфері юстиції, що формують методологічну основу для впровадження цифрових інновацій у судочинство. Не менш визначальними у розвитку правових засад цифровізації правосуддя є й висновки Консультативної ради європейських судів, зокрема щодо судочинства та інформаційних технологій, а також використання асистивних технологій у судочинстві. Відзначаємо й діяльність Європейської комісії з питань ефективності правосуддя, яка через свої нормативні акти встановлює етичні принципи використання штучного інтелекту в судових системах, визначає стратегічні напрями

цифровізації для покращення правосуддя та забезпечує методологічну підтримку впровадження інноваційних технологій при дотриманні фундаментальних прав людини. Увагу в системі спеціального регулювання приділено й механізмам урегулювання спорів у режимі онлайн, що відображено, зокрема, в Керівних принципах щодо механізмів врегулювання спорів в режимі онлайн в цивільному та адміністративному судочинстві.

6. Європейський суд з прав людини та Міжнародний кримінальний суд демонструють високий рівень цифровізації судових процесів, що виражається у функціонуванні електронного документообігу, публічному доступі до судових рішень, відеотрансляції засідань та можливості електронного подання документів. Особливе значення має запровадження платформи OTPLink у МКС, що забезпечує централізоване зберігання та обробку доказів із дотриманням міжнародних стандартів.

7. На загальноєвропейському рівні спостерігається активний розвиток транс'європейських проєктів у сфері електронного правосуддя, зокрема Європейського ідентифікатора прецедентного права (ECLI), Європейської інформаційної системи судимостей (ECRIS) та системи електронного правосуддя e-CODEX, простежується позитивна динаміка впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у судових системах європейських країн, насамперед у сфері електронних комунікацій між судами та користувачами.

8. Аналіз національних практик цифровізації правосуддя в країнах ЄС демонструє різні підходи та рівні впровадження електронного судочинства. Лідерами у цій сфері є Австрія, Естонія та Франція, які забезпечили комплексну цифровізацію судових процесів, включаючи електронний документообіг, відеоконференції та електронну подачу документів. Естонська модель, що базується на системах e-File та KIS, вважається успішною та слугує взірцем для інших країн. У більшості європейських країн упроваджено системи відеоконференцзв'язку та електронного документообігу, проте спостерігаються відмінності у підходах до їх використання. Наприклад, в Італії є суттєва різниця

між цивільним (переважно цифровим) та кримінальним (зазвичай паперовим) судочинством, тоді як у Німеччині застосування відеоконференцій обмежене традиційними підходами до судового процесу.

9. Електронну державу можна розглядати як багаторівневу інтегровану систему цифрової взаємодії між державою та суспільством через систему комунікаційних каналів у системі публічного управління, з метою ефективного функціонування електронного урядування в Україні та підвищення ефективності роботи органів публічної влади. Водночас ключовою особливістю такої системи на початковому етапі її становлення є саме її трансформаційний характер, що передбачає перехід від традиційної бюрократичної моделі до сервісно-орієнтованої, де держава виступає не як контролюючий орган, а як постачальник послуг для громадян (власне це і змінює парадигму взаємовідносин «держава-суспільство-громадянин» із вертикальної на горизонтальну, створюючи єдиний інформаційний простір).

10. Одним із кроків реформування системи правосуддя в умовах формування електронної держави є вдосконалення процесуального законодавства України щодо питання про належність, достатність доказів для встановлення обставин, що мають значення для справи. Пропонуємо положення абзацу 2 частини четвертої статті 170 ГПК України, положення абзацу 2 частини четвертої статті 183 ЦПК України та положення абзацу 2 частини другої статті 167 КАС України доповнити реченням наступного змісту: *«У разі внутрішнього переконання суду, що обставини, про які йдеться у заяві (клопотанні, запереченні), можуть вплинути на законність та обґрунтованість судового рішення, суд залишає таку заяву (клопотання, заперечення) без руху з наданням строку для усунення недоліків»*.

ВИСНОВКИ

У дисертації запропоновано нове вирішення наукового завдання, яке полягає у комплексному аналізі теоретико-правових засад цифровізації системи правосуддя в Україні, що дало змогу сформулювати відповідні висновки та пропозиції, котрі стосуються предмета дослідження. Вказані узагальнення відзначаються теоретичним і практичним значенням та полягають у такому:

1. Цілком погоджуючись із позицією щодо тотожності термінів «цифровізація» та «диджиталізація», зауважено, що обидва поняття описують комплексний процес упровадження цифрових технологій та інформаційних систем у систему правосуддя України, який охоплює автоматизацію судового діловодства, електронний документообіг, відеоконференції, електронні докази та інші інноваційні рішення тощо, спрямовані на підвищення ефективності та доступності правосуддя. Водночас термін «цифровізація системи правосуддя в Україні» є більш усталеним у вітчизняному науковому просторі та нормативно-правових актах, що дасть змогу забезпечити термінологічну єдність та уникнути можливої плутанини під час аналізу цих процесів.

2. Запропоновано цифровізацію системи правосуддя в Україні розуміти як комплексний інноваційний процес трансформації (технологічної модернізації) системи правосуддя шляхом упровадження сучасних інформаційно-телекомунікаційних технологій, що забезпечує автоматизацію судових процесів, електронну взаємодію між усіма учасниками процесу, а також іншими органами державної влади та місцевого самоврядування з метою підвищення ефективності та доступності правосуддя.

3. Установлено, що застосування міждисциплінарного методологічного підходу до дослідження цифровізації системи правосуддя в Україні вимагає врахування досягнень сучасних інформаційних технологій, теорії управління, соціології та інших суміжних галузей знань, що, зокрема, зумовлено

комплексним характером цього процесу. Водночас така методологічна база дозволяє не лише описати актуальну картину цифровізації системи правосуддя, а й виявити проблемні аспекти та запропонувати науково обґрунтовані шляхи їх вирішення з урахуванням сучасних тенденцій розвитку інформаційно-комунікаційних технологій і потреб судової практики. Отже, методологію дослідження цифровізації системи правосуддя в Україні можна розглядати як структуровану сукупність філософських, загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-юридичних методів, об'єднаних системним підходом і спрямованих на вивчення правових, організаційних та технологічних аспектів упровадження й функціонування сучасних цифрових технологій у систему правосуддя України з метою формування теоретичного підґрунтя для її подальшого розвитку.

4. Наголошено, що цифрова трансформація системи правосуддя України є комплексною правовою категорією, яка охоплює системну модернізацію та вдосконалення функціонування електронного правосуддя відповідно до сучасних цифрових тенденцій через упровадження та розвиток Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи; забезпечення та підвищення рівня надійності, прозорості і якості комунікації між судом та учасниками електронного судочинства із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій та інших електронних засобів; оптимізацію судових процесів через використання електронного документообігу, проведення онлайн засідань та електронного обміну процесуальними документами; впровадження комплексних заходів із забезпечення кібербезпеки та захисту конфіденційної інформації; підвищення доступності правосуддя через спрощення порядку звернення до суду; забезпечення прозорості судової системи та мінімізацію корупційних ризиків через автоматизацію процесів, а також удосконалення механізмів електронної взаємодії між судами, учасниками процесу й іншими державними органами з метою підвищення ефективності здійснення правосуддя.

5. Установлено, що нормативно-правове забезпечення цифровізації системи правосуддя в Україні – це комплексна система взаємопов'язаних нормативно-

правових актів різної юридичної сили (загальної, спеціальної та надзвичайної дії), які регулюють процеси впровадження та функціонування електронного судочинства, використання інформаційно-комунікаційних засобів і технологій, розвиток цифрової інфраструктури судів, забезпечення електронного документообігу, захисту інформації й кібербезпеки, спрямованих на підвищення ефективності, прозорості та доступності правосуддя відповідно до міжнародних стандартів і конституційних засад розвитку судової системи.

6. Підкреслено, що розуміння поняття «судові послуги, які надаються за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій», хоча й ґрунтується на новітньому теоретико-правовому базисі, його визначення наразі не закріплено у вітчизняному законодавстві. Судові послуги, які надаються за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій, запропоновано розглядати як регламентовану чинним законодавством діяльність судів із забезпечення доступу до правосуддя через цифрові платформи та електронні сервіси, що надаються судами онлайн повністю або частково із використанням комп'ютерів, програмного забезпечення, інформаційних та інших подібних систем, які дають змогу отримувати, зберігати, обробляти, змінювати та передавати інформацію через інтернет-ресурси.

До послуг, які надають суди за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій, віднесено: а) надання достовірної інформації та своєчасність її отримання користувачами; б) пришвидшення процедури розгляду справ у суді; в) віддалений доступ до інформації (документів) суддями, адвокатами, сторонами й іншими учасниками судового процесу; г) швидкий обмін інформацією (документами) між судами, сторонами й іншими учасниками судового процесу в цифровому форматі; ґ) зберігання інформації (документів) у електронних базах даних тощо.

7. Констатовано, що право людини на судовий захист в умовах цифрової трансформації набуває нового змісту через упровадження електронного правосуддя та інформаційно-телекомунікаційних технологій. Конституційні

гарантії та міжнародні стандарти права на судовий захист втілені у розвитку ЄСІТС, електронного документообігу та дистанційних судових процесів, що забезпечують доступність правосуддя в цифровому форматі. Отже, право людини на судовий захист в умовах цифрової трансформації – це гарантована державою реальна можливість доступу до правосуддя з використанням різних електронних сервісів та інформаційно-телекомунікаційних систем із метою захисту своїх прав та законних інтересів, що полегшує взаємодію між усіма учасниками судового процесу та сприяє підвищенню ефективності й доступності правосуддя.

8. З'ясовано, що основними викликами, які стоять перед електронним правосуддям в Україні, є:

1) необхідність комплексної модернізації Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС), оскільки наявні апаратні та програмні рішення значною мірою застаріли. Система потребує повного оновлення, включаючи розробку нової системи управління справами та покращення взаємодії з іншими державними реєстрами відповідно до рекомендацій ЄС;

2) забезпечення людиноцентричного та сервісноорієнтованого підходів у здійсненні електронного правосуддя, що передбачає створення системи, основою (базисом) якої є інтереси та потреби користувачів. Водночас ЄСІТС має забезпечувати зручний доступ до правосуддя, ефективну взаємодію між судом і учасниками процесу через електронні засоби та враховувати специфічні потреби різних категорій користувачів (суддів, адвокатів, громадян, працівників суду). Відповідно до рекомендацій СЕРЕJ, правосуддя має залишатися прозорим, гуманним, об'єднувальним та доступним в умовах стрімкого розвитку новітніх технологій, що вимагає належної підтримки та навчання всіх учасників судового процесу для ефективного використання цифрових інструментів;

3) необхідність належного нормативного врегулювання для забезпечення превалювання електронної судової справи, можливості дистанційного проведення судових засідань та екстериторіального розгляду справ, належна

системна комунікація з користувачами та забезпечення інтелектуальної підтримки впровадження системи;

4) виконання зобов'язань в рамках Ukraine Facility Plan, що передбачає повне впровадження модернізованої ЄСІТС до кінця 2027 року. Це вимагає злагодженої співпраці між усіма стейкхолдерами – Вищою радою правосуддя, Верховним Судом, Міністерством цифрової трансформації та міжнародними партнерами, а також забезпечення належного фінансування та організаційної спроможності для реалізації запланованих змін;

5) впровадження технологій штучного інтелекту з дотриманням етичних принципів і збереженням контролю людини (насамперед суддею) над процесом прийняття судових рішень.

9. Зазначено, що цифрова трансформація судочинства створює нові можливості для підвищення ефективності та доступності правосуддя через упровадження інноваційних технологічних рішень. Розвиток штучного інтелекту забезпечує передумови для вдосконалення електронного правосуддя через автоматизацію рутинних процесів, поглиблений аналіз правової інформації та підвищення якості судових послуг, однак його впровадження потребує суворого дотримання фундаментальних принципів, визначених Етичною хартією СЕРЕJ: забезпечення основоположних прав, недискримінації, якості та безпеки даних, прозорості та можливості контролю з боку користувачів.

Підкреслено важливість того, що нині ШІ виконує лише допоміжну функцію і не може замінити суддю в процесі прийняття рішень. Водночас зарубіжний досвід демонструє активне впровадження ШІ в судові системи різних країн, однак основна увага приділяється розробці етичних принципів і рамок використання ШІ, забезпеченню прозорості, підзвітності та захисту даних, навчанню суддів та судових працівників роботі з технологіями ШІ та встановленню чітких обмежень щодо делегування функцій прийняття рішень.

10. Узагальнено, що інституційно-правовий механізм забезпечення цифрової трансформації правосуддя в ЄС характеризується дуалістичною природою та

реалізується через систему загальних і спеціальних нормативно-правових актів. Загальні акти встановлюють фундаментальні засади цифрової трансформації в усіх сферах суспільних відносин, тоді як спеціальні акти регламентують специфіку цифровізації судової системи. Така бінарна структура правового регулювання забезпечує уніфікацію загальноєвропейських підходів та галузеву специфіку судочинства.

Спеціальне нормативно-правове регулювання цифрової трансформації правосуддя в ЄС характеризується багаторівневою структурою та охоплює: рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи, висновки Консультативної ради європейських судів, акти Європейської комісії з питань ефективності правосуддя та інші правові інструменти ЄС. Важливими є рекомендаційні акти щодо електронної демократії, побудови судових інформаційних систем, архівації електронних документів і забезпечення функціональної сумісності інформаційних систем у сфері юстиції, що формують методологічну основу для впровадження цифрових інновацій у судочинство. Не менш визначальними у розвитку правових засад цифровізації правосуддя є й висновки Консультативної ради європейських судів, зокрема щодо судочинства та інформаційних технологій, а також використання асистивних технологій у судочинстві. Відзначається й діяльність Європейської комісії з питань ефективності правосуддя, яка через свої нормативні акти встановлює етичні принципи використання штучного інтелекту в судових системах, визначає стратегічні напрями цифровізації для покращення правосуддя та забезпечує методологічну підтримку впровадження інноваційних технологій при дотриманні фундаментальних прав людини. Увагу в системі спеціального регулювання приділено й механізмам урегулювання спорів у режимі онлайн, що відображено, зокрема, в Керівних принципах щодо механізмів врегулювання спорів в режимі онлайн в цивільному та адміністративному судочинстві.

11. Зауважено, що національні практики цифровізації правосуддя в країнах ЄС демонструють різні підходи та рівні впровадження електронного судочинства.

Лідерами у цій сфері є Австрія, Естонія та Франція, які забезпечили комплексну цифровізацію судових процесів, включаючи електронний документообіг, відеоконференції та електронну подачу документів. Естонська модель, що базується на системах e-File та KIS, вважається особливо успішною та слугує взірцем для інших країн. У більшості європейських країн впроваджено системи відеоконференцій зв'язку та електронного документообігу, проте спостерігаються відмінності у підходах до їх використання. Наприклад, в Італії є суттєва різниця між цивільним (переважно цифровим) та кримінальним (зазвичай паперовим) судочинством, тоді як у Німеччині застосування відеоконференцій обмежене традиційними підходами до судового процесу.

12. Констатовано, що одним із кроків реформування системи правосуддя в умовах формування електронної держави є вдосконалення процесуального законодавства України, зокрема:

1) щодо питання про належність, достатність доказів для встановлення обставин, що мають значення для справи. Запропоновано положення абзацу 2 частини четвертої статті 170 ГПК України, положення абзацу 2 частини четвертої статті 183 ЦПК України та положення абзацу 2 частини другої статті 167 КАС України доповнити реченням такого змісту: *«У разі внутрішнього переконання суду, що обставини, про які йдеться у заяві (клопотанні, запереченні), можуть вплинути на законність та обґрунтованість судового рішення, суд залишає таку заяву (клопотання, заперечення) без руху з наданням строку для усунення недоліків»;*

2) з огляду на те, що філії або представництва юридичної особи, а також відокремлені підрозділи зазвичай забезпечують участь представників, надають пояснення у справі, оскільки саме з їхньої діяльності виник спір, запропоновано внести зміни до ст. 6 ГПК України щодо обов'язку зареєструвати Електронний кабінет у ЄСІТС не тільки юридичним особам, а й їхнім філіям або представництвам юридичної особи, а також відокремленим підрозділам, які мають коди ЄДРПОУ, оскільки під час розгляду справ у суді такі виступають

сторонами / учасниками справи, однак не мають доступу до «Електронного суду»;

3) встановлено необхідність законодавчого врегулювання механізму передачі електронних копій документів для проведення експертних досліджень шляхом внесення змін до процесуальних кодексів України та Інструкції про призначення та проведення судових експертиз, що дасть змогу оптимізувати процес взаємодії між судовими й експертними установами через визначення критеріїв допустимості проведення експертизи за електронними копіями, регламентацію порядку їх передачі, встановлення вимог до формату та якості, а також закріплення права експерта клопотати про надання оригіналів у разі необхідності, що в кінцевому результаті сприятиме економії процесуальних ресурсів та розвитку електронного правосуддя в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 1 грудня 2022 року № 2807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2807-20/ed20221201#n32>
2. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки, схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 року № 67-р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>
3. Маркевич К. Цифровізація: переваги та шляхи подолання викликів. *Разумков Центр*. 2021. 06 вересня. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/tsyfrovizatsiia-perevagy-ta-shliakhy-podolannia-vyklykiv>
4. Хаустова М. Поняття цифровізації: національні та міжнародні підходи. *Право та інновації*. 2022. № 2 (38). С. 7–18. DOI 10.37772/2518-1718-2022-2(38)-1.
5. Дубина М., Козлянченко О. Концептуальні аспекти дослідження сутності діджиталізації та її ролі у розвитку сучасного суспільства. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 3 (19). С. 21–32. DOI: 10.25140/2411-5215-2019-3(19)-21-32.
6. Шлапко Т. В. Правове забезпечення трансформації сфери охорони здоров'я у світлі медичної реформи з огляду на євроінтеграційні процеси / Т. В. Шлапко, М. В. Старинський, В. В. Миргород-Карпова, А. І. Висоцький, Д. С. Шеїн. *Аналітичне-порівняльне правознавство* / редкол.: Ю. М. Бисага (голов. ред.), Д. М. Белов, С. Б. Булеца та ін.; ДВНЗ «УжНУ». Ужгород, 2021. № 3. С. 141–147. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.03.27>. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/252521/249796>
7. Кравченко К. В. До питання діджиталізації інституту апеляційного провадження. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 4(29). Т. 2. С. 112–115. DOI: [https://doi.org/10.32837/pyuv.v2i4\(29\).445](https://doi.org/10.32837/pyuv.v2i4(29).445).

8. Пищуліна О. Цифрова економіка : тренди, ризики та соціальні детермінанти : доповідь (м. Київ, жовтень 2020 року) / Центр Разумкова. Київ : Видавництво «Заповіт», 2020. 274 с. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/article/2020_digitalization.pdf

9. Соколова Г. Б. Деякі аспекти розвитку цифрової економіки в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 1. С. 92–96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvd_2018_1_17

10. Куньч З. Й Універсальний словник української мови. Тернопіль : Навчальна книга, 2007. 848 с.

11. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з доп. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

12. Сучасна правова енциклопедія / О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, Н. М. Оніщенко та ін.; за заг. ред. О. В. Зайчука; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 384 с.

13. Лаговський В. М. Правосуддя як основна функція судів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2014. Вип. 29. Ч. 2. Т. 3. С. 18–21.

14. Судові та правоохоронні органи України : навч. посібник / М. А. Макаров, А. С. Симчук, М. Й. Кулик, Ю. В. Терещенко, С. В. Харченко. Київ : Нац. акад. внутр. Справ, 2022. 656 с.

15. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Назар Ю. С., Гаврильців М. Т., Лук'янова Г. Ю., Годяк А. І., Бліхар М. М. Судові та правоохоронні органи : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. 388 с.

16. Судові та правоохоронні органи України : підручник / кол. авт.: В. В. Дараган, О. П. Бойко, Н. С. Бублик та ін. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 400 с.

17. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

18. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 року № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

19. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) від 30 січня 2003 року № 3-рп/2003. Справа № 1-12/2003. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03#Text>

20. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частин сьомої, дев'ятої, пункту 2 частини шістнадцятої статті 236-8 Кримінально-процесуального кодексу України від 30 червня 2009 року № 16-рп/2009. Справа № 1-17/2009. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v016p710-09#Text>

21. Решота В. В. Проблеми визначення основних понять у сфері здійснення правосуддя. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2016. Вип. 62. С. 119–127.

22. Махніцький О. І. Судова влада: сутність, зміст та поняття. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук.пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін та ін.; МОН України, НУ ОЮА. Одеса: Юрид. л-ра, 2013. Вип. 70. С. 19–25. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d163ac1c-689a-4766-a1f8-9891676d697c/content>

23. Комзюк В. Т. Щодо нормативного визначення поняття і сутності правосуддя. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне*

правознавство». 2023. № 1. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.14>. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/277615>

24. Козлов М. Go PaperLess! Стратегія цифровізації роботи судів. *Інформаційне агентство «ЛІГА:ЗАКОН»*. 2021. 29 вересня. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/ed20221223#Text>

25. Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затверджено Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#n10>

26. Бондарчук В. Апгрейд системи правосуддя: що каже Стратегія? *Юридична Газета online*. 2021. 23 червня. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/apgreyd-sistemi-pravosuddya-shcho-kazhe-strategiya.html>

27. Новий тлумачний словник сучасної української мови / уклад.: І. О. Радченко, О. М. Орлова. Київ : ПП Голяка В. М., 2010. 768 с.

28. Коршун А. Розвиток в Україні електронного правосуддя в контексті взаємодії суду та інститутів громадянського суспільства: теоретико-правова характеристика. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2017. Octombrie. С. 20–24.

29. Зубашков М. Проблема співвідношення понять «електронне правосуддя», «електронне судочинство» та «електронний суд» в цивільному процесі України. *Нове українське право*. 2024. Вип. 3. С. 165–172. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2024.3.21>.

30. Берназюк О. О. Поняття та особливості електронного судочинства в Україні. *Право і суспільство*. 2019. № 3. Ч. 2. С. 15–20.

31. Никон О. З. Правовий аналіз сучасного стану цифровізації системи правосуддя в Україні крізь призму юридичних позицій Конституційного Суду України. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Право»*. 2024. № 9 (37). С. 457–473. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9\(37\)-457-473](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9(37)-457-473).

32. Сkochиляс-Павлів О. В. Сучасний стан електронного судочинства в Україні. *Київський часопис права*. 2024. № 1. С. 207–212. DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2024.1.29>.

33. Політанський В. С. Особливості впровадження та функціонування електронного суду в Україні. *Право і суспільство*. 2020. № 5. С. 35–40. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.5.5>.

34. Бринцев О. В. «Електронний суд» в Україні. Досвід та перспективи : монографія. Харків : Право, 2016. 72 с. URL: <https://hr.arbitr.gov.ua/userfiles/bryncev07122016.pdf>

35. Галамай О. З. Електронне правосуддя в умовах цифрової трансформації суспільства. *Актуальні питання економіки, фінансів, управління та права : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 27 червня 2023 р.)*. Кропивницький : ЦФЕНД, 2023. С. 66–67.

36. Кузьменко О. В., Скляренко Г. В. Сучасний стан технічного забезпечення електронного правосуддя в Україні. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2023. № 3. С. 372–375. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.67>. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/284807>

37. Кібець В. О. Електронне правосуддя як новий рівень доступу до суду. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 2. С. 265–267. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2019/76.pdf

38. Олійничук О., Олійничук Р., Колесніков А. Електронне правосуддя як елемент сучасної системи судочинства. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 3 (27). С. 141–147. DOI: [10.35774/app2021.03.141](https://doi.org/10.35774/app2021.03.141).

39. Кібенко О. Майбутнє онлайн-судів в Україні: оцифровування наявних процесів чи цифрова трансформація правосуддя? *Юридична Газета online*. 2023. 17 березня. № 1–2 (759–760). URL: <https://yur-gazeta.com/dumka->

eksperta/maybutne-onlaynsudiv-v-ukrayini-ocifrovuvannya-nayavnih-procesiv-chi-cifrova-transformaciya-pravosud.html

40. Цифровізація правосуддя: очікування суспільства. *Сайт Асоціації правників України*. 2020. 19 травня. URL: <https://uba.ua/ukr/news/7525>

41. Обрусна С. Ю., Пасинчук К. М. Електронний суд як адміністративно-правова категорія. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 3. С. 120–124.

42. Корнієнко М. Цифрова трансформація судового процесу. *Юрист&Закон*. 2021. №17–18. 29 квітня. Завантажено зі сайту Asterslaw. URL: https://www.asterslaw.com/ua/press_center/publications/digital_transformation_of_litigation_process_in_ukraine/

43. Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затверджено Рішенням Вищої ради правосуддя 17 серпня 2021 року № 1845/0/15-21. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21/conv#n70>

44. Пампура М. Цифровізація судочинства: ключові завдання. *Юридична Газета online*. 2024. 15 листопада. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/cifrovizaciya-sudochinstva-klyuchovi-zavdannya.html>

45. Судова статистика. 2022 рік. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2022

46. Судова статистика. 2023 рік. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2023

47. Ніколенко Л. М. Електронне правосуддя як спосіб підвищення ефективності судового розгляду. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2022. Вип. 71. С. 338–341. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.71.57>.

48. Суди та органи судової влади отримали можливість оперативно отримувати інформацію з Державного реєстру фізичних осіб - платників

податків. *Державна судова адміністрація України*. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1698111/>

49. Мамченко Н. Суддям дозволять працювати над справами вдома, а не з приміщення суду: Комітет Ради схвалив законопроект. *Юридична Газета online*. 2023. 05 червня. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/272222-sudyam-razreshat-rabotat-nad-delami-na-domu-a-ne-iz-pomescheniya-suda-komitet-rady-odobril-zakonoproekt>

50. Організація роботи судів в умовах війни: міжнародний та вітчизняний досвід. *Пресслужба ДСА України*. 2023. 08 лютого. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1379727/>

51. Звернення до суду: з якими проблемами стикнулися громадяни в умовах війни. *Сайт Української Гельсінської спілки з прав людини*. 2023. 16 березня. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/zvernennia-do-sudu-z-iaky-my-problemamy-styknulysia-hromadiany-v-umovakh-viyny/>

52. Fabri M. From Court Automation to e-Justice and Beyond in Europe. *International Association for Court Administration*. 2024. Vol. 15 Is. 3. 23 p. DOI: 10.36745/ijca.640. URL: <https://iacajournal.org/articles/640/files/67174c47296c0.pdf>

53. Основи наукових досліджень : навч.-метод. посібник (для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня денної та заочної форм навчання педагогічних спеціальностей) / уклад. Н. Г. Кошелева. Бахмут, ГІІМ ДВНЗ «ДДПУ», 2019. 117 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi73/0053643.pdf>

54. Іванюта П. В. Методологія державного управління національної економіки. *Економіка та держава*. 2010. № 8. С. 100–102. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/8_2010/31.pdf

55. Калініна Л. Науковий дискурс сучасних методологій організаційного механізму управління в сфері освіти. *Рідна школа*. 2017. № 1–2 (січень–лютий). С. 8–17. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/706725/1/kalinina.pdf>

56. Туриніна О. Л. Методологія та методи психологічного дослідження : навч.-метод. посібник. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. 206 с. URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/metod_psih_dosl.pdf

57. Шевчук Р. М. Методологія наукового пізнання: від явища до сутності. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1. С. 31–44. URL: <https://philosophy.naiau.kiev.ua/index.php/philosophy/article/view/380/382>

58. Селігей П. Світло й тіні наукового стилю : монографія / НАН України. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2016. 627 с.

59. Лавренюк А. П., Власенко Л. О., Кишенько В. Д. Методологія наукових досліджень : навч. посібник. Київ : Видавництво Ліра-К, 2018. 352 с. URL: https://pdf.lib.vntu.edu.ua/books/2019/Ladanuk_2018_352.pdf

60. Бехруз Х. Н., Мануїлова К. В. Науково-дослідницький процес: методологічний аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 534–537. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/123>. URL: http://lsey.org.ua/1_2023/123.pdf

61. Балинська О. М., Яценко В. А. Методологія сучасного правознавства : посібник / За заг. ред. О. М. Балинської. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 372 с.

62. Фальковський А. О. Аксіологічний підхід в методології сучасної юриспруденції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.12 – філософія права. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2011. 17 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/50594692.pdf>

63. Дамірлі М. А. Методологія порівняльно-правових досліджень. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т.* Харків : Право, 2016. Т. 3: Загальна теорія права / редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2017. С. 272–279.

64. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Методологія наукових досліджень : підручник. Харків : Право, 2019. 368 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/PO_LN_TEXT/SENMK/OMND.pdf
65. Костицький М. В. Деякі питання методології юридичної науки. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 3–11. URL: <https://elar.naiau.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/249b300a-064f-4ac8-a752-2449958c48dc/content>
66. Кельман М. С. Юридична наука: проблеми методології : монографія. Тернопіль : ТЗОВ «Терно-граф», 2011. 492 с.
67. Кельман М. С. Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку. *Психологія і суспільство*. 2015. № 4. С. 33–46. URL: <https://pis.wunu.edu.ua/index.php/uapis/article/view/780>
68. Рабінович П. М. Методологія юридичної науки. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т. 3: К–М. Київ : Видавництво «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2001. С. 618–619.
69. Dźwigoł H., Dźwigoł-Barosz M. Scientific research methodology in management sciences. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2018. Т. 2 № 25. Р. 424–437. DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v2i25.136508>. URL: <https://fkd.net.ua/index.php/fkd/article/view/1769/1787>
70. Ящук В. І. Методи та методологія наукових досліджень при підготовці фахівців галузі знань «Сфера обслуговування». *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2020. № 60. С. 118–122. DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2020-60-19>. URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-econom/article/view/777/738>
71. Міхайліна Т. В., Гоцуляк Ю. В. Криза методології сучасних юридичних досліджень. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2021. Вип. 65. С. 26–30. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2021.65.4>.

72. Іщенко М. П., Руденко І. І. Філософія науки: питання теорії і методології : навч. посібник / За ред. д-ра філос. наук. проф. М. П. Іщенка. Київ : УБС НБУ, 2010. 442 с.

73. Грабченко А. І., Федорович В. О., Гаращенко Я. М. Методи наукових досліджень : навч. посібник. Харків : НТУ «ХП», 2009. 142 с. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/159817923.pdf>

74. Бондар Н. А., Стрельник В. В. Методологія наукового дослідження теоретико-правових факторів впливу на розвиток юридичної освіти в умовах глобалізації. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 102–105. DOI: <https://doi.org/10.32782/25240374/20232/21>. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2023/21.pdf

75. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посібник. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с. URL: <https://pedagogy.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/03/vajinskii-posibnyk.pdf>

76. Драгомерецький М. М. Особливості методології загальнотеоретичного дослідження міжгалузевих інститутів права. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 11. С. 34–36. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-11/3>. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2021/5.pdf

77. Оржинська Е. І. Стан сучасної класифікації методів науки. *Право і суспільство*. 2018. № 2. Ч. 3. С. 19–22. URL: <https://elar.naiau.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/fd44f31d-5802-47bf-b789-1ec92756cb91/content>

78. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Філософія : підручник. Харків : Право, 2013. 432 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2019/Filosofia_2013_uchebnik.pdf

79. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посібник / І. С. Добронравова, О. В. Руденко, Л. І. Сидоренко та ін. ; за ред. І. С. Добронравової (ч. 1), О. В. Руденко (ч. 2). Київ : ВПЦ «Київський університет», 2018. 607 с. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/1_1728_78097017.pdf

80. Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень : навч. посібник. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/l_1565_95822518.pdf

81. Основи методології та організації наукових досліджень : навч. посібник для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів / за ред. А. Є. Конверського. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с. URL: https://biology.univ.kiev.ua/images/stories/Upload/Kafedry/Biofizyky/2014/konversky_osn_metod_ta_org_nayk_dosl.pdf

82. Медвідь В. Ю., Данько Ю. І., Коблянська І. І. Методологія та організація наукових досліджень (у структурно-логічних схемах і таблицях) : навч. посібник. Суми : СНАУ, 2020. 220 с. URL: https://agro.snau.edu.ua/wp-content/uploads/2020/11/20201113_100711.pdf

83. Гуторов О. І. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посібник. Харк. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. Харків : ХНАУ, 2017. 272 с. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/l_1576_35477225.pdf

84. Організація наукових досліджень у сфері менеджменту та безпеки організації : підручник / В. Бліхар та ін. Хмельницький : Вид-во ХУУП імені Леоніда Юзькова, 2022. 443 с. URL: https://duikt.edu.ua/uploads/l_1798_57194995.pdf

85. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Організація та методологія наукових досліджень : навч. посібник. Харків : Право, 2017. 448 с.

86. Філатов В. Загальнонаукові та спеціальноправові методи дослідження моделі перехідного правосуддя. *Юридичний вісник*. 2022. № 2. С. 23–29. DOI: <https://doi.org/10.32837/yuv.v0i2.2317>.

87. Кравцова Т. М. Співвідношення методології сучасного правознавства та методології адміністративно-правової науки: актуальні питання. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2021. Вип. 6(18). С. 98–104. DOI: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-6\(18\)-98-104](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-6(18)-98-104).

88. Цифрова економіка : підручник / Т. І. Олешко, Н. В. Касьянова, С. Ф. Смерічевський та ін. Київ : НАУ, 2022. 200 с. URL: <https://er.nau.edu.ua>
89. Якушко І. Сутність та особливості цифрової трансформації. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 4(28). С. 75–82. DOI: 10.25140/2411-5215-2021-4(28)-75-82.
90. Ільєнко О. В., Пасик-Косарева Н. О. Цифровізація чи цифрова трансформація, як теоретико-методологічна платформа розвитку електронного урядування. *Наукові перспективи*. 2022. № 6 (24). С. 92–102. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-6\(24\)-92-102](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-6(24)-92-102).
91. Воржакова Ю. П., Хлебінська О. І. Сутність цифрової трансформації з різних позицій підприємців та науковців. *Економіка та держава*. 2021. № 9. С. 107–111. DOI: 10.32702/23066806.2021.9.107.
92. Хлебінська О. І. Теоретичні підходи до цифровізації та цифрової трансформації. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи* : зб. тез доп. II Міжнар. наук.-практ. конф., 22 квіт. 2021 р. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, Вид-во «Політехніка», 2021. С. 114–115. URL: <https://confmanagement-proc.kpi.ua/article/view/230519>
93. Загрійчук М. Ю. До проблеми визначення поняття, сутності та змісту цифрової трансформації регіону. *Юридична наука*. 2020. № 3 (105). С. 176–182. DOI: <https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-105-3.22>.
94. Концепція розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації, схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>
95. Деякі питання цифрової трансформації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2024 року № 735-р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2024-%D1%80#Text>

96. Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, схвалено Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text>

97. Петрушенко В. Тлумачний словник основних філософських термінів. Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2009. 264 с.

98. Судові та правоохоронні органи України : навчальний посібник / автори-упорядники: В. М. Висоцький, Ю. А. Хатнюк. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 220 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua>

99. Охотницька Н. В. Становлення судової системи України (1991–2012 рр.): історико-правовий аспект : дис ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. Міністерство внутрішніх справ; Львівський державний університет внутрішніх справ. Львів, 2015. 212 с. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2020/dissertation/1743/ohotnyckadysertaciya.pdf>

100. Рябовол Л. Т. Судова влада та судова система як предмет наукових досліджень вітчизняних учених: деякі дискусійні питання. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2018. Вип. 3. Т. 1. С. 56–60. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/736065>

101. Судова влада. Каталог юридичних позицій Конституційного Суду України (за рішеннями, висновками). *Конституційний Суд України. Офіційний вебсайт*. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/55-sudova-vlada>

102. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 18 липня 2024 року № 8-р(II)/2024 у справі за конституційними скаргами Оніщенка Руслана Ілліча, Гаврилюка Дмитра Михайловича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 615 Кримінального процесуального кодексу України (справа про гарантії судового контролю за

дотриманням прав осіб, яких утримують під вартою). Справа № 3-88/2022(205/22, 114/24). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-24#Text>

103. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text>

104. Очеретяний В. В., Осійський Ю. О. Цифрова трансформація судових послуг в Україні – здобутки та перспективи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 4. С. 672–675. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-4/160>. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2024/162.pdf

105. Риженко Н. О. Цифрова трансформація в судовій системі України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2023. Вип. 79. Ч. 1. С. 228–231. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.79.1.39>.

106. Барабаш А. А. Впровадження цифрових технологій і забезпечення доступу до правосуддя в умовах воєнного стану. *Цифрова трансформація кримінального провадження в умовах воєнного стану* : матеріали круглого столу, присвяч. Всеукр. тижню права (м. Харків, 23 груд. 2022 р.) : електрон. наук. вид. / редкол.: Н. В. Глинська (голов. ред.), Д. І. Клепка, А. А. Барабаш ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України, Від. дослідж. проблем крим. проц. та судоустрою. Харків : Право, 2022. 148 с. DOI: <https://doi.org/10.31359/9789669984395>.

107. Кібенко О. Майбутнє онлайн-судів в Україні: оцифровування наявних процесів чи цифрова трансформація правосуддя? *Верховний Суд*. 2023. 20 березня. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1397565/>

108. Храпенко О. О., Сперанський В. О. Цифрова трансформація системи правосуддя, правоохоронних органів та адвокатури України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 458–461. DOI <https://doi.org/10.32782/25240374/202312/114>. URL: http://lsej.org.ua/12_2023/114.pdf

109. Цифровізація судової сфери: працюємо над оновленою концепцією е-Суду. *Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України*.

2024. 28 лютого. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/tsyfrovizatsiia-sudovoi-sfery-pratsiuemo-nad-onovlenoiu-kontseptsiu-e-sudu>

110. Державна антикорупційна програма на 2023–2025 роки, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 року № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text>

111. Як працює система електронного кримінального провадження iКейс. *Укрінформ*. 2024. 06 вересня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3902652-ak-pracue-sistema-elektronnogo-kriminalnogo-provadzenna-ikejs.html>

112. Пріоритетні напрями та завдання (проекти) цифрової трансформації на 2024–2026 роки, схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 серпня 2024 року № 735-р. *Офіційний вісник України*. 2024. № 75. Ст. 4449.

113. Національна економічна стратегія на період до 2030 року, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 березня 2021 року № 179. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text>

114. Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.

115. Луценко В. Р., Пікуля Т. О. Правове забезпечення цифрової трансформації в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2024. Вип. 81. Ч. 1. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.1.9>.

116. Польовий П. В. Нормативно-правовий механізм цифрових трансформацій в органах публічної влади та розвитку цифрових компетентностей публічних службовців. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Т. 33 (72). № 4. С. 84–93. DOI: <https://doi.org/10.32782/TNU-2663-6468/2022.4/14>.

117. Барабаш О. О. Цифровізація правосуддя у контексті впровадження системи Е-суд: виклики та завдання. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2023. № 1. С. 57–66. DOI <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2023-1-8>.

118. Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні : Закон України від 15 липня 2021 року № 1667-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667-20#Text>

119. Стратегія розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 липня 2019 року № 526-р. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text>

120. Концепція Програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проекту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи на 2022–2024 роки (ЄСІТС), затверджено наказом Державної судової адміністрації України від 14.06.2022 № 178 (Додаток 1). *Судова влада України*. 21 с. URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/dsa/annex_1_178.pdf

121. Угода між Міністерством цифрової трансформації України та Міністерством досліджень, інновацій та цифровізації Румунії щодо розвитку електронних комунікацій та співпраці у сфері цифровізації та кіберзахисту, дата вчинення: 29.12.2023, дата набрання чинності для України: 29.12.2023. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642_002-23#Text

122. Україна та Велика Британія підписали Угоду про цифрову торгівлю. *Міністерство економіки України. Офіційний вебсайт*. 2023. 20 березня. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=4df24375-8727-4f30-a152-894da2f3ed5a&title=UkrainaTaVelikaBritaniia&isSpecial=true>

123. Меморандум про співробітництво у сфері цифровізації між Міністерством цифрової трансформації України та Міністерством телекомунікацій та інформаційного суспільства Республіки Еквадор, дата

вчинення: 25.01.2024, 03.05.2024, дата набрання чинності для України: 03.05.2024. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/218_001-24#Text

124. Україна співпрацюватиме з Францією над відновленням зв'язку в прифронтових територіях: Мінцифри і InfraNum підписали меморандум. *Урядовий портал. Єдиний вебпортал органів виконавчої влади України.* 2024. 11 квітня. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-spivpratsiuvatyme-z-frantsiieiu-nad-vidnovlenniam-zviazku-v-pryfrontovyykh-terytoriiakh-mintsyfy-i-infranum-pidpysaly-memorandum>

125. Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки, затверджено Законом України від 20 червня 2022 року № 2322-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n93>

126. Державна антикорупційна програма на 2023–2025 роки, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 року № 220. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text>

127. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22 травня 2003 року № 851-IV. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15/conv#n16>

128. Типова інструкція з документування управлінської інформації в електронній формі та організації роботи з електронними документами в діловодстві, електронного міжвідомчого обміну, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 року № 55. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-%D0%BF#Text>

129. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2155-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19/conv#n54>

130. Концепція розвитку електронного урядування в Україні, схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 року № 649-р. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text>

131. Комаров О. В. Електронний документообіг як напрям цифровізації управлінської діяльності Київської міської державної адміністрації. *Юридична наука*. 2020. № 11 (113). С. 110–115. DOI: 10.32844/2222-5374-2020-113-11.15.

132. Про інформацію : Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/conv#n69>

133. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

134. Про публічні електронні реєстри : Закон України від 18 листопада 2021 року № 1907-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1907-20#Text>

135. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні, схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 року № 386-р. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80#Text>

136. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах : Закон України від 5 липня 1994 року № 80/94-ВР. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80/conv#n33>

137. Правила забезпечення захисту інформації в інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних системах, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 29 березня 2006 року № 373. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2006-%D0%BF#Text>

138. Про захист персональних даних : Закон України від 1 червня 2010 року № 2297-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>

139. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2163-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>

140. Положення про організаційно-технічну модель кіберзахисту, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1426. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1426-2021-%D0%BF#Text>

141. Концепція побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, погоджено рішенням Ради суддів України від 22 листопада 2019 року № 97. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0097414-19#Text>

142. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text>

143. Про затвердження галузевої Програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проекту побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи на 2022–2024 роки : Наказ Державної судової адміністрація України від 14.06.2022 № 178. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0178750-22#n20>

144. ДСА Україна та Міністерство цифрової трансформації України підписали Меморандум про співробітництво. *Державна судова адміністрація України.* 2020. 20 жовтня. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1014205/>

145. Цифровізація правосуддя та розвиток ЄСІТС – пріоритетні напрями. *Державна судова адміністрація України*. 2024. 10 червня. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1619067/>

146. План для Ukraine Facility 2024–2027. *Ukraine Facility*. 2024. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf>

147. Положення про автоматизовану систему документообігу суду, погоджено Наказом Державної судової адміністрації України 02.04.2015 № 45, затверджено Рішенням Ради суддів України 02.04.2015 № 25 (Додаток до рішення Ради суддів України 02.04.2015 № 25). *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0025414-15#Text>

148. Про доступ до судових рішень : Закон України від 22 грудня 2005 року № 3262-IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text>

149. Порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень, затверджено 19.04.2018 № 1200/0/15-18, внесено зміни Рішенням Вищої ради правосуддя від 25.06.2024 року № 1955/0/15-24. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1200910-18#Text>

150. Порядок надсилання судових повісток, повідомлень і викликів учасникам судового процесу в електронній формі, затверджено Наказом Державної судової адміністрації України 23 січня 2023 року № 28. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0028750-23#Text>

151. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19) : Закон України від 30 березня 2020 року № 540-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#Text>

152. Мацко В. Електронний суд в умовах COVID-19. 2020. 09 квітня. *Національна асоціація адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/publications/5423-elektronnij-sud-v-umovah-covid-19.html>

153. Кошман А. В. Перспективи застосування дистанційного правосуддя після пандемії COVID-19. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2022. Т. 9–10. С. 71–76. DOI: 10.18523/2617-2607.2022.9-10.71-76. URL: <https://nrplaw.ukma.edu.ua/article/view/271562/267189>

154. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

155. Судочинство під час війни: судді ВС розповіли про виклики та особливості здійснення правосуддя в умовах воєнного стану. *Судова влада України. Верховний Суд*. 2024. 20 березня. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1576075/>

156. Про внесення зміни до частини сьомої статті 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення територіальної підсудності судових справ : Закон України від 3 березня 2022 року № 2112-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2112-IX#Text>

157. Прийнято Закон «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо зміни підсудності судів». *Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України*. 2022. 03 березня. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/220179.html>

158. Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України: Закон України від 21 квітня 2022 року № 2217-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2217-20#Text>

159. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо додаткових способів інформування про судові справи та проведення зборів суддів в умовах воєнного чи надзвичайного стану : Закон України від 27 липня

2022 року № 2461-IX. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2461-20#Text>

160. Щодо вжиття невідкладних заходів для забезпечення сталого функціонування судової влади в Україні: Рішення Ради суддів України від 24 лютого 2022 року № 9. *Рада суддів України*. 2022. 24 лютого. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/news/opublikovano-risenna-rsu-sodo-vzitta-nevidkladnih-zahodiv-dla-zabezpecenna-stalogo-funkcionuvanna-sudovoi-vladi-v-ukraini>

161. Щодо роботи судів в умовах воєнного стану : рекомендації Ради суддів України. *Рада суддів України*. 2022. 02 березня. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikovala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu>

162. Щодо організаційних заходів, направлених на оптимізацію окремих статей витрат судів при здійсненні судочинства, а також на підвищення рівня використання інструментів електронного судочинства : рішення Ради суддів України від 5 серпня 2022 року № 26. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0026414-22#Text>

163. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень пунктів 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402–VIII). Справа № 1-15/2018(4086/16). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-20#Text>

164. Теорія держави та права: навч. посібник / Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко, О. Б. Горова, А. М. Завальний, Н. В. Заяць та ін. ; за заг. ред. С. Д. Гусарева, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2FMB_Pravo/Gusarv-S.D-Teoriya-derzhavy-i-prava.pdf

165. Крючко Н. І. Ознаки судової влади : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец.: 12.00.10 «Судоустрій, прокуратура, адвокатура». Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2019. 20 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16859/1/kryuchko_2019.pdf

166. Булкат М. С. Принципи судової влади: характеристика поняття. *Альманах права*. 2017. Вип. 8. С. 128–130. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ap_2017_8_32

167. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/99_015#Text

168. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Дата підписання 04 листопада 1950 року. Конвенцію ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997 року з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11, 14 та 15 з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12, 13 та 16. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

169. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Прийнято 16 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН. Док. ООН А/RES/2200 А (XXI). *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

170. Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя (Перша світова конференція по незалежності правосуддя, Монреаль, 1983 р.). *Вища рада правосуддя*. 6 с. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/monrealaska_universalna_deklaraciya_pro_nezalezhnist_pravosuddya.pdf

171. Статут суддів в Європі (Європейська асоціація суддів) від 4 листопада 1997 року. *Вища рада правосуддя*. 2 с. URL:

https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/statut_suddiv_v_yevropi_yevropeyska_asociaciya_suddiv_1997.pdf

172. Пояснювальна записка до Європейської хартії про статус суддів (Модельний кодекс) від 10 липня 1998 року. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a46#Text

173. Рекомендації Латімер Хаус щодо парламентаризму та незалежності суддівства в країнах загального права. Прийнято 19 липня 1998 року на зустрічі представників парламентської асоціації, асоціації магістратів та суддів, асоціації адвокатів та освітньої юридичної асоціації країн загального права). *Вища кваліфікаційна комісія суддів України*. URL: <https://vkksu.gov.ua/page/perelik-dokumentiv-rady-yevropy-u-sferi-sudochynstva>

174. Загальна (Універсальна) хартія судді, ухвалена 17 листопада 1999 року Центральною Радою Міжнародної Асоціації Суддів в Тайпеї (Тайвань). *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j63#Text

175. Резолюція Європейської асоціації суддів стосовно ситуації в Україні в сфері дисциплінарної відповідальності суддів (Тронхейм, 27 вересня 2007 року). *Вища кваліфікаційна комісія суддів України*. URL: <https://vkksu.gov.ua/page/perelik-dokumentiv-rady-yevropy-u-sferi-sudochynstva>

176. Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201#Text

177. Рекомендації щодо ефективного впровадження основних принципів незалежності судових органів, прийняті резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 1989/60 та схвалені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 44/162 від 15 грудня 1989 року. *Вища кваліфікаційна комісія суддів України*. URL: <https://vkksu.gov.ua/page/perelik-dokumentiv-rady-yevropy-u-sferi-sudochynstva>

178. Висновок № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів для Комітету міністрів Ради Європи про стандарти незалежності судових органів та незмінюваність суддів від 1 січня 2001 року. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a52#Text

179. Бангалорські принципи поведінки суддів від 19 травня 2006 року, схвалено Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27 липня 2006 року № 2006/23. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text

180. Велика Хартія суддів (Основні принципи), прийнята Консультативною радою європейських суддів на 11-му Пленарному засіданні (Страсбург, 17–19 листопада 2010 року). *Вища рада правосуддя*. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/velyka_hartiya_suddiv.pdf

181. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року на 1098 засіданні заступників міністрів. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text

182. Справи на суддів будуть розподілятися за новими правилами – опубліковано положення про автоматизовану систему документообігу суду, документ. *Судово-юридична газета*. 2024. 24 листопада. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/316299-dela-na-sudey-budut-raspredelyatsya-po-novym-pravilam-opublikovano-polozhenie-ob-avtomatizirovannoy-sisteme-dokumentooborota-suda-dokument>

183. На сайті РСУ оприлюднено рішення «Про Положення про АСДС в новій єдиній чинній редакції». *Рада суддів України*. 2024. 22 листопада. URL: <https://rsu.gov.ua/ua/news/na-sajti-rsu-opriludneno-risenna-pro-polozenna-pro-asds-v-novij-edinij-cinnij-redakcii>

184. Про Положення про автоматизовану систему документообігу суду : Рішення Ради суддів України № 39 від 11 листопада 2024 року. *Рада суддів*

України. 2024. 22 листопада. URL: <https://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-no-39-vid-11112024-e-b1e4adde43.pdf>

185. Хрипун В. Для чого потрібні нові правила розподілу справ в суді та коли вони набудуть чинності – коментар голови Ради суддів України. *Судово-юридична газета*. 2024. 30 листопада. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/316394-dlya-chego-nuzhny-novye-pravila-raspredeleniya-del-v-sude-i-kogda-oni-vstupyat-v-silu-kommentariy-predsdatelya-soveta-sudey-ukrainy>

186. У разі подання апеляційної скарги через «Електронний суд» доданий до неї ордер не вимагає окремого підпису адвоката – КІС ВС. *Судова влада України*. 2024. 22 листопада. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1706779/>

187. Дистанційні слухання в цивільному, господарському та адміністративному процесах: у Верховному Суді відбулася презентація тематичного дослідження. *Верховний Суд*. 2024. 19 листопада. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1704347>

188. В Україні зростає запит на дистанційний розгляд судових справ – Григорій Усик. *Вища рада правосуддя*. 2024. 19 листопада. URL: <https://hcj.gov.ua/news/v-ukrayini-zrostaye-zapyt-na-dystanciynny-rozglyad-sudovyh-sprav-grygoriy-usyk>

189. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні : Щорічна доповідь за 2023 рік, затверджено рішенням Вищої ради правосуддя від 27 червня 2024 року № 1999/0/15-24. Київ, 2024. 51 с. URL: <https://court.gov.ua/press/1/>

190. Суди та органи судової влади отримали можливість оперативно отримувати інформацію з Державного реєстру фізичних осіб - платників податків. *Судова влада України*. 2024. 07 листопада. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1698160/>

191. Електронний суд. Реалізовано інформаційну взаємодію ЄСІТС із Держреєстром фізичних осіб - платників податків, що дасть змогу прискорити час

розгляду справ. *Судова влада України*. 2024. 07 листопада. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1697963/>

192. Як суддям допомагає в роботі інформаційна взаємодія ЄСІТС із Єдиним державним демографічним реєстром? *Судова влада України*. 2024. 19 листопада. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1704617/>

193. Про організаційне забезпечення функціонування веб-порталу «Судова влада України» : Наказ Державної судової адміністрації України від 17 лютого 2014 року № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0030750-14#Text>

194. Не хакерська атака: стало відомо, чому виникли проблеми із сайтом Судової влади та Електронним судом. *Судово-юридична газета*. 2023. 20 грудня. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/288624-ne-khakerskaya-ataka-stalo-izvestno-pochemu-voznikli-problemy-s-saytom-sudebnoy-vlasti-i-elektronnym-sudom>

195. З 2022 року ЄСІТС та її користувачі ставали об'єктом кіберінцидентів понад 368 разів. *Судова влада України*. 2024. 13 листопада. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1701192/>

196. 5ААС: Робота судової системи після хакерської атаки. *Юридична Газета online*. 2022. 27 січня. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/5aas-robota-sudovoyi-sistemi-pislya-hakerskoyi-ataki.html>

197. РФ здійснює кібератаку на ресурси української судової системи. *Інтерфакс-Україна*. 2023. 16 березня. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/897901.html>

198. Пилипів І. Пропало все. Як російські хакери зламали українські реєстри. *Економічна правда*. 2024. 20 грудня. URL: <https://epravda.com.ua/tehnologiji/propalo-vse-yak-rosiyski-hakeri-zlamali-ukrajinski-reyestri-801172/>

199. Лаб'як І. Масштабна кібератака на реєстри Мін'юсту: усе про наслідки та винуватців. *ТСН*. 2024. 20 грудня. URL: <https://tsn.ua/exclusive/masshtabna-kiberataka-na-reyestri-min-yustu-use-pro-naslidki-ta-vinuvatciv-2727621.html>

200. Никон О. З. Про надання судами послуг за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій в сучасних умовах. *Наукові перспективи. Серія*

«Право». 2024. № 9 (51). С. 1007–1022. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-9\(51\)-1007-1022](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-9(51)-1007-1022).

201. Телестакова А. А. Поняття, сутність та ознаки послуги як правової категорії. *Наше право*. 2009. № 4. Ч. 2. С. 67–70. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/12436/1/20190422_308.pdf

202. Порядок надання інформаційних та інших послуг з використанням електронної інформаційної системи «Електронний Уряд», затверджено Наказом Державного комітету зв'язку та інформатизації України від 15.08.2003 року № 149, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 19 листопада 2003 р. за № 1066/8387. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1066-03#Text>

203. Про затвердження Переліку і Порядку надання інформаційних та інших послуг з використанням електронної інформаційної системи «Електронний Уряд» (із змінами, внесеними згідно з Наказом Державного комітету зв'язку та інформатизації № 167 (z1157-04) від 27.07.2004) : Наказ Державного комітету зв'язку та інформатизації України від 15.08.2003 року № 149, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 19 листопада 2003 р. за № 1065/8386. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1065-03#Text>

204. Е-урядування – ключ до реформ в Україні. *Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади*. 2019. 30 січня. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/e-uryaduvannya-klyuch-do-reform-v-ukrayini>

205. Ковалів М. В., Єсімов С. С., Ярема О. Г. Інформаційне право України : навч. посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 416 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4844/1/InformPravoUKR.pdf>

206. Що таке електронна послуга? *Урядовий портал. Єдиний вебпортал органів виконавчої влади*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/usi-pitannya-po-e-poslugam/sho-take-elektronna-posluga>

207. Е-урядування – ключ до реформ в Україні. *Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади.* 2019. 30 січня. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/e-uryaduvannya-klyuch-do-reform-v-ukrayini>

208. Концепція розвитку системи електронних послуг в Україні, схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 листопада 2016 року № 918-р. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/918-2016-%D1%80#Text>

209. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

210. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги : Закон України від 5 жовтня 2017 року № 2155-VIII. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text>

211. Правове забезпечення віртуалізації інфраструктури національної економіки України : монографія / О. В. Шаповалова, Л. С. Шевченко, А. В. Стріжкова та ін. ; за ред. С. В. Глібка, А. В. Стріжкової. Харків : НДІ прав. забезп. інновац. розвитку НАПрН України, 2019. 184 с.

212. Берназюк О. О. Правове регулювання надання юридичних послуг в електронній формі: сучасний стан і перспективи вдосконалення. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право.* 2019. Вип. 3 (43). С. 214–219. URL: <http://socio-journal.kpi.kiev.ua/archive/2019/3/33.pdf>

213. Ясельська Н. М. Електронне правосуддя як інструмент забезпечення доступу до суду в Україні та країнах Європейського Союзу : дис. ... д-ра. філософії : спец. 081 «Право». Міністерство освіти і науки Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2023. 253 с. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u145/dis_yaselska.pdf

214. Бондаренко Є., Чабан В. Підтримка вразливих потерпілих та свідків у суді: які послуги може надавати суд? *Юридична Газета online.* 2023. 31 травня.

URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/pidtrimka-vrazlivih-poterpilih-ta-svidkiv-u-sudi-yaki-poslugi-mozhe-nadavati-sud.html>

215. Рейлінг Д. Удосконалення управління інформаційними технологіями у судовій системі України. *Програма USAID «Нове правосуддя»*. 2020. 15 жовтня. 29 с. URL: https://newjustice.org.ua/wpcontent/uploads/2021/04/New_Justice_Reiling ICT_Governance_ukr.pdf

216. Кавчак О. Інформаційні технології електронного правосуддя у кримінальному судочинстві. *Академічні візії*. 2023. Вип. 21. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10244482>.

217. Соболь Є. Ю. Вплив ефективності роботи адміністративного апарату суду на ступінь доступності до правосуддя. *Наукові записки. Серія: Право*. 2020. Вип. 8. Спецвипуск. С. 258–262.

218. Опитувальник щодо підвищення якості правосуддя та роботи судів. Затверджено СЕРЕЈ на 11-му пленарному засіданні (Страсбург, 2–3 липня 2008 року). *Council of Europe*. 33 с. URL: <https://rm.coe.int/checklist-for-promoting-the-quality-of-justice-and-the-courts-cepej-20/16809ede8d>

219. Інструменти зміцнення довіри до суду в Україні. Аналітична записка. *Центр економічної стратегії*. 2019. 26 вересня. 24 с. URL: <https://ces.org.ua/justice-trust/>

220. Case of Hirvisaari v. Finland (Application no. 49684/99). Fourth section. Strasbourg, 27 September 2001. Final 25.12.2001. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/ukr?i=001-59682>

221. Малєєв А. Судові послуги, операції, стандарти. *Слово Національної школи суддів України*. 2015. № 2 (11). С. 37–45.

222. Голубєва Н. Електронне судочинство як засіб забезпечення доступності до правосуддя та оптимізації судочинства (Глава 18). *Доступ до правосуддя в умовах сталого розвитку: до 30-річчя незалежності України* : колективна монографія / за заг. ред. Юрія Притики та Ірини Ізарової. Київ : ВД «Дакор», 2021. 478 с.

223. Recommendation CM/Rec(2009)1 of the Committee of Ministers to member states on electronic democracy (e-democracy) (Adopted by the Committee of Ministers on 18 February 2009 at the 1049th meeting of the Ministers' Deputies). *Council of Europe*. 18 p. URL: https://www.coe.int/t/dgap/goodgovernance/Activities/Key-Texts/Recommendations/Recommendation_CM_Rec2009_1_en_PDF.pdf

224. Кочубей Л. Особливості сучасних інформаційно-комунікативних технологій в Україні. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2017. Вип. 3(89). С. 44–70. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/kochubei_osoblyvosti.pdf

225. Зміни до Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, затверджено Рішенням Вищої ради правосуддя 5 вересня 2024 року № 2623/0/15-24. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2623910-24#n2>

226. Семенова М. В. Розвиток електронного судочинства як ефективний засіб розгляду спорів щодо захисту прав і свобод дітей під час дії в Україні воєнного стану. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2023. № 1 (45). С. 86–100. DOI: <https://doi.org/10.33216/2218-5461/2023-45-1-86-100>. URL: <https://journals.snu.edu.ua/index.php/app/article/view/636/606>

227. Цифровізація судової сфери: працюємо над оновленою концепцією е-Суду (Міністерство цифрової трансформації України, опубліковано 28 лютого 2024 року). *Урядовий портал. Єдиний вебпортал органів виконавчої влади України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/tsyfrovizatsiia-sudovoi-sfery-pratsiuemo-nad-onovlenoiu-kontseptsiuu-e-sudu>

228. Муха Д. Електронний суд: в чому проблема? *Юридична Газета online*. 2019. 10 грудня. № 50 (704). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/elektronniy-sud-v-chomu-problema.html>

229. На сайтах судів з'явилися додаткові банери щодо оплати штрафів через Кабінет електронного суду та в застосунку «Дія». *Державна судово*

адміністрація України. 2024. 15 травня. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1606094/>

230. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>

231. В Офісі Президента хочуть розробити нову Концепцію розвитку системи правосуддя – на 2024–2026 роки. *Судово-юридична газета*. 2024. 9 травня. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/300259-v-ofise-prezidenta-khotyat-razrobotat-novuyu-kontseptsuyu-razvitiya-sistemy-pravosudiya-na-2024-2026-gody>

232. Тицька Я. О., Шкодовська Ю. Ю. Право на судовий захист в системі прав людини: науково-теоретичний аспект у сучасному контексті. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С. 348–351. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2021/90.pdf

233. Завальнюк І. В. Поняття «право на судовий захист»: сучасні науково-теоретичні погляди. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2020. № 44. С. 14–16. URL: <https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc44/5.pdf>

234. Ефективний судовий захист неможливий без правильного способу захисту свого права. *Юридична Газета online*. 2020. 12 лютого. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/efektivniy-sudoviy-zahist-nemozhliviy-bez-pravilnogo-sposobu-zahistu-svogo-prava.html>

235. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004. Справа № 1-33/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>

236. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням акціонерної компанії «Харківобленерго» щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини другої статті 17, пункту 8 частини першої

статті 26, частини першої статті 50 Закону України «Про виконавче провадження» від 26 червня 2013 року № 5-рп/2013. Справа № 1-7/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-13#Text>

237. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 21 липня 2021 року № 5-р(II)/2021 у справі за конституційними скаргами Кременчуцького Анатолія Михайловича та Павлика Владислава Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису частини десятої статті 294 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Справа № 3-173/2018(1186/18, 77/19). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-21#Text>

238. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 19 квітня 2023 року № 4-р(II)/2023 у справі за конституційними скаргами Сиротенка Сергія Євгеновича щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів пункту 2 частини дев'ятої статті 171, пункту 4 частини п'ятої статті 246 Кодексу адміністративного судочинства України (щодо особових даних у судовому рішенні) 19 квітня 2023 року № 4-р(II)/2023. Справа № 3-79/2021(189/21, 394/21). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-23#Text>

239. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні, схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 року № 1556-р. *Верховна Рада України. Законодавство України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>

240. Галамай О. З. Забезпечення конституційного права людини на судовий захист в умовах цифрової трансформації: теоретико-правові аспекти. *Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах війни та післявоєнний період* : матеріали наукового семінару (м. Львів, 21 червня 2024 р.) / упор. Д. Є. Забзалюк, М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів : ЛьвДУВС, 2024. С. 49–53.

241. Застосовуючи інформаційні технології в судочинстві, необхідно забезпечити право на справедливий судовий розгляд. *Верховний Суд*. 2023. 27 квітня. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1415412/>

242. Lawyer Partners a.s. v. Slovakia (рішення від 16 червня 2009 року). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-92959%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-92959%22]})

243. Xavier Lucas v. France (рішення від 9 червня 2022 року). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22002-13680%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22002-13680%22]})

244. Tence v. Slovenia (рішення від 31 травня 2016 року). URL: https://www.dalloz-actualite.fr/sites/dalloz-actualite.fr/files/resources/2016/05/case_of_tence_v._slovenia.pdf

245. Case of Ahmet Yildirim v. Turkey – [Ukrainian Translation] by the COE Human Rights Trust Fund. Application no. 3111/10. Strasbourg, 18 December 2012. Final 18.03.2013. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/tkp197/search.asp#{%22itemid%22:\[%22001-126863%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/tkp197/search.asp#{%22itemid%22:[%22001-126863%22]})

246. Свобода слова в Інтернеті: практика ЄСПЛ та регулювання Інтернету за законодавством України. *Лойер*. 2018. 25 червня. URL: <https://loyer.com.ua/uk/svoboda-slova-v-interneti-praktika-yespl-ta-regulyuvannya-internetu-za-zakonodavstvom-ukrayini/>

247. Рішення Євросуду: свобода інтернету є фундаментальним правом людини. *Центр демократії та верховенства права*. 2012. 24 грудня. URL: <https://cedem.org.ua/news/rishennya-yevrosudu-svoboda-internetu-ye/>

248. Stichting Landgoed Steenberghe and Others v. the Netherlands. Application № 19732/17. Judgment 16.2.2021 [Section IV]. *HUDOC. European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-13137>

249. Федотов О. П., Назарко А. А. Інструментальна специфіка впровадження процесів цифрового розвитку, цифрової трансформації та цифровізації Державної митної служби України. *Київський часопис права*. 2023. № 2. С. 93–105. URL: <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/321/307>

250. Stetsenko S., Pylypenko S., Zghama A., Sydorova E., Shkliar S. E-Justice: European Standards and the State of Implementation in Ukraine. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2019. Vol. 22. Is. 5. P. 1–6. URL: <https://www.abacademies.org/articles/E-justice-European-standards-and-the-state-of-implementation-in-Ukraine-1544-0044-22-5-422.pdf>

251. Вища рада правосуддя затвердила Щорічну доповідь за 2023 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні». *Вища рада правосуддя*. 2024. 02 липня. URL: <https://hcj.gov.ua/news/vyshcha-rada-pravosuddya-zatverdyla-shchorichnu-dopovid-za-2023-rik-pro-stan-zabezpechennya>

252. CEPEJ прийнято низку нових документів у сфері цифровізації правосуддя. *Вища кваліфікаційна комісія суддів України*. 2021. 16 грудня. URL: <https://vkksu.gov.ua/news/cepej-pryunyato-nyzku-novyh-dokumentiv-u-sferi-cyfrovizaciyi-pravosuddya>

253. 2022–2025 CEPEJ Action plan: «Digitalisation for a better justice». Adopted at the 37th CEPEJ plenary meeting Strasbourg and online, 8 and 9 December 2021. CEPEJ(2021)12Final. *Council of Europe*. 3 p. URL: <https://rm.coe.int/cepej-2021-12-en-cepej-action-plan-2022-2025-digitalisation-justice/1680a4cf2c>

254. Guidelines on electronic court filing (e-filing) and digitalisation of courts. Document adopted at the 37th plenary meeting of the CEPEJ, Strasbourg and online, 8 and 9 December 2021. URL: <https://vkksu.gov.ua/sites/default/files/field/file/cepej-link-6.pdf>

255. План для реалізації Ukraine Facility 2024–2027 (файл plan-ukraine-facility.pdf завантажено за посиланням: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/>). *UA. Ukraine Facility. Міністерство економіки України*. 2024. 380 с. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/>

256. Літвінова О. Централізований авторозподіл, ВКЗ без інтернету та функціонал кабінету залежно від ролі та потреб користувача, – що пропонують автори нової концепції ЄСІКС. *Судово-юридична газета*. 2024. 05 листопада. URL: <https://sud.ua/uk/news/blog/314787-tsentralizovannoe-avtoraspredelenie-vkz->

bez-interneta-i-funktsional-kabineta-v-zavisimosti-ot-rol-i-potrebnostey-polzovatelaya-
chto-predlagayut-avtory-novoy-kontseptsii-esiks#google_vignette

257. Розроблено проєкт концепції розвитку єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. *Державна судова адміністрація України*. 2024. 30 грудня. URL: <https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1729264/>

258. Концепція ЄСІКС. *Державна судова адміністрація України*. 2024. 30 грудня. 62 с. URL: <https://court.gov.ua/storage/portal/dsa/news/Kontseptsia%20ESIKS.pdf>

259. Верховна Рада України прийняла Закон, яким внесено зміни до Кримінального процесуального кодексу України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-комунікаційної системи. *Верховна Рада України. Офіційний вебпортал парламенту України*. 2024. 23 лютого. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/246964.html>

260. Кримінальний процесуальний кодекс України 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

261. Сапельніков Л. Цифрова трансформація правосуддя: як Україна створює сучасну судову систему. *Українська правда*. 2024. 19 грудня. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2024/12/19/7489701/>

262. European Ethical Charter on the Use of Artificial Intelligence in Judicial Systems and their environment. Adopted at the 31st plenary meeting of the CEPEJ (Strasbourg, 3–4 December 2018). URL: <https://vkksu.gov.ua/sites/default/files/field/file/cepej-link-3.pdf>

263. Арсірій Р. Штучний інтелект та рукописні протоколи судових засідань: реалії «електронного» судочинства в Україні. *Судово-юридична газета*. 2023. 20 лютого. URL: <https://sud.ua/uk/news/blog/262550-shtuchniy-intelekt-ta-rukopisni-protokoli-sudovikh-zasidan-realiyi-elektronnogo-sudochinstva-v-ukrayini>

264. Шаповал Д. Які проблеми може вирішити штучний інтелект в Україні. *Юридична Газета online*. 2021. 24 травня. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/yaki-problemi-mozhe-virishiti-shtuchniy-intelekt-v-ukrayini.html>

265. Верховний суд Іллінойсу дозволив суддям та адвокатам використовувати ШІ, але є умови. *Судово-юридична газета*. 2024. 22 грудня. URL: <https://sud.ua/uk/news/abroad/318864-verkhovnyy-sud-illinoysa-razreshil-sudyam-i-advokatam-ispolzovat-ii>

266. Верховний суд Філіппін розпочинає впровадження ШІ для підвищення ефективності роботи судів. *Судово-юридична газета*. 2024. 24 жовтня. URL: <https://sud.ua/uk/news/abroad/313859-verkhovnyy-sud-filippin-nachinaet-vnedrenie-ii-dlya-povysheniya-effektivnosti-raboty-sudov>

267. Верховний суд Філіппін створить структуру управління ШІ для судової системи. *Судово-юридична газета*. 2024. 15 грудня. URL: <https://sud.ua/uk/news/abroad/315369-verkhovnyy-sud-filippin-sozdast-strukturu-upravleniya-ii-dlya-sudebnoy-sistemy>

268. SC to Establish AI Governance Framework for the Judiciary. *Supreme Court of the Philippines*. 2024. November 11. URL: <https://sc.judiciary.gov.ph/sc-to-establish-ai-governance-framework-for-the-judiciary/>

269. У США суд дозволив суддям та персоналу використовувати ШІ у своїй роботі, але є низка обмежень. *Судово-юридична газета*. 2024. 24 жовтня. URL: <https://sud.ua/uk/news/abroad/313829-v-ssha-sud-razreshil-sudyam-i-personalu-ispolzovat-ii-v-svoe-rabote-no-est-ryad-ogranicheniy>

270. Верховний суд Китаю запускає цифрового помічника суддів на основі ШІ. *Судово-юридична газета*. 2024. 19 листопада. URL: <https://sud.ua/uk/news/abroad/315991-verkhovnyy-sud-kitaya-zapuskaet-tsifrovogo-pomoschnika-sudey-na-osnove-ii>

271. У Португалії суддів підозрюють у використанні ШІ для ухвалення рішення, тепер його можуть анулювати. *Судово-юридична газета*. 2024. 29 листопада. URL: <https://sud.ua/uk/news/abroad/316860-v-portugalii-sudey-podozrevayut-v-ispolzovanii-ii-dlya-vyneseniya-resheniya-teper-ego-mogut-annulirovat>

272. Користувачі тепер можуть поспілкуватися зі штучним інтелектом, зателефонувавши до ChatGPT. *Судово-юридична газета*. 2024. 20 грудня. URL: <https://sud.ua/uk/news/obshchestvo/318682-polzovateli-teper-mogut-poobshchatsya-s-iskusstvennym-intellektom-pozvoniv-chatgpt>

273. Никон О. З. Нормативно-правове забезпечення цифрової трансформації системи правосуддя: європейські реалії. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2024. № 10 (80). С. 121–133. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2024-10-10361>.

274. На шляху до єдиного цифрового ринку ЄС: електронна комерція, телекомунікації, довірчі послуги. *Український центр європейської політики*. 2021. 14 червня. URL: <https://ucep.org.ua/doslidzhennya/na-shlyahu-do-yedynogo-cyifrovogo-rynku-yes-elektronna-komercziya-telekomunikacziyi-dovirchi-poslugy.html>

275. Onğanu E.-A. The Digitalisation of European Union Procedures: A New Impetus Following a Time of Prolonged Crisis. *Law Technology and Humans*. 2023. Volume 5(1). P. 93–110. DOI: <https://doi.org/10.5204/lthj.2706>.

276. Акуленко Л. Нова цифрова реальність світу та де в ній Україна. *PG*. 2021. 22 липня. URL: <https://thepage.ua/ua/experts/nova-cifrova-realnist-svitu-i-de-v-comu-ukrayina>

277. Стах Н. Електронне судочинство: досвід Європи. *Лойєр*. 2020. 25 червня. URL: <https://loyer.com.ua/uk/elektronne-sudochynstvo-dosvid-yevropy/>

278. Digital Europe Programme (DIGITAL). *European Commission. EU Funding & Tenders Portal*. URL: <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/programmes/digital>

279. ЄС розпочинає найбільший проєкт підтримки цифрової трансформації України із загальним бюджетом 17,4 млн євро. *Представництво Європейського Союзу в Україні*. 2023. 20 лютого. URL: <https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/ес-розпочинає-найбільший-проєкт->

підтримки-цифрової-трансформації-україни-із-загальним-бюджетом-174_uk?s=232

280. 17,4 млн євро на цифрову трансформацію: Євросоюз запускає проект підтримки України у сфері діджитал. *Урядовий портал. Єдиний вебпортал органів виконавчої влади України*. 2023. 20 лютого. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/174-mln-ievro-na-tsyfrovu-transformatsiiu-ievrosoiuz-zapuskaie-proekt-pidtrymky-ukrainy-u-sferi-didzhital>

281. База правових позицій Верховного Суду: єдність судової практики онлайн. *Проект ЄС «Право-Justice»*. 2024. 10 квітня. URL: <https://www.pravojustice.eu/ua/post/baza-pravovih-pozicij-verhovnogo-sudu-yednist-sudovoyi-praktiki-onlajn>

282. Інтеграція України до Єдиного цифрового ринку Європи: перетворення перешкод на вікна можливостей. *Громадська синергія. Громадськість за євроінтеграційні реформи*. 10 с. URL: https://www.civic-synergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Integratsiya-Ukrayiny-do-Yedynogo-tsyfrovogo-rynku-Yevropy_peretvorennya-pereshkod-na-vikna-mozhlyvostej.pdf

283. Директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) 2018/1972 від 11 грудня 2018 року про запровадження Європейського кодексу електронних комунікацій. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_013-18#Text (дата звернення: 02.08.2024).

284. Directive (EU) 2018/1972 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 establishing the European Electronic Communications Code. Document 32018L1972. *EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2018/1972/oj>

285. 2030 Digital Compass: the European way for the Digital Decade. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. European Commission. Document 52021DC0118. COM(2021) 118 final (Brussels, 9.3.2021). *Access to European Union law. EUR-Lex*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A52021DC0118#footnote37>

286. У Євросоюзі набув чинності перший у світі закон з регулювання штучного інтелекту. *Судово-юридична газета*. 2024. 1 серпня. URL: <https://sud.ua/uk/news/abroad/307205-v-evrosoyuze-vstupil-v-silu-pervyy-v-mire-zakon-po-regulirovaniyu-iskusstvennogo-intellekta>

287. Рекомендація Rec (2001) 2 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо побудови та перебудови судових систем та правової інформації в економічний спосіб, ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 743 засіданні заступників міністрів 28 лютого 2001 року. *Сайт Вищої ради правосуддя*. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/rec_2001_2_2001_02_28.pdf

288. Цимбал П. В., Омельчук Л. В., Калініченко Л. Л. Напрями вдосконалення електронного судочинства. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. Вип. 4–5 (8–9). С. 150–155.

289. Рекомендація Rec (2001) 3 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо надання громадянам судових та інших юридичних послуг з використанням новітніх технологій, ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 743 засіданні заступників міністрів 28 лютого 2001 року. *Сайт Вищої ради правосуддя*. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/rec_2001_3_2001_02_28.pdf

290. Додаток I до Рекомендації № R (95) 11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо відбору, обробки, представлення та архівації судових рішень у правових інформаційно-пошукових системах, ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 543 засіданні заступників міністрів 11 вересня 1995 року. *Судова влада України*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_95_11_1995_09_11.pdf

291. Рекомендація Rec (2003) 14 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо функціональної сумісності інформаційних систем у сфері юстиції, ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 851 засіданні заступників міністрів 9 вересня 2003 року. *Сайт Вищої ради правосуддя*. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/rec_2003_14_2003_09_09.pdf

292. Рекомендація Rec (2003) 15 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо архівації електронних документів у правовому секторі, ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 851 засіданні заступників міністрів 9 вересня 2003 року. *Судова влада України*. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2003_15_2003_09_09.pdf

293. Висновок № 14 (2011) Консультативної ради європейських суддів «Судочинство та інформаційні технології», прийнятий КРЄС на 12-ому пленарному засіданні (Страсбург, 7–9 листопада 2011 року). *Вища рада правосуддя*. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/r_14_2011_2011_11_9.pdf

294. Висновок № 26 (2023) Консультативної ради європейських суддів (КРЄС): Рухаючись вперед: використання асистивних технологій у судочинстві. (Страсбург, 1 грудня 2023 року). *Вища рада правосуддя*. 30 с. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/vysnovok_kryes_no_26_neoficiynnyu_pereklad.pdf

295. Мамченко Н. СЮГ: Штучний інтелект і технології можуть значно допомогти у роботі суддям, але не замінити їх, – Висновок КРЄС (28 грудня 2023 р.). *Конституційний Суд України. Офіційний вебсайт*. URL: <https://ccu.gov.ua/novyna/syug-shtuchnyy-intelekt-i-tehnologiyi-mozhut-znachno-dopomogty-u-roboti-suddyam-ale-ne>

296. Суддя і штучний інтелект: переваги, виклики, загрози (частина I): лекція суддів Конституційного Суду України (відео). 2024. 25 січня. *Судова влада України*. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1546001/>

297. Декларація СЕРЕЈ: отримані уроки і виклики, які постали перед судовою владою під час пандемії Covid-19 і після неї. Європейська комісія з питань ефективності правосуддя (СЕРЕЈ). Спеціальна заочна пленарна зустріч СЕРЕЈ, організована в рамках головування Греції у Комітеті міністрів Ради Європи. Страсбург, 10 червня 2020 року. *Council of Europe*. URL: <https://rm.coe.int/cepej-declaration-on-lessons-learned-cepej-2020-8rev/16809ede8b>

298. CEPEJ European Ethical Charter on the use of artificial intelligence (AI) in judicial systems and their environment. *Council of Europe*. URL: <https://www.coe.int/en/web/cepej/cepej-european-ethical-charter-on-the-use-of-artificial-intelligence-ai-in-judicial-systems-and-their-environment>

299. Шемшученко В. Штучний інтелект у правосудді. *Центр демократії та верховенства права*. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/shtuchnyj-intelekt-pravosuddia/>

300. Цифровізація правосуддя: Європейська комісія затвердила план дій на 2022–2025 роки. *Юридична Газета online*. 2021. 17 грудня. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/cifrovizaciya-pravosuddya-evropeyska-komisiya-zatverdila-plan-diy-na-2022-2025-roki.html>

301. European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) 2024–2025 Activity Programme of the CEPEJ. Adopted by the CEPEJ in accordance with Article 7.5 of its Statute (Strasbourg, 5 December 2023). *Council of Europe*. 18 p. URL: <https://rm.coe.int/cepej-2023-13final-en-activity-programme-2024-2025/1680adccbf>

302. Керівні принципи Комітету Міністрів Ради Європи щодо механізмів врегулювання спорів в режимі онлайн у цивільному та адміністративному судочинстві. Європейський Комітет з питань правового співробітництва (CDCJ), 1407 зустріч, 16 червня 2021 року. *Сайт Міністерства юстиції України*. URL: <https://minjust.gov.ua/m/rekomendatsii-parlamentskoi-asamblei-ta-komitetu-ministriv-radi-evropi>

303. Никон О. З. Діяльність Європейського суду з прав людини в умовах цифрової трансформації системи правосуддя. *Дев'яності економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки* : матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Львів, Україна, м. Ополе, Польща, 23–24 жовтня 2024 р.) / редкол. : О. Патряк та ін. ГО «Наукова спільнота», WSZIA w Opolu. Львів : ФО-П Шпак В. Б. С. 44–47. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5037/>.

304. Практичний посібник щодо прийнятності заяв. Рада Європи / Європейський суд з прав людини, 2014. 128 с. *Council of Europe*. URL: https://prd-echr.coe.int/documents/d/echr/admissibility_guide_ukr

305. HUDOC. *European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/tkp197/search.asp#%20>

306. Public hearings at the European Court of Human Rights. *European Court of Human Rights*. URL: https://prdechr.coe.int/documents/d/echr/press_public_hearings_eng

307. Recent webcasts. *ECHR. European Court of Human Rights*. URL: <https://prd-echr.coe.int/en/web/echr/recent-webcasts>

308. Робот-суддя. *Закон і Бізнес*. 2017. № 8 (1306). 25.02–03.03. URL: https://zib.com.ua/ua/print/127739-kompyuterniy_suddya_peredbachae_rishennya_espl_z_tochnistyu_.html

309. ICC Prosecutor Karim A.A. Khan KC announces launch of advanced evidence submission platform: OTPLink. *International Criminal Court*. 2023. 24 May. URL: <https://www.icc-cpi.int/news/icc-prosecutor-karim-aa-khan-kc-announces-launch-advanced-evidence-submission-platform-otplink>

310. Міжнародний кримінальний суд запустив розширену платформу із доказами злочинів. *Укрінформ*. 2023. 24 травня. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3713564-miznarodnij-kriminalnij-sud-zapustiv-rozsirenu-platformu-iz-dokazami-zlociniv.html>

311. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/>

312. Україна сьогодні стала учасницею Римського статуту Міжнародного кримінального суду. *Судова влада України*. 2025. 01 січня. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1730478/>

313. European e-Justice Strategy 2024–2028. *Universität Wien*. 2023. Brussels, 17 November. 32 p. URL: https://unternehmenrecht.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/i_unternehmensrecht/Lehre/SS_2024/Kurse/Gottwald/EU_e-Justice_Strategie_2024-2028.pdf

314. European judicial systems CEPEJ. Evaluation Report 2022. Evaluation cycle (2020 data). Part 1 Tables, graphs and analyses. 2022 164 p. Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/cepej-report-2020-22-e-web/1680a86279>

315. Reiling D., Contini F. E-Justice Platforms: Challenges for Judicial Governance. *International Association for Court Administration*. 2022. Vol. 13. Is. 1. 19 p. DOI: 10.36745/ijca.445. URL: <https://iacajournal.org/articles/445/files/submission/proof/445-1-2345-2-10-20220422.pdf>

316. Фонова О., Чумак Р. Аналітичний звіт. Дистанційні слухання в цивільному, господарському та адміністративному процесах. *Судова влада України*. URL: https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/rizne/Report_on_distance_hearings29092024.pdf

317. General policy description. Videoconferencing – for whom and why? *European e-Justice Portal*. URL: https://e-justice.europa.eu/70/EN/general_policy_description

318. Digitale Justiz. *Die österreichische Justiz*. URL: <https://www.justiz.gv.at/service/digitale-justiz.955.de.html>

319. JustizOnline. Der digitale Zugang zur österreichischen Justiz. *Die österreichische Justiz*. URL: <https://www.justiz.gv.at/service/digitale-justiz/justizonline.9b8.de.html>

320. Elektronischer Rechtsverkehr (ERV). *Die österreichische Justiz*. URL: [https://www.justiz.gv.at/service/digitale-justiz/elektronischer-rechtsverkehr-\(erv\).967.de.html;jsessionid=9EB66EE57852D23D35A7B22FCDB272E8.s2](https://www.justiz.gv.at/service/digitale-justiz/elektronischer-rechtsverkehr-(erv).967.de.html;jsessionid=9EB66EE57852D23D35A7B22FCDB272E8.s2)

321. Taking evidence by videoconference. Austria. *European e-Justice Portal*. URL: https://ejustice.europa.eu/39432/EN/taking_evidence_by_videoconference?AUSTRIA&member=1

322. Савенко О. Засідання, де адвокати працюють з мобільних телефонів в авто: європейський е-суд. *New Voice*. 2020. 14 травня. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/robota-sudiv-v-onlayn-rezhimi-yak-ce-vidbuvayetsya-elektronniy-sud-novini-50088097.html>

323. Facilities in EU countries. Bulgaria. *European e-Justice Portal*. URL: https://e-justice.europa.eu/319/EN/facilities_in_eu_countries?BULGARIA&member=1

324. Taking evidence by videoconference. Greece. *European e-Justice Portal*. URL: https://ejustice.europa.eu/39432/EN/taking_evidence_by_videoconference?GREECE&member=1

325. E-Governance. Justice & public safety. *E-Estonia*. URL: <https://e-estonia.com/solutions/e-governance/justice-public-safety/>

326. Управління судовими інформаційними системами: міжнародний досвід / упоряд. Наталія Ковалко, Реда Молієне, Марко Аавік, Радун Фолтеа, Франческо Контіні, Бехлул Юсіфлі, Анна Скрябіна, Георг Става, Лаша Маградзе, Шайні Бенкін. 108 с. *Pravo-Justice*. 2020. Вересень – жовтень. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/5fa/a5e/c73/5faa5ec73c202992255267.pdf>

327. Uliutina O., Artemenko O. Features of e-court regulation in Ukraine. *Law. Human. Environment*. 2022. Vol. 13. № 4. P. 58–63. URL: <https://environmentalscience.com.ua/en/journals/tom-13-4-2022/osoblivosti-normativno-pravovogo-regulyuvannya-elektronnogo-sudu-v-ukrayini>

328. Taking evidence by videoconference. Spain. *European e-Justice Portal*. URL: https://ejustice.europa.eu/39432/EN/taking_evidence_by_videoconference?SPAIN&member=1

329. Арсірій Р. Україна не Фінляндія, або Електронний суд по-нашому. *Судово-юридична газета*. 2019. 31 січня. URL: <https://sud.ua/ru/news/publication/134303-ukrayina-ne-finlyandiya-abo-elektronniy-sud-po-nashomu>

330. Facilities in EU countries. Latvia. *European e-Justice Portal*. URL: https://e-justice.europa.eu/319/EN/facilities_in_eu_countries?LATVIA&member=1

331. Кісілайнен Карі, Молієне Реда, Содерберг Ніклас. Огляд європейського досвіду оптимізації системи місцевих загальних судів на прикладах Фінляндії, Литви та Швеції / узагальнено та впорядковано: Поліна Лі, Сергій Горовенко.

23 с. Судова влада України. 2021. Серпень. URL: https://vn.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/tu02/stat/01092021/international%20experience.pdf

332. Taking evidence by videoconference. Luxembourg. *European e-Justice Portal*. URL: https://ejustice.europa.eu/39432/EN/taking_evidence_by_videoconference?LUXEMBOURG&member=1

333. Facilities in EU countries. Netherlands. *European e-Justice Portal*. URL: https://ejustice.europa.eu/319/EN/facilities_in_eu_countries?NETHERLANDS&member=1

334. Taking evidence by videoconference. Netherlands. *European e-Justice Portal*. URL: https://ejustice.europa.eu/39432/EN/taking_evidence_by_videoconference?NETHERLANDS&member=1

335. Taking evidence by videoconference. Poland. *European e-Justice Portal*. URL: https://ejustice.europa.eu/39432/EN/taking_evidence_by_videoconference?POLAND&member=1

336. Taking evidence by videoconference. Portugal. *European e-Justice Portal*. URL: https://ejustice.europa.eu/39432/EN/taking_evidence_by_videoconference?PORTUGAL&member=1

337. Facilities in EU countries. Slovenia. *European e-Justice Portal*. URL: https://e-justice.europa.eu/319/EN/facilities_in_eu_countries?SLOVENIA&member=1

338. Taking evidence by videoconference. Slovakia. *European e-Justice Portal*. URL: https://ejustice.europa.eu/39432/EN/taking_evidence_by_videoconference?SLOVAKIA&member=1

339. Taking evidence by videoconference. Croatia. *European e-Justice Portal*. URL: https://ejustice.europa.eu/39432/EN/taking_evidence_by_videoconference?CROATIA&member=1

340. Taking evidence by videoconference. Czechia. *European e-Justice Portal*. URL: https://ejustice.europa.eu/39432/EN/taking_evidence_by_videoconference?CZECHIA&member=1

341. Taking evidence by videoconference. Sweden. *European e-Justice Portal*. URL: https://ejustice.europa.eu/39432/EN/taking_evidence_by_videoconference?SWE DEN&member=1

342. Даміров Наміг Рафіг огли. Модель електронної держави як основа формування інноваційної системи публічного управління. *Літопис Волині. Всеукраїнський науковий часопис*. 2023. № 28. С. 344–349. DOI: <https://doi.org/10.32782/23059389/2023.28.49>. URL: <http://litopys.volyn.ua/index.php/litopys/article/view/453/388>

343. Мукомела І. В. Теоретико-правові аспекти розвитку електронної держави та електронного урядування. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2020. Вип. 40. С. 43–57. DOI: 10.31359/1993-0941-2020-40-43.

344. Бортник Н. П. Електронна держава та електронна демократія в умовах формування інформаційного суспільства. *Академічні візії*. 2023. № 16. С. 1–7. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/634/617>

345. Нашинець-Наумова А. Концепт «електронної держави» у рамках нової системи публічного управління. *Концептуальні засади розвитку вітчизняного адміністративного права та процесу: тенденції, перспективи, практика* : колективна монографія / Є. Герасименко, П. Діхтієвський, Н. Задирака, Т. Коломоєць, В. Клинчук та ін.; за заг. ред. П. Діхтієвського, В. Пашинського. Рига, Латвія : «Baltija Publishing», 2022. С. 313–337. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-233-3-11>.

346. Електронні сервіси в господарській діяльності : навч. посібник. 2-ге вид., перероб. / В. М. Адам, М. С. Долинська та ін.; за заг. ред. М. С. Долинської. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 282 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3608/1/%D0%94%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%9C.%D0%A1.--%D0%95%D0%A1%D0%93%D0%94--%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D1%82%D0%BA%D0%B0-.pdf>

347. H.W.R. (Henriëtte) Nakad-Weststrate, H.J. (Jaap) van den Herik, A.W. (Ton) Jongbloed, Abdel-Badeeh M. Salem. Digitally Produced Judgements in Modern Court Proceedings. *International Journal of Digital Society (IJDS)*. 2015. Vol. 6. Is. 4. December. P. 1102–1112. URL: <https://infonomics-society.org/wp-content/uploads/ijds/published-papers/volume-6-2015/Digitally-Produced-Judgements-in-Modern-Court-Proceedings.pdf>

348. Сівовна Ю., Борисенко А. Нове у цифровізації правосуддя: суд по відеозв'язку та присяга онлайн. *Юридична Газета online*. 2023. 06 квітня. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/nove-u-cifrovizaciyi-pravosuddya-sud-po-videozvyazku-ta-prisyaga-onlayn.html>

349. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо цифровізації судочинства та удосконалення наказного провадження у цивільному судочинстві : проект Закону, номер, дата реєстрації: № 9090 від 10.03.2023 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41530>

350. Крат В., Голубовський І. Штучний інтелект і судочинство. *Юридична Газета online*. 2024. 18 квітня. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/shtuchniy-intelekt-i-sudochinstvo.html>

351. Македон О. А. Етичні та юридичні аспекти використання штучного інтелекту у юридичній практиці. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2024. № 1. С. 200–204. DOI: <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-1-37>. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2024/39.pdf

352. Василенко М. Д., Шевченко Т. В. Застосування штучного інтелекту в публічному управлінні, судочинстві та правоохоронній діяльності: міждисциплінарне дослідження. *Право і суспільство*. 2021. № 5. С. 148–154. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.5.20>.

353. Белов Д. М., Белова М. В. Штучний інтелект в судочинстві та судових рішеннях, потенціал та ризики. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Право»*. 2023. Вип. 78(4). Ч. 2. С. 315–320.

354. Єврокомісія поставила Україні завдання щодо змін у судовій системі – повний перелік на 2025 рік. *Судово-юридична газета*. 2024. 3 листопада. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/314415-evrokomissiya-postavila-ukraine-zadachi-po-izmeneniyam-v-sudebnoy-sisteme-polnyy-perechen-na-2025-god#google_vignette

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Никон О. З. Правовий аналіз сучасного стану цифровізації системи правосуддя в Україні крізь призму юридичних позицій Конституційного Суду України. *Наукові інновації та передові технології. Серія «Право»*. 2024. № 9 (37). С. 457–473. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9\(37\)-457-473](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9(37)-457-473).

2. Никон О. З. Про надання судами послуг за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій в сучасних умовах. *Наукові перспективи. Серія «Право»*. 2024. № 9 (51). С. 1007–1022. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-9\(51\)-1007-1022](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-9(51)-1007-1022).

3. Никон О. З. Нормативно-правове забезпечення цифрової трансформації системи правосуддя: європейські реалії. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Юридичні науки»*. 2024. № 10 (80). DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2024-10-10361>. С. 121–133.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

1. Галамай О. З. Електронне правосуддя в умовах цифрової трансформації суспільства. *Актуальні питання економіки, фінансів, управління та права: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 27 червня 2023 р.)*. Кропивницький: ЦФЕНД, 2023. С. 66–67.

2. Галамай О. З. Забезпечення конституційного права людини на судовий захист в умовах цифрової трансформації: теоретико-правові аспекти.

Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах війни та післявоєнний період: матеріали наукового семінару (м. Львів, 21 червня 2024 р.) / упор. Д. Є. Забзалюк, М. В. Ковалів, М. Т. Гаврильців, Н. Я. Лепіш. Львів : ЛьвДУВС, 2024. С. 49–53.

З. Никон О. З. Діяльність Європейського суду з прав людини в умовах цифрової трансформації системи правосуддя. *Дев'яності економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Львів, Україна, м. Ополе, Польща, 23–24 жовтня 2024 р.)* / редкол. : О. Патряк та ін. ГО «Наукова спільнота», WSZIA w Opolu. Львів : ФОП Шпак В. Б. С. 44–47. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5037/>

Додаток Б

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

Львівського державного

університету внутрішніх справ

кандидат юридичних наук, доцент

Руслан СТРОЦЬКИЙ

_____ 2025

АКТ13.01 2025

м. Львів

№ 1

Про впровадження результатів дисертації Никон Олесі Зеновіївни «Цифровізація (діджиталізація) системи правосуддя в Україні: теоретико-правові засади» в освітній процес ЛьвДУВС

Уклала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження позитивного досвіду роботи у складі:

- т. в. о. начальника відділу забезпечення якості освіти Ірини ГРИВНАК;
- начальника відділу організації наукової діяльності кандидата юридичних наук майора поліції Людмили ПАВЛИК;
- директора Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності кандидата юридичних наук, професора Івана КРАСНИЦЬКОГО;
- завідувач кафедри загально-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності доктора юридичних наук, професора Дмитра ЗАБЗАЛЮКА;
- завідувача загальної бібліотеки Ірини КРАВЕЦЬ.

Комісія відповідно до Положення про порядок впровадження результатів наукових робіт в освітній процес, наукову, практичну, законотворчу діяльність та їх облікування у ЛьвДУВС, затвердженого наказом ЛьвДУВС від 16.08.2023 № 270, розглянула й узагальнила основні положення і результати дисертації Никон Олесі Зеновіївни на тему «Цифровізація (діджиталізація) системи правосуддя в Україні: теоретико-правові засади», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Проаналізовано також основні результати дослідження Никон О. З., у яких опубліковані теоретичні положення дисертації, зокрема:

1. Никон О. З. Правовий аналіз сучасного стану цифровізації системи правосуддя в Україні крізь призму юридичних позицій Конституційного Суду

України. *Наукові інновації та передові технології (Серія «Право»)*. 2024. № 9 (37). С. 457–473 (стаття).

2. Никон О. З. Про надання судами послуг за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій в сучасних умовах. *Наукові перспективи (Серія «Право»)*. 2024. № 9 (51). С. 1007–1022 (стаття).

3. Никон О. З. Нормативно-правове забезпечення цифрової трансформації системи правосуддя: європейські реалії. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2024. № 10 (80). С. 121–133 (стаття).

4. Галамай О. З. Електронне правосуддя в умовах цифрової трансформації суспільства. *Актуальні питання економіки, фінансів, управління та права: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Кропивницький, 27 червня 2023 р.)*. Кропивницький: ЦФЕНД, 2023. С. 66–67.

5. Галамай О. З. Забезпечення конституційного права людини на судовий захист в умовах цифрової трансформації: теоретико-правові аспекти. *Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах війни та післявоєнний період: матеріали наукового семінару (Львів, 21 червня 2024 р.)*. Львів: ЛьвДУВС, 2024. С. 49–53.

6. Никон О. З. Діяльність Європейського суду з прав людини в умовах цифрової трансформації системи правосуддя. *Дев'яності економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Львів, Україна, м. Ополе, Польща, 23–24 жовтня 2024 р.)* / редкол. : О. Патряк та ін. ГО «Наукова спільнота», WSZIA w Opolu. Львів : ФО-П Шпак В. Б. С. 44–47. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5037/>.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що наукові праці Никон Олесі Зеновіївни містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, що дає підстави запровадити їх для використання в освітньому процесі Львівського державного університету внутрішніх справ, зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Теорія держави та права», «Основи права Європейського Союзу та Ради Європи», «Міжнародні стандарти захисту прав людини в умовах глобалізації», «Судові та правоохоронні органи України», «Адміністративне судочинство України», «Проблеми адміністративного судочинства», «Теоретико-прикладні проблеми цивільного судочинства» під час підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, а також рекомендувати їх до вивчення під час самостійної роботи здобувачів вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр», «магістр».

Члени комісії:

Ірина ГРИВНАК

Людмила ПАВЛИК

Іван КРАСНИЦЬКИЙ

Дмитро ЗАБЗАЛЮК

Ірина КРАВЕЦЬ

ГОСПОДАРСЬКИЙ СУД ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

вул. Личаківська, 128, м. Львів, 79014 тел./факс. (032)255-03-64, e-mail:inbox@lv.arbitr.gov.ua, ЄДРПОУ 03499974

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукового дослідження аспіранта кафедри
загально-правових дисциплін Інституту права Львівського державного
університету внутрішніх справ
Никон Олесі Зеновіївни

Основні положення та результати дисертаційної роботи Никон Олесі Зеновіївни на тему «Цифровізація (діджиталізація) системи правосуддя в Україні: теоретико-правові засади» на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» є важливими для функціонування електронного правосуддя у Господарському суді Львівської області в межах, передбачених чинним законодавством. Зокрема, дисертація містить достовірні та науково обґрунтовані висновки і результати, які мають практичне значення.

Результати дослідження викладено у таких публікаціях:

1. Никон О. З. Правовий аналіз сучасного стану цифровізації системи правосуддя в Україні крізь призму юридичних позицій Конституційного Суду України. *Наукові інновації та передові технології (Серія «Право»)*. 2024. № 9 (37). С. 457–473.

2. Никон О. З. Про надання судами послуг за допомогою інформаційно-телекомунікаційних технологій в сучасних умовах. *Наукові перспективи (Серія «Право»)*. 2024. № 9 (51). С. 1007–1022.

3. Никон О. З. Нормативно-правове забезпечення цифрової трансформації системи правосуддя: європейські реалії. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2024. № 10 (80). С. 121–133.

4. Галамай О. З. Електронне правосуддя в умовах цифрової трансформації суспільства. *Актуальні питання економіки, фінансів, управління та права: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Кропивницький, 27 червня 2023 р.)*. Кропивницький: ЦФЕНД, 2023. С. 66–67.

5. Галамай О. З. Забезпечення конституційного права людини на судовий захист в умовах цифрової трансформації: теоретико-правові аспекти. *Конституційні права і свободи людини та громадянина в умовах війни та*

післявоєнний період: матеріали наукового семінару (Львів, 21 червня 2024 р.).

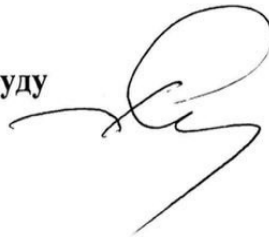
Львів: ЛьвДУВС, 2024. С. 49–53.

6. Никон О. З. Діяльність Європейського суду з прав людини в умовах цифрової трансформації системи правосуддя. *Дев'яності економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки*: матеріали Міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції (м. Львів, Україна, м. Ополе, Польща, 23–24 жовтня 2024 р.) / редкол. : О. Патряк та ін. ГО «Наукова спільнота», WSZIA w Opolu. Львів : ФО-П Шпак В. Б. С. 44–47. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-5037/>.

Висновки дисертації відзначаються актуальністю та спрямовані на забезпечення здійснення електронного судочинства, електронного документообігу у суді, підвищення кваліфікації працівників суду в умовах цифрової трансформації системи правосуддя.

10.01.2025

**В.о.голови Господарського суду
Львівської області**

Андрій МАЗОВІТА